

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA – KATEDRA HISTORIE

**Flores Italiae. Talianské princezny v strednej Európe
v neskorom stredoveku**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCA

Patrik Paštrnák

Vedúci práce: doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

OLOMOUC 2018

Čestné prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som predkladanú magisterskú prácu vypracoval samostatne na základe uvedených prameňov a literatúry.

V Olomouci (dátum)

Podpis

Podakovanie

Bianke Marii Sforze počas jej svadobnej cesty údajne neustále liezol na nervy vodca jej sprievodu, Erasmo Brasca. Vždy ráno, keď jej pomáhal do sedla, jej totiž motivačne povedal, že dnes už bude cesta isto lepšia. No nakoniec bola rovnako zlá, možno ešte horšia než deň pred tým.

Bez hľadania umelých analógií by som sa chcel týmto spôsobom poďakovať všetkým, ktorí so mnou v ostatné roky podobným spôsobom zdieľali všetky radosti i útrapy. Predovšetkým však chcem poďakovať svojmu školiteľovi doc. Antonínovi Kalousovi, za všetky rady, tipy, veškerú pomoc, trpezlivosť a dávanie príkladu, nielen pri tesaní slov do virtuálneho kameňa.

Ludwig Decius pri príchode Bony Sforzy do Olomouca hovorí, že je to mesto plné najláskavejšieho ľudu. I po päťsto rokoch rokoch tento výrok podpisujem: ďakujem všetkým skvelým ľuďom, ktorých som mohol v hanácké Oxfordu stretnúť, profesorom a spolužiakom na katedre histórie či klasickej filológie, ktorí z tejto univerzity spravili akademický *locus amoenus*. Ďakujem za ich priateľstvo, skvelý kolektív, zaujímavé kurzy, debaty, vzory do osobného i profesného života.

Beatrix Aragónska nemusela písať diplomovku, keby však musela, asi by jej Diomede Carafa poradil pamätať na svoju rodinu. I ja ďakujem svojim najbližším, mame, sestrám Paľke a Slávke za všetku pomoc a podporu. A na koniec, ďakujem mojej drahej Zuzke, s ktorou sa rád stratím na akejkol'vek ceste.

OBSAH

ÚVOD	5
a. historické pozadie svadiieb	6
b. pramene a literatúra	12
c. bádateľské otázky a metodológia	14
I. PRÍPRAVA CESTY	16
1. Trasa a čas	16
2. Sprievod nevesty	21
II. PRIEBEH CESTY	31
1. Logistika cesty	31
2. Festivity a rituály	36
3. Úlohy kráľovnej	46
a. Budovanie renomé	47
b. Korešpondencia	49
c. Príprava na rolu kráľovnej	54
III. SVADOBNÁ POÉZIA ITÁLIE V STREDNEJ EURÓPE	57
1. Komparácia jednotlivých epitalamií	61
a. Veršované epitalamiá	63
b. Prozaické epitalamiá	70
2. Antický šat strednej Európy	73
3. Dynastická propaganda v epitalamiách	85
ZÁVER	91
BIBLIOGRAFIA	94
RÉSUMÉ	101
PRÍLOHY	103

Úvod

"Vedieme Vašej Výsosti kvet a drahokam celej Itálie." Tieto slová adresujú Stanislaw Ostrogóg a Jan Konarski svojmu kráľovi Žigmundovi. Kvet a drahokam, o ktorom hovoria má byť ich nová kráľovná Bona. Ich veta, myslím, dobre vystihuje vystihuje dva hlavné smery tejto práce: "vedieme" naznačuje cestu nevestu za svojim ženíchom, a zmienka o kvete a klenote zase vystihuje metaforický konštrukt, ktorý týmto cestám a nevestám pripísali humanisti.

Ku cestám neviest či nevestským cestám¹ som sa dostal pri analýze spisu *De institutione vivendi* od Diomedea Carafu. Okrem tradičnej zložky kráľovského zrkadla tento neobyčajný prameň obsahuje rady, ako sa má mladá kráľovná Beatrix Aragonská správať počas cesty k svojmu ženíchovi. Kráľovské dynastie v predmodernej spoločnosti zvykli uzatvárať endogamické zväzky, čo v praxi znamenalo, že nevesty (a občas ženíchovia) museli za svojim partnerom cestovať i cez pol Európy. Vo svojej bakalárskej práci som sa snažil ukázať, že Carafov spis je ojedinelým pokusom vtlačiť tomuto cestovaniu istý étos, limity bakalárskej práce však nedovoľovali porovnať túto, ideálnu verziu nevestskej cesty s reálnymi príkladmi dobových ciest.

V magisterskom štúdiu som sa preto rozhodol pozrieť na to, v akej miere boli tieto rady inkorporované v prípade troch italských princezien,² ktoré boli vydané za panovníkov v strednej Európe v neskorom stredoveku, menovite Beatrix Aragónskej (pre ktorú bol Carafov spis určený), Bianky Marie Sforzy a Bony Sforzy. Všetky tri spája blízky časový i geografický rádius ich ciest, t.j. z Itálie do krajín strednej

¹ Ako je mojou dobrou tradíciou, prichádzam vo svojej práci s lingvistickým novotvarom „nevestská cesta“. Slovo „nevestský“ sa síce vyskytovalo v archaickej slovenčine, v modernom lexiku sa však

² V práci používam výrazy "kráľovná", "princezná" či "nevesta" voľne a v podstate synonymicky, i keď stricto sensu, všetky z našich "princezien" už boli korunované pred cestou.

Európy v rozmedzí približne štyridsiatich rokov. Začnime teda stručný historickým prehľadom okolností ich svadiieb.

a. historické pozadie svadiieb

Beatrix Aragónska (1457–1508), druhá dcéra neapolského kráľa Ferdinanda, bola už ako šesťročná vydaná za Giambattistu Marzana, syna vojvodu zo Sessy. Toto manželstvo malo ukončiť vzburu neapolských barónov proti Ferdinandovi, no už rok po tom, čo sa Ferdinand vysporiadal so vzbúrencami vojensky, bolo anulované. Medzi jej ďalšími možnými ženíchmi sa spomínal vojvoda Filibert Savojský či francúzsky dauphin, neskorší kráľ Karol VIII. Ani jedno z týchto jednaní nebolo úspešné, naopak, jednania o manželstve začali s uhorským kráľom Matejom Korvínom.³

Ten sa smrti svojej prvej manželky Kateřiny z Poděbrad v roku 1464 začal obzerať po novej manželke. Keďže s okolitým rodmi Habsburgovcov a Jagelloncov nemal príliš priateľské vzťahy, obrátil svoju pozornosť na Itáliu. Spočiatku boli v hre Ippolita Maria, dcéra vojvodu Francesca Sforzu a Eleonóra Aragónska, staršia dcéra neapolského kráľa Ferdinanda. Ani k jednej svadbe však nedošlo, jedným z dôvodov údajne mohol byť aj nie príliš pôvabný vzhľad aragónskej princezny.⁴ Matej však bol úspešnejší u Beatrix. Pre uhorského kráľa bolo výhodné spojenectvo s Neapolom a pápežom proti aliancii Habsburgovcov, francúzskeho a burgundského dvora.⁵

Sňatok Mateja a Beatrix bol potvrdený v roku 1474. Beatricino veno činilo 173 tisíc zlatých, a okrem toho svadobná výbava vo výške ďalších 30 tisíc. Samotná svadba *per procuram* bola v Neapoli slávená 15. septembra 1476, uhorského kráľa

³ Albert Berzeviczy, *Beatrix Királyné (1457–1508). Történelmi élet- és korrajz* (Budapest: A Magyar történelmi társulat, 1908), 40, 83 a passim.

⁴ Antonín Kalous, “Tři týdny slávy, tři roky šťastného manželství: Beatrix a Matyáš”, v *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčaje*, ed. Pawel Kras a Martin Nodl, Colloquia mediaevalia Pragensia 14 (Praha: Filosofia, 2014), 188–189.

⁵ Berzeviczy, *Beatrix Királyné (1457–1508). Történelmi élet- és korrajz*, 111–112.

pri ňom zastupoval jeho bratranec Ján Pongrác z Dengelegu. Nová uhorská kráľovná vyrazila z Neapola o tri dni nato po súši cez Benevento do prístavu Manfredonia, kde sa nalodila na galéry a vyplávala smerom ku Ferrare, kde na pár dní navštívila svoju sestru Eleonóru, manželku vojvodu Ercole d'Este. Odtiaľ pokračovala do Benátok, cez Alpy do Villachu a Ptuje, kde ju čakala jej Matejova matka Alžbeta Szilágyiová a odprevadila ku Székesfehérváru. Pred týmto korunovačným mestom uhorských kráľov sa prvýkrát stretla so svojím manželom, a bola následne korunovaná. Svadobné slávnosti a druhá svadba sa konali neskôr v Budíne.

Bianca Maria Sforza (1472–1510) bola najstaršou dcérou milánskeho vojvodu Galeazza Marie Sforzu a jeho druhej ženy Bony Savojskej. Ešte ako dvojročná bola vydaná (prostredníctvom tzv. *verba de futuro*, čo bol typ sobáša uzatváraný u detstých sňatkov)⁶ za svojho bratranca Filiberta Savojského, ktorý však v roku 1482 zomrel. Dva roky nato sa začalo jednať o svadbe z Albertom Bavorským, ale vyjednávania nikam neviedli. Vážnejšie však boli jednania s Matejom Korvínom, ktorý sa uchádzal o Biankinu ruku pre svojho nemanželského syna Jána, ktorého pripravoval na rolu svojho nástupcu. Svadobná zmluva bola uzatvorená 25. novembra 1487. Biankino veno čítalo 100 tisíc zlatých a výbava v hodnote 50 tisíc zlatých. O pár dní nato bola v Miláne slávená svadba v zastúpení, Jána Korvína pri nej zastupoval varadínsky biskup Jan Filipec. Po smrti Mateja Korvína v roku 1490 však začínalo byť jasné, že jeho nemanželský syn Ján sa nestane uhorským kráľom, a preto zo svadby zišlo.⁷

Biankina ďalšia svadba bola motivovaná mocenskými ambíciami jej strýka Lodovika, zvaného Il Moro (1452–1508), ktorý ako regent svojho synovca Gian

⁶ Martin Nodl, "Kráľovské svatby a rozvody", ed. Martin Nodl a František Šmahel (Praha: Argo, 2014), 79.

⁷ Felice Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti: regina dei romani imperatrice germanica e gli ambasciatori di Lodovico il Moro alla corte cesarea secondo nuovi documenti* (Milano: Vallardi, 1888), 9–11.

Galeazza prakticky držal všetku moc v Miláne. Táto neoficiálna moc mu však nestačila a snažil sa dosiahnuť i získanie formálneho titulu.

Lodovico sa preto zameral na získanie pozornosť rímskeho kráľa Maximiliána Habsburského (1459–1519),⁸ ktorý v roku 1482 nečakane ovdovel. Ten sa však do svadby so sforzovskou princeznou príliš nehrnul, bol totiž už *per procuram* zosobášený s Annou Bretónskou a Lodovikovi navrhol pre Bianku dvoch ženíchov – Jána Saského a vojvodu z Geldernu. Lodovico však nebol ani s jedným z nich spokojný a rozhodol sa vyčkávať. Jeho chvíľa prišla potom, ako Anna Bretónska zrušila svadbu s Maximiliánom a rozhodla si vziať francúzskeho kráľa Karla VIII. Habsburskému panovníkovi, ktorý zažil celoeurópsku hanbu, sa začala svadba s Biankou Mariou pozdávať; lákalo ho hlavne vysoké veno, ktoré mohol Lodovico poskytnúť.

Pre Lodovika, ktorý prahol po vojvodcovskom titule, bolo toto veno prakticky cenou za cisársku investitúru Milána, ktorú mu Maximilián tajne prisľúbil. Na oplátku Maximilián požadoval pre Bianku veno vo výške 400 tisíc zlatých: 25 tisíc vyplatených ihneď, 75 po dvoch mesiacoch od ratifikácie zmluvy (august 1493), 100 tisíc po konzumácii manželstva, 100 tisíc rok nato a posledných 100 tisíc po tom, čo Lodovico bude mať v rukách oficiálnu lennú listinu pre Miláno.⁹

Oficiálne jednanie o svadbe začali v septembri 1493, Lodovico ešte musel medzitím dosiahnuť od pápeža formálnu anuláciu Biankinej svadby s Jánom Korvínom, ktorú získal krátko nato 18. októbra 1493. Maximilián poslal do Milána vznešené posolstvo, ktoré malo dohodnúť detaily svadby a spísať inventár Biankinej svadobnej výbavy, ktorej hodnota bola vyčíslená na 100 tisíc dukátov. V novembri

⁸ Maximilián I. bol zvolený za rímsko-nemeckého kráľa v roku 1483 a desať rokov vládol ako spoluvládca svojho otca Fridricha III. Cisársku hodnosť dosiahol až v roku 1508.

⁹ Jane Black, *Absolutism in Renaissance Milan. Plenitude of Power under the Visconti and the Sforza 1329–1535* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 84–85.

1493 bola spísaná svadobná zmluva, ktorá potvrdzovala výšku vena z predchádzajúcej tajnej dohody medzi Lodovikom a Maximiliánom. Na konci mesiaca, 30. novembra sa v milánskej katedrále konala slávnostná svadba *per procuram*, Maximiliána pri sobáši zastupoval jeho bratranec Christoph von Baden a za rímsku kráľovnú ju korunoval milánsky arcibiskup Guido Arcimboldo. Bianca i so sprievodom vyrazila z Milána za svojím ženíchom pár dní nato, 2. decembra. Jej cesta smerovala cez Como, kam ju sprevádzala matka Bona a zvyšok rodiny. Cez Comské jazero smerovala do priesmyku Umbrail. V polovici decembra bola odovzdaná v Malsi zástupcom Maximiliána, ktorí ju odprevadili do Innsbrucku, kde sa mala stretnúť s Maximiliánom. V Innsbrucku však Bianku Maximilián nečakal, privítali ju arcivojvoda Žigmund Tyrolský, bratranec Maximiliánovho otca Fridricha. V spoločnosti jeho manželky Kataríny, ve víru zábav a kratochvíľ tak Bianca čakala na príchod svojho ženícha, ktorý sa stále odkladal svoj odchod z Viedne. Svoje meškanie zdôvodňoval mnohými povinnosťami pri preberaní vlády po svojom otcovi Fridrichovi (ktorý zomrel v septembri 1493).¹⁰

Sforzovská strana sa oprávnene obávala, že Maximilián sa chystá vycúvať z manželstva s menej urodzenou italskou princeznou, ktoré bolo v nemeckých šľachtických kruhoch prijímané s nevôľou. Navyše sa Lodovico snažil zabrániť, aby Maximilián vojensky vystúpil proti plánovej výprave francúzskeho kráľa Karla VIII. do Itálie, aby uplatnil svoje nároky na Neapol (Lodovico bol jedným zo spolustrojcov tejto výpravy). Na sklonku roka 1493 sa teda do Viedne bral Erasmo Brascha, vodca Biankinho sprievodu a skúsený diplomat. Jeho cieľom bolo presvedčiť Maximiliána, aby zachoval neutralitu voči francúzskej invázii a konečne vyrazil za svojou nevestou do Innsbrucku. Braschovi sa po dlhých mesiacoch

¹⁰ Sabine Weiss, *Die vergessene Kaiserin: Bianca Maria Sforza: Kaiser Maximilians zweite Gemahlin* (Innsbruck: Tyrolia, 2010), 55–58, 60–65.

jednania podarilo splniť oba ciele, a Maximilián a Bianca sa 9. marca stretli v Halle, pár kilometrov od Innsbrucku. Manželstvo bolo ešte v tú istú noc konzumované a o pár dní bola Bianca v Innsbrucku korunovaná za nemeckú kráľovnú. Svadobné slávnosti za účasti hostí zo skoro všetkých európskych dvorov trvali niekoľko dní.¹¹

V dobe, keď Bianca Maria čakala s neistotou na svojho ženícha v Innsbrucku, sa jej bratovi Gian Galeazzovi a jeho manželke Isabelly Aragónskej (1470–1524) narodila dcéra Bona (1494–1557), pomenovaná po svojej babičke Bone Savojskej. Záhadná smrť Gian Galeazza len niekoľko mesiacov po Boninom narodení nechalo Isabellu a jej deti úplne na milosť novému vojvodovi, ktorým sa konečne stal Lodovico. Po turbulentných rokoch boja o Miláno (a tzv. italských vojen započatých francúzskou inváziou do Neapola r. 1493), sa Isabelle nakoniec podarilo získať časť svojho aragonského dedičstva, vojvodstvo v Bari a Rossane. Nikdy však neprestala upierať svoje zraky k milánskemu dedičstvu, a preto chcela Bonu vydať za Lodovikovho syna Massimilliana. Ten bol však po francúzskej okupácii Milána zajatý, a tak zo svadobného projektu zišlo.

Pre Bonu sa však núkali i iné svadobné možnosti, do úvahy prichádzali napr. Lorenzo Medici Mladší, bratranec pápeža Leva X., Filip Savojský alebo Ferdinand Habsburský, neskorší cisár a česko-uhorský kráľ. Všetky tieto plány však prerušené náhlou smrťou Barbory Zápoľskej, manželky poľského panovníka Žigmunda I., nazývaného Starý. Na novom sobáši poľského kráľa mal iminentný záujem i cisár Maximilián, ktorý krátko pred tým na tzv. prvom viedenskom kongrese uzavrel s uhorským a českým kráľom Vladislavom II. (I.) dohodu o vzájomnom nástupníctve Habsburgovcov a Jagelloncov, v prípade vymretia jednej alebo druhej dynastie, čo bolo spojené s dvojitém sobášom oboch dynastií (Vladislavov syn Ľudovít si zobral

¹¹ Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 51–65.

Máriu Habsburskú a jej brat Ferdinand Habsburský si vzal Annu Jagellonskú, Ľudovítovu sestru). Žigmundova prvá žena, Barbara Zápoľská (sestra Jána Zápoľského, neskoršieho uhorského protikráľa) bola z rodiny nepriateľsky naklonenej voči Habsburgom, a tak jej smrť otvárala pre Maximiliána možnosť zabezpečiť si spojenectvo i s poľskými a litovskými Jagelloncami. Cisárova diplomacia, zahrňujúca spojenectvo s úhlavnými poľskými nepriateľmi (Moskovanmi a križiakmi) slávila úspech a Žigmund sa nakoniec priklonil k myšlienke spojenectva s Habsburgovcami.¹² Maximilián navrhol Žigmundovi tri možné nevesty, z ktorých si Žigmund najprv vybral Eleonóru Habsburskú, cisárovu vnučku. Tá však bola krátko nato zasnúbená portugalskému kráľovi, a tak sa Žigmund rozhodol pre Bonu Sforzu. Svoju úlohu pri jeho kladnom rozhodnutí zohrala azda i veľmi aktívna diplomacia Isabelly Aragónskej, ktorá neváhala obetovať čas a financie na získanie si Žigmundovej priazne pre svoju dcéru.¹³

Svadba v zastúpení (*per procuram*) prebehla v Neapoli 6. decembra 1517, a svadobné slávnosti trvali niekoľko dní. Bonino veno činilo 100 tisíc dukátov a jej osobná výbava (*parafernalia*) boli ocenené na ďalších 50 tisíc. Navyše Bona zdedila dedičné nároky na Bari a Rossano po smrti svojej matky. Bona vycestovala z Manfredonie vo februári 1518. Jej cesta smerovala pozdĺž jadranského pobrežia do Rijeka, odkiaľ pokračovala cez Kraňsko, Štajersko a Rakúsko do Viedne a Olomouca, kde strávila Veľkú noc. V polovici apríla dorazila do Krakova, kde sa konala korunovácia a druhá svadba.

¹² Eva Frimmová, "Diplomatické rokovania na začiatku 16. storočia", v *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie*, ed. Miriam Hlavačková (Bratislava: Veda, 2016), 53–71.

¹³ Władysław Pociecha, *Królowa Bona: (1494-1557): czasy i ludzie odrodzenia*, roč. I (Poznań: Poznań. Tow. przyjaćiół nauk, 1949), 180–215.

b. pramene a literatúra

Pre všetky tri zvolené kráľovné existuje rozsiahla literatúra, zväčša biografického typu. Základnou prácou o Beatrix Aragónskej je dielo Alberta Berzeviczyho, ktorý editoval i edíciu prameňov vzťahujúcich sa k osobe kráľovnej.¹⁴ Zvýšeného záujmu sa Beatrix dostalo počas korvínovského jubilea v roku 2008, kedy sa poriadalo viacero výstav zameraných na Mateja Korvína a jeho dobu. Katalógy týchto výstav venujú pozornosť i Beatrix, jej vzťahom s Itáliou, patronácii umení a vzdelanosti.¹⁵

Biografický profil Bianky Marie ponúka niekoľko monografií. Okrem práce Felice Calviho,¹⁶ ktorá je skôr komentovaným súborom vybraných prameňov, sú to staršia dizertácia Heidemarie Hochrinner a relatívne nedávna monografia Sabine Weiss.¹⁷ Weiss v podstate preberá závery Hochrinner, avšak snaží sa posunúť pohľad na Bianku ako nemilovanú cisárovu manželku. Asi najmodernejšou prácou o Bianke Marii je doktorská dizertácia Daniely Unterholzner,¹⁸ ktorá skúmala priestor jej manévrovacích možností na pozadí dvorských a rodinných väzieb, a poskytuje veľmi prepracovanú databázu Biankinho neskoršieho dvora. Hlavné ťažisko jej práce však stojí na po-svadobných rokoch, a hoci v krátkosti píše i o jej ceste, neprináša z hľadiska prameňov nič nové.

¹⁴ Berzeviczy, *Beatrix Királyné (1457–1508)*; Albert Berzeviczy, *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok* (Budapest: Magyar Tud. Akadémia, 1914). Berzeviczyho biografická práca je dostupná v talianskom preklade, ktorý je však miestami krátený: Alberto Berzeviczy, *Beatrice d'Aragona* (Napoli, 1931).

¹⁵ Gabriella Balla a Zsombor Jékely, ed., *The Dowry of Beatrice. Italian Maiolica Art and the Court of King Matthias. Exhibition Catalogue* (Budapest: Museum of Applied Arts, 2008); Árpád Mikó, "Queen Beatrice of Aragon", v *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490*, ed. Farbaky, Péter (Budapest: Budapest History Museum, 2008); Árpád Mikó, "Beatrice d'Aragona e il primo rinascimento in Ungheria", v *Italy and Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance*, ed. Farbaky, Péter a Louis A. Waldman (Florence: Villa I Tatti, 2011).

¹⁶ Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*.

¹⁷ Heidemarie Hochrinner, "Bianca Maria Sforza: Versuch einer Biographie" (Graz, 1966); Weiss, *Die vergessene Kaiserin*.

¹⁸ Daniela Unterholzner, "Bianca Maria Sforza (1472–1510). Herrschaftliche Handlungsspielräume einer Königin vor dem Hintergrund von Hof, Familie und Dynastie" (Leopold-Franzens Universität Innsbruck, 2015).

Bona Sforza sa venovali predovšetkým poľskí bádatelia: monumentálne dielo Władysława Pociechu v dvoch zväzkoch však zostalo nedokončené a končí rokom 1528,¹⁹ práca Marie Boguckej obsiahla celý Bonin život, je však omnoho skromnejšia a v zásade (aspoň v prvej polovici) sa pridrižiava Pociechy.²⁰ V talianskom prostredí vzniklo niekoľko biografických prác o Bone, ktoré sa opierajú o poľské predlohy a zameriavajú na Bonine vzťahy a jej pôsobenie v Bari.²¹ Najnovším a podstate najrozsiahlejším zhrnutím bádania o tejto kráľovne sú dva mohutné katalógy zo spoločnej poľsko-talianskom výstavy z roku 2000.²²

Napriek tejto rozsiahlej literatúre, sú cesty týchto kráľovien poňaté len ako nevyhnutný geografický presun počas svadieb, a nie sú analyzované vo svetle fenoménu nevestských ciest. Tento relatívne nový termín (ang. *bridal journeys*), uvedený štúdiami Karl-Heinz Spiessa a Christiane Coester, vymedzuje tento druh cestovania ako komplexný mechanizmus, zahŕňajúci v sebe diplomatické, rituálne, sociálne či kultúrne roviny.²³ Ďalšiu rovinu tvorí metaforická projekcia týchto ciest. Ako ukázal vo svojej štúdii Antonio Cueto, renesančné svadobné básne často

¹⁹ Pociecha, *Królowa Bona*, 1949; Władysław Pociecha, *Królowa Bona: (1494-1557): czasy i ludzie odrodzenia*, roč. II (Poznań: Poznań. Tow. przyjaciół nauk, 1949).

²⁰ Maria Bogucka, *Bona Sforza*, 4th vyd. (Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolinskiich, 2009).

²¹ Gerardo Cioffari, *Bona Sforza : donna del Rinascimento tra Italia e Polonia* (Bari: Levante, 2000); Angela Campanella, *Bona Sforza. Regina di Polonia, duchessa di Bari* (Bari: Laterza Editore, 2008).

²² Maria Stella Calò Mariani a Giuseppe Dibenetto, ed., *Bona Sforza: regina di Polonia e duchessa di Bari: catalogo della Mostra*, roč. 1 (Roma: Nuova Comunicazione, 2000); Maria Stella Calò Mariani a Giuseppe Dibenetto, ed., *Bona Sforza: regina di Polonia e duchessa di Bari: catalogo della Mostra*, roč. 2 (Roma: Nuova Comunicazione, 2007).

²³ Karl-Heinz Spiess, "Unterwegs zu einem fremden Ehemann. Brautfahrt und Ehe in europäischen Fürstenthäusern des Spätmittelalters", v *Fremdheit und Reisen im Mittelalter*, ed. Irene Erfen a Karl-Heinz Spiess (Stuttgart: Steiner, 1997), 17–36; Christiane Coester, "Crossing Boundaries and Traversing Space. The Voyage of the Bride in Early Modern Europe", v *Moving Elites: Women and Cultural Transfers in the European Court System. Proceedings of an International Workshop (Florence, 12-13 December 2008)* (Florence, 2010), 9–20. Najnovšie sa nevestským cestám venuje kolektívna monografia pod vedením A. C. Cremer, A. Baumann a E. Bender, zameriava sa však na obdobie 17. až 19. storočia a pre krátkosť času som ju nestihol preštudovať. Annette C. Cremer, Anette Baumann, a Eva Bender, ed., *Prinzessinnen unterwegs. Reisen fürstlicher Frauen in der Frühen Neuzeit* (Berlin: Walter de Gruyter, 2018).

obsahujú odkazy na nevestské cesty, ktoré sú ovplyvnené poetickou schémou *deductio*.²⁴

Svadby Beatrix, Bianky Marie a Bony sú veľmi dobrým základom pre príkladovú štúdiu nevestských ciest hlavne z dôvodu bohatosti pramenného materiálu. Okrem už spomínaného *De institutione vivendi* od Diomedea Carafu, ktorý ponúka vedenie pre Beatrix počas takejto cesty, máme zachovaný bohatý súbor korešpondenčných prameňov u Bianky Marie²⁵ a Bony Sforzy,²⁶ ktoré nás informujú o prípravách i postupe cesty. Ďalej máme zachované viaceré popisy svadiieb Beatrix a Bony, ktoré nás informujú i o ich ceste, popr. príchode k manželov,²⁷ a poetický opis cesty Bony Sforzy od Nicolò Carmignana.²⁸ Ten sčasti patrí do ďalšej veľkej skupiny prameňov, veľkého korpusu epitalamických básní a rečí, ktoré sa nám zachovali zo svadiieb Bianky Marie a Bony.²⁹

c. bádateľské otázky a metodológia

Na základe širokej palety týchto prameňov sa v tejto práci pokúsím predstaviť skutočné i metaforické trajektórie spojené so svadbami týchto princezien. Pod skutočnou trajektóriou myslím cesty neviest z Itálie do strednej Európy. V prvej

²⁴ Antonio Serrano Cueto, "Historia y ficción poética en la deductio moderna: El largo viaje de la novia en tres epitalamios latinos del siglo XV en honor de la Casa de Aragón", *Euphrosyne*, č. 42 (2014): 67–86. Viac v kapitole III.

²⁵ ASM, Potenze Sovrane, fond Carteggio Visconteo-Sforzesco, sign. 1467; RI IV, 1.

²⁶ Zhromaždené v Acta Tomiciana IV: Stanislaus Gorski, "Acta Tomiciana. Tomus quartus - epistolarum, legationum, responsorum actionum et rerum gestarum serenissimi principis Sigismundi primi, regis Polonie at magni ducis Lithunie", 1855.

²⁷ Pre Beatrix máme tri správy vyslancov nemeckých kniežat: Stephanus Katona, ed., *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae 9: Ab anno Christi MCCCCLXXVI ad annum usque MCCCCXC* (Buda, 1793); Béla Borsa, "Reneszánszkorú ünnepségek Budán", v *Tanulmányok Budapest múltjából*, roč. 10 (Budapest: Budapest székesfőváros kiadása, 1943), 13–51; Friedrich Albert von Langenn, *Herzog Albrecht der Beherzte Stammvater des königlichen Hauses Sachsen* (Leipzig, 1838). Boninu svadbu podrobne opísal kráľovský sekretár Ludwig Decjus: Jodocus Ludovicus Decius, *Diarii et earum quae memoratu digna in ... Sigismundi Poloniae Regis, Et ... Dominae Bonae. Mediolani. Barique Ducis Principis Rossani, nuptiis gesta ... Descriptio (etc.)* (Graccoviae: Hieronymus Victor, 1518).

²⁸ Nicola Antonio Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona regina da la sua arrivata in Manfredonia andando vero del suo regno de Polonia" (Bari, 1535).

²⁹ Viac o týchto prameňoch a žánre v kapitole 3.

kapitole sa pokúsim pozrieť na to, ako boli tie cesty organizované, akým spôsobom sa volila trasa a čas cesty, ako boli vyberaní členovia nevestinho sprievodu. Na to nadviaže druhá kapitola, v ktorej sa pokúsim ukázať logistiku týchto ciest, s ohľadom na prírodné podmienky, nocovanie či ochranu sprievodu. Zároveň sa bude pozornosť zameraná na rituálnu zložku tohto putovania, hlavne na rituály, akým nevesta prechádzala z autority otca do autority svojho manžela, a potom na to, či a ako kráľovné využívali cestu ako prípravu na svoju budúcu rolu. Metodologicky budem vychádzať hlavne z komparácie medzi Carafovou verziou cesty a prameňmi z ciest kráľovien, potom, pokiaľ to budú dovoľovať pramene, z porovnania jednotlivých príkladov kráľovien medzi sebou a inými sekundárnymi zdrojmi a literatúrou.

V poslednej kapitole sa zameriam na epitalamické piesne a reči, ktoré tvoria pomyselnú metaforickú trajektóriu našich princezien, pretože sa tento druh rétoriky objavuje v strednej Európe po prvýkrát práve pri príležitosti ich svadieb. Zaujímajú ma hlavne dve otázky: po prvé, ako sa humanisti vyrovnali s ne-italským prostredím, tradíciou stredoeurópskych panovníkov a ako inkorporovali tieto krajiny a tradície do antického naratívu; a po druhé, aké dynasticko-propagandistické odkazy vložili medzi riadky svojich kompozícií. Budem pri tom vychádzať z porovnania jednotlivých kompozícií, rozboru jednotlivých rétorických stratégií s ohľadom na príklady z iných prameňov a odbornej literatúry.

I. Príprava cesty

Cesta nevesty bola komplexný a zložitý proces. V mnohých prípadoch trvala i niekoľko mesiacov, viedla cez veľa krajín a zahrňovala veľké množstvo osôb. Z týchto dôvodov si ten druh expedície žiadal plánovanie po viacerých stránkach. V našich prameňoch môžeme najlepšie pozorovať plánovanie trasy a času cesty, a potom personálneho obsadenia sprievodu kráľovnej.

1. Trasa a čas

Diomede Carafa ohľadne plánovania trasy cesty predpokladá, že Beatrix bude chcieť navštíviť svoju sestru Eleonoru, vojvodkyňu vo Ferrare a radí jej i navštíviť Rím, kde si má získať priazeň pápeža a kardinálov. Napokon však Beatrix vynechala návštevu Ríma, a cestovala do prístavu Manfredonie, kde sa nalodila na loď do Ferrary, kde na pár dní skutočne navštívila svoju sestru a odtiaľ potom pokračovala ďalej cez Benátky do Uhorska.

Najpravdepodobnejším dôvodom zvolenia tejto varianty boli pragmatické dôvody. Ako uvidíme v kapitole 2, plavba na lodi bola ekonomickejší i omnoho rýchlejší druh cestovania. U Beatrix a Bianky však nepoznáme presné podrobnosti plánovania, máme ho však dobre zachovaný u Bony Sfory.

Žigmund, jej ženích, preferoval, aby Bona cestovala radšej po súši, než po mori.³⁰ Pôvodný plán bol, aby Bona strávila Vianoce vo Viedni,³¹ cestovať mala po súši, cez Neapol, kde mala byť trojdňová slávnosť a potom cez Rím, kde sa mali konať pompézne oslavy (rovnako tak aj v Umbrii a Lorete, keď mala Bona

³⁰ Acta Tomiciana IV, 221.

³¹ Ibid., 221.

prechádzať).³² Žigmundovým poslom to však nebolo príliš po chuti, keďže nemali finančné prostriedky na podobné slávnosti a prosili kráľa, aby im cez zmenky poslal nejaké financie do Benátok alebo Ríma.³³

Výjazd Bony sa však zdržoval. Po jej svadbe per procuram v Neapoli sa nikto nepoberal na odchod. Žigmundovi vyslanci urgovali Isabellu, aby Bona vyrazila z Neapolu do Poľska, tak ako im to bolo prisľúbené skôr.³⁴ Isabella im poslala list, že nemôže splniť prvý záväzok, no sľubuje, že sprievod sa okolo Vianoc vydá do Manfredonie, aby bola Bona s celým sprievodom nalodená v Manfredonii začiatkom januára, ak samozrejme, nebude zlé počasie. Vyslanci však pochybovali, že Isabella zadosťučíni i tomuto sľubu a domnievali sa, že bude zdržovať dcérin odchod až do jari, aby ju nevystavila cestovaniu v zimných mesiacoch, pričom všetko ospravedľňuje materským citom.³⁵ Vyslanci ešte v správe kráľovi poznamenávajú, že kvôli tomuto zdržovaniu prežívajú mnohé bezsenné noci, a neváhali by vyliat' krv a položiť život, aby vyplnili kráľovo pranie, ale nie je v ich moci prinútiť Isabellu, aby vyslala Bonu do Poľska skôr.³⁶

Vyslanci priamo nehovoria, prečo sa Isabella rozhodla zmeniť trasu cesty. Keďže však za cestu platila Isabella – ako sa zaviazala v svadobnej dohode³⁷ – je možné, že volila najlacnejšiu z možných ciest. Dopredu sa však vedelo, že Bona sa

³² "Vidimus etiam particulam literarum, qua Illma. dna dux [...] se statuisse, ut Serma. dna. Bona non naviget, sed ut proficiscatur itinere terrestri per Neapolim, ubi erit festum et tripudia, ac subinde per Urbem [...] et scribit, se jam facere apparatus pro itinere terrestri. Acta Tomiciana IV, 232.

³³ Ibid., 233.

³⁴ Ibid., 239

³⁵ "[...] resolutionem habemus... videlicet: quod circa primos dies Januarii ingreditur mare Serma. dna. Bona et, nisi tempus esset valde contrarium [...] de quo nos multum addubitamus. Indulget enim sua Illma. Dtio. plurimum materno affectui; quo fit ut vereamur, ne rem extrahat usque ad veris initium, ne Sermam. filiam hibernis mensibus cogatur navi committere." Ibid., 240.

³⁶ "[...] hac duntaxat profectionis procrastinatione excepta, que nobis hic tantum negotii exhibuit, ut multas noctes insomnes duxerimus [...] nos hic incessanter oppugnavimus... sanguine et vite non parceremus, quo votis Mtis. vre. satisfieret, sed rem, que aliena in potestae est, expugnare non potuimus [...]" Ibid., 240–241.

³⁷ "Item pollicetur eadem ill.ma domina Isabella, se missuram suis propriis sumptibus vel terrestri vel maritimo itinere, uti commodius et honorificentius sibi visum fuerit, eandem ill.mam dominam Bonam filiam suam ad regnum Poloniae et civitatem Cracoviensem." Svadobná zmluva Žigmunda a Bony z 6. 12.1517, editovaná v dodatkoch Pociechy, vid' Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 260–263.

bude plaviť z Manfredonie ku dalmátskemu pobrežiu, potom pozdĺž tohto pobrežia až ku Istrii, do Rijeky, kde môže byť Bona do 15 dní. Potom po súši cez Ljubljanu do Villachu, čo sa dá zvládnuť do šiestich dní, kde mali poľskí vyslanci Bonu čakať.

Táto trasa mala svoje ratio – pobrežie Dalmácie je poľskými vyslancami označené ako veľmi splavné (*portuosissimum*). Východné pobrežie Jadranského mora je totiž viac splavné než západné z viacerých príčin, ako sú napr. veľký počet ostrovov, oceánografické a hydrografické vlastnosti (morské prúdy, hĺbka mora). Tieto danosti uľahčujú plavbu a zvyšujú bezpečnosť plavby, a boli známe už od antických čias, i keď až moderná veda poskytla vedecké vysvetlenie týchto daností.³⁸ Ničmenej, je zrejmé, že itinerár budúcej kráľovny bol starostlivo plánovaný podľa dobových zvyklostí a i vcelku efektívny, pretože Bonina výprava mala problémy na mori iba jedenkrát, keď sa musela pre silný vietor vrátiť na ostrov Krk.³⁹

Žigmund v liste Isabelle vyjadruje radosť, že už vyrazili z Neapola a prosí ju, aby Bona vyrazila a dorazila do Poľska čím najskôr, lebo to žiada láska a jeho špecifické potreby. Posiela zároveň k Isabelle rýchleho posla, aby ho informoval o odchode a rýchlosti postupu Boninej cesty, aby Žigmund mohol poslať svadobné pozvánky. Ešte Isabellu prosí, že ak by aj nemohli byť dodržané podmienky dohodnuté poľskými vyslancami, nech by aspoň Bona mohla byť na Veľkú noc vo Viedni, a tak prísť do dvoch-troch týždňov v Poľsku. Zdôvodňuje to tým, že v lete už bude zaťažený vojenskými operáciami, a ak by Bona nemohla doraziť v stanovenom čase, spôsobilo by mu to mnoho problémov.⁴⁰

³⁸ Mithad Kozličić a Mateo Bratanić, "Ancient Sailing Routes in Adriatic", v *Les Routes de l'Adriatique Antique, Géographie et Économie – Putovi antičkog Jadrana, geografija i gospodarstvo*, ed. Sloboda Čače, Anamarija Kurilić, a Francis Tassaux (Bordeaux, Zadar: Ausonius, 2006), 107–24.

³⁹ Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", cap. 3; Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 218–219.

⁴⁰ "Hoc enim est precipuum in votis nostris, ut ejus Sertis. adventus sit celer, amore et rationibus nostris id valde exigentibus. [...] valde rogamus vram. Illtem., ut si adventus Sertis. ejus non possit fieri pro eo tempore, quo nostri oratores cum vra. Illte. constituerunt, faciat operam, ut saltem ad festa pasche posset illius Sertas. Viennam applicare et demum ad regnum nostrum intra duo vel tres

Bona nakoniec vyrazila z Manfredonie až začiatkom februára, no keďže dorazila už v polovici februára do Rijeky (Fiume), Žigmund predpokladal, že Bona stihne tráviť Veľkú noc nie vo Viedni, ale v Olomouci. Pretože však presne nevedel, ako cesta pokračuje, neustále súril svojich vyslancov i vodcu sprievodu, Prospera Colonna, aby sa ponáhľali, pretože on už stanovil termín svadby (a korunovácie) na druhú nedeľu po Veľkonociach, a pozval i hostí na tento termín. Ak by Bona predsa len nestihla Veľkú noc v Olomouci, nech sa aspoň posnažia doraziť na Veľkú noc do Brna, pretože z Viedne by nebolo možné doraziť do Krakova za dva týždne.⁴¹

Veľká noc i ostatné náboženské sviatky hrali teda pri plánovaní cesty dôležitú úlohu – Bona bola v Neapoli korunovaná na sviatok sv. Mikuláša, patróna Bari a teda i jej vojvodstva. Podobne u Bianky Marie sa počítalo s faktom, že sprievod s kráľovnou by mal doraziť do Innsbrucku ešte pred Vianocami, aby ich mohla pokojne stráviť v meste disponujúcim mnohými kostolmi.

Videli sme, že Žigmund naliehal na Isabellu, aby vypravila Bonu čím najskôr hlavne preto, aby sa korunovácia a druhá svadba stihli vykonať pred letným mesiacmi. Ako však vidíme u ďalších princezien, ktoré museli tiež cestovať v zimných mesiacoch, manželia často naliehali, aby sa ich novomanželky vydali na cestu čím skôr. To mohlo byť motivované strachom, aby manželstvo nebolo anulované. Ako píše Karl-Heinz Spiess, nevesty sa často vydávali na cestu veľmi skoro po sobáši *per procuram*, pretože kým manželstvo nebolo naplnené (konzumované), bola tu stále teoretická možnosť, že druhá strana si to rozmyslí a

hebdomadas... posset venire. Incumbunt enim nobis graves et ardue in estate bellice occupationes..." Acta Tomiciiana IV, 265.

⁴¹ "Pro certo autem habentes, illius Sertem. longe ante festa Pasche Viennam pervenire et potius in Olomuncz persistere debere, statuimus diem coronationis et felicitum nuptiarum nostrarum dominicam secundam post eadem festa Pasche... Et per literas id regibus, principibus et aliis invitatis denunciavimus. [...] sic agatis, quo ad festa Pasche Sertas. sua sit in Olomuncz. Nam ex Vienna in duabus septimanis nullo modo hic pervenire posset. Si autem esset vel incommodum, vel difficile id Serti. sue facere, agatis, ut saltem Bernam Sertas. sua pro ipsis festis veniat." Ibid., 266–267.

pokúsi sa zväzok zrušiť ho.⁴² Kánonické právo síce zakladalo manželstvo na súhlase oboch manželov (a nie na sexuálnom akte), ale možné vyhlásiť zväzok za neplatný na základe dôkazu, že jeden z manželov nie je schopný konzumovať tento zväzok, a tak vlastne vyhlásiť, že manželstvo nikdy neexistovalo.⁴³ Tak sa to vlastne stalo i pri sobáši Bianky Marie a Jána Korvína.

Ďalším elementom, ktorý mohol vstupovať do hry, bola astrológia. Matej Korvín i Žigmund Jagellonský boli veľkými fanúšikmi astrológie, uhorský kráľ podľa Bonfiniho údajne nič nekonal bez konzultácie s hviezdami,⁴⁴ Žigmund si dokonca nechal vyhotoviť horoskop pre korunováciu a svadbu svojej prvej manželky Barbory Zápoľskej.⁴⁵ Priamy dôkaz tejto teórie však máme len z cesty Bianky Marie: podľa správ pápežského legáta Giacoma Gherardiho bola hodina svadby Bianky a Jána Korvína údajne určená hviezdami,⁴⁶ a podľa listov dvornej dámy Violanty da Canossy jej odchod z Milána zase určil astrológ, istý messer Ambrogio.⁴⁷ Pravdepodobne sa jednalo o Ambrogia Varesi da Rosate, Lodovikovo osobného astrológa, bez ktorého údajne Lodovico neučinil ani krok.⁴⁸

⁴² Spiess, "Unterwegs zu einem fremden Ehemann", 26.

⁴³ Christine Meek, "Divorce and separation", v *Women and Gender in Medieval Europe*, ed. Margaret Schaus (New York: Routledge, 2006), 214–16.

⁴⁴ "[...] nihil inconsultis unquam sideribus egisse visus est [...]" Antonio Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades. Tomus IV. Pars I.*, ed. József Fögel, Béla Iványi, a László Juhász, Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum (Budapest: K. M. Egyetemi Nyomda, 1941), 80.

⁴⁵ Sylwia Konarska-Zimnicka, "Horoscopes prepared by Master Astrologers from Krakow at the turn of the 15th and 16th century (according to the BJ 3225 and 3227 manuscripts)", *Theatrum Historiae* 18 (2016): 26.

⁴⁶ Enrico Carusi, ed., *Dispacci e lettere di Giacomo Gherardi nunzio pontificio a Firenze e Milano (11 settembre 1487 – 10 ottobre 1490)*, roč. 21, Studi e testi (Rome: Tipografia poliglotta vaticana, 1909), 47–48.

⁴⁷ Christopher Hare, ed., *Isabella of Milan, Princess d'Aragona, and Wife of Duke Gian Galeazzo Sforza. The Intimate Story of Her Life in Milan Told in the Letters of Her Lady-in-waiting* (London and New York: Harper & Brothers, 1911), 156; Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 34.

⁴⁸ Monica Azzolini, *The Duke and the Stars. Astrology and Politics in Renaissance Milan* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013), 177–178 a passim.

2. Sprievod nevesty

Okrem trasy a času cesty bolo potrebné naplánovať to, kto mladú nevestu k jej ženíchovi odprevadí. Sprievod nevesty bol veľmi dôležitou súčasťou jej cesty a vždy skladal z niekoľko stoviek ľudí. V tejto podkapitole sa pozrieme bližšie na to, ako boli títo ľudia vyberaní, aké faktory hrali dôležitú rolu pri ich výbere, akú úlohu mali jednotliví členovia sprievodu.

Vcelku podrobný popis vyberania členov sprievodu máme zachovaný u Bianky Marie Sforzy, ktorá sa po sobáší *per procuram* s Jánom Korvínom chystala vyraziť do Uhorska. Prvú verziu zloženia posolstva autorizoval Lodovico il Moro, ktorý mal faktickú moc v Miláne. Spolu so zoznamom ľudí dostal milánsky sekretár Bartolomeo Calco inštrukciu, aby napísal všetkým vybraným členom sprievodu, nech sa dostavia v stanovený čas na miesto odchodu.⁴⁹ Zoznam však ani zďaleka nebol kompletný – vojvodovi radcovia kázali doplniť zoznam starších dám, panien, slúžiek a sluhov, ktorí majú ostať s Biankou v Uhorsku a ktorí sa majú vrátiť do Milána. Bianku zároveň má sprevádzať nejaká urodzená dáma, lebo by bolo nenáležité, aby šla osamote.⁵⁰ Zároveň sa však má stanoviť aspoň približný počet koní v sprievode, aby sa mohli urobiť príslušné prípravy, a podľa úsudku radcov sa má obmedziť ich počet, aby sa každý člen delegácie stihol náležite pripraviť.⁵¹

⁴⁹ "Recevuta la lista de quelli hano andare in Hungaria con la Illustrissima M.a Biancha, ho facto scrivere opportunamente ad quelli sono fora de Milano, che se mettino ad ordine per poterse inviare nel mese de Aprile como Excelentia vestra me ha commissio, [...]" ASM, Potenze Sovrane, fond Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 17.

⁵⁰ "[...] per intendere le Madone de eta matura, Donzelle, Servente, et li officiali de casa, quali haveva electo ad remanere in Ungaria, con la p.ta (praedicta?) M.a Bianca, da la Excelentia soa ne fu dicto che ne faria una nota et ce la daria... perche in epsa lista non é nominata alcuna gentildonna quale habia ad accompagnare la p.ta M.a Biancha, et poi ritornare indreto, parendoli chel fusse pocho condescente et honorevole lassarla andare solamente [...]" Ibid, n.18.

⁵¹ "[...] ma perche in epsa non se fa mentione de numero de li cavalli et persone doverano condurre me hano dicto gli ne volesse dare noticia, perche la potesse fargli consideratione et parendoli, limitarlo depunti, acio in tempo ciascuno fusse avisato, et sapesse el modo che ha tenere ad mettersi in punto." Ibid.

Zoznam ľudí v sprievode však bol naďalej diskutovaný. Milánsky sekretár Bartolomeo Calco konzultoval zoznam zostavený Lodovikom i s milánskym arcibiskupom. Arcibiskupovi sa na prvý pohľad zdal zoznam dobre premyslený, pretože mal isté skúsenosti s Uhrami a vedel, že i uhorský kráľ pošle posolstvo natoľko vznešené, že žiadny iný vládca by nevyslal lepšie, či už do počtu ľudí, ako aj do pompy a nádhery. Preto bolo dôležité, aby i milánske posolstvo tvorila najvznešenejšia možná spoločnosť.⁵² Potom si arcibiskup preštudoval zoznam podrobnejšie a navrhol niektoré osoby vylúčiť, hlavne niektorých prelátov, pretože nemali možnosť a spôsob zadosťučiniť tejto potrebe, a iných preto, že nemali príslušný seriózný zjav. Na ten sa podľa arcibiskupa kladie v Uhrách veľký dôraz a veľká pozornosť, a preto by mali byť do Biankinho sprievodu vyvolení takí poprední šľachtici, ktorí oplývajú vznešenosťou, bohatstvom a dobrým vystupovaním. Je na Lodovikovi, či nechá popredných šľachticov vybrať si svoj počet a druh sprievodu, alebo im priradí podľa seba. Arcibiskupovi sa však zdalo, že napr. grófovi Alexandrovi malo byť priradených niekoľko komorníkov a urodzených mužov (*camareri et gentilhomini*), aby vyhoveli onej potrebe dobre reprezentovať. Počet osôb sprievode by nemal byť menší ako 600 ľudí.⁵³ Na čelo celého doprovodu má byť vyvolený vodca, ktorý bude dirigovať a riadiť celý sprievod: aby cestovali bez zmätku, usporiadane a reprezentatívne, pretože v Uhrách budú pod drobnohľadom nielen pre svoju reč, ale i spôsoby a mravy. Každý člen sprievodu má byť zároveň

⁵² "...Et primo havendoli monstrato la lista me mandoe Vostra Signoria li giorni passati, ne dixe parerli facta con bona consideratione; nondimanco perchè essendo in Ungaria haveva compreso la Maestà Regia sforzarsi di mandare la legatione soa tanto honorevole quanto facesse mai alcuno altro potentato, sì de numero de persone come de pompa et ornamenti, ne mancho desiderio dimostrava che da qui se mandasse una compagnia honorevolissima." ASM, Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 19.

⁵³ "... é, tochando poi chel numero de tutta la comitiva non dovesse essere mancho de 600 persone." Ibid.

napomenutý, aby si vzal dlhé šaty, ako je zvykom u Uhrov, ktorí zásadne odmietajú nosiť krátke šaty.⁵⁴

Bianca Maria nakoniec do Uhorska vôbec nevyrazila, pretože jej sňatok s Jánom Korvínom bol anulovaný. Z jej druhej cesty ku Maximiliánovi nemáme zachované podrobnosti o príprave jej sprievodu, je však vysoko pravdepodobné, že sa niesli v podobnom duchu ako tie do Uhier. Bianku Mariu sprevádzalo vyše 600 osôb, jej výbava nieslo 60 múl.⁵⁵ Až do Malsu ju sprevádzal milánsky arcibiskup Guido Arcimboldo, Ermes Sforza a Biankin bratranec Francesco Sforza. Vedením sprievodu bol poverený Erasmo Brasca,⁵⁶ ktorý mal s ňou i chvíľu zostať na cisárskom dvore, aby radil a viedol Bianku v cudzom prostredí. Zároveň ako skúsený vyjednávač mal slúžiť ako Lodovikov zástupca u Maximiliána.⁵⁷ Okrem toho s ňou pravdepodobne cestovali štyri dvorné dámy – Violanta Cayma a tri grófkы z Arca: Bianca, Agata a Ginevra.⁵⁸

Rovnako ako u Bianky, i ďalších dvoch princezien bol sprievod tvorený niekoľkými stovkami ľudí. Beatricin sprievod tvorilo niekoľko stoviek ľudí uhorského posolstva, ktoré prišlo do Neapola požiadať o jej ruku a odprevadiť ju do Uhier, a taktiež mnohá neapolskí dvorani. Vieme, že do Neapola prišlo posolstvo v

⁵⁴ "Alle quale fusse deputato uno, che generalmente havesse comandarle á tutte le familie loro, cum tenerle regulate et farli andare cum bono ordine senza confusione et costumatamente, peroche in quella corte osservano non solamente el parlare de ciascuno, ma anchora li modi et gesti suoi, demonstrando appresso chel fusse bene admonire ogniuno ad portare veste longhe, per che cosi el costume loro, et dannano grandamente questi habiti curti." ASM, Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 19.

⁵⁵ RI XIV, 1 n. 288; Weiss, *Die vergessene Kaiserin*, 60.

⁵⁶ Erasmo Brasca (cca. 1445–1502), spočiatku člen vojvodcovskej rady (consiglio ducale), neskôr verný prívrženeц Lodovica il Mora. V jeho službách vykonal celú radu diplomatických ciest ku francúzskemu alebo ríšskemu dvoru, hlavne jeho zásluhou Maximilián nepodnikol vojenskú akciu proti invázii Karla VIII. do Itálie. Neskôr vstúpil do cisárových služieb a bol ustanovený za správcu Trieste, kde bol na neho spáchaný atentát. Gerhard Rill, "Brasca, Erasmo", *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1972, [http://www.treccani.it/enciclopedia/erasmo-brasca_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/erasmo-brasca_(Dizionario-Biografico)/).

⁵⁷ ASM, Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 105; RI XIV, 1 n. 2863; Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 36.

⁵⁸ Unterholzner, "Bianca Maria Sforza (1472–1510). Herrschaftliche Handlungsspielräume", 203–204. Pre databázu celého neskoršieho dvora Bianky Marie viď Ibid., 202–261.

počte asi 756 koní,⁵⁹ týždeň pred príchodom Beatrix do Ferrary tam očakávali asi 1000 koní.⁶⁰ Nakoniec však počet kráľovninho sprievodu tvoril len 879 koní (529 Uhrov, 350 Neapolitáncov). Najviac koní (a teda i svojho služobníctva) mal varadínsky biskup Jan Filipec (60), Hynek z Münsterbergu (50), Ján Pongráč, transylvánsky vojvoda (50). Sprievod viedol vratislavský biskup Rudolf z Rüdeshemu, ktorý mal 32 koní. Okrem toho sa v sprievode nachádzali Peter Geréb, kapitán horného Sliezska, ratiborský knieža Jan, opoľský knieža Mikuláš a Ladislav Rozgonyi, kráľov bratranec, a ďalších 41 význačných uhorských dvoranov. Neapolskú časť sprievodu tvoril vojvoda z Andrie, vojvodkyňa zo Sory, gróf z Terranovy so svojou manželkou a mnohí iných rytierov so svojimi manželkami.⁶¹

Bonin sprievod z Neapola (resp. Bari) bol skromnejší, čítal len niečo vyše 300 osôb.⁶² Viedol ho Prospero Colonna,⁶³ čo bolo dohodnuté už pred Boniním odchodom, avšak nevieme presne, na základe čoho – pravdepodobne z dôvodu jeho vojenských a diplomatických skúseností. Podobne ako u Bianky máme zachované popisy vyberania sprievodu kráľovnej. Už vopred sa dohodlo, že Prospero Colonna spolu s ostatnými šľachticmi sa po niekoľkých dňoch po svadobných slávnostiach v Krakove vrátia späť do Itálie. Zostať mali len doktor, kuchár, správca šiat a traja, max. štyria z detí (panošov?), ktorí budú chcieť zostať. Isabella vybrala do Boninho šesť panien a dve staršie matróny. Poľskí vyslanci sa snažili obmedziť počet žien v sprievode (max. jednu matrónu), na čo ich Isabella údajne odbila slovami: "Nie je

⁵⁹ Tento počet po zaznamení v Benátkach, je možné, že sa po ceste do Neapola (pre rôzne iné misie) zmenšilo. Berzeviczy, *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*, 24–25.

⁶⁰ Ibid., 26.

⁶¹ Ibid., 27–29.

⁶² Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I:217.

⁶³ Prospero Colonna (cca. 1460–1521) slúžil ako veľmi skúsený kondotier v službách viacerých italských dynastií (Aragóncov, Sforzov). S Isabellou Aragónskou (Boninou matkou) ho spájali priateľské vzťahy už od jej pobytu na ostrove Ischia v roku 1501. Franca Petrucci, "Colonna, Prospero", *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1982, http://www.treccani.it/enciclopedia/prospero-colonna_%28Dizionario-Biografico%29/.

nič nevhodnejšie, než to, keď manželka takého veľkého kráľa cestuje bez náležitého sprievodu."⁶⁴

Žigmundovi vyslanci už predtým u cisára Maximiliána žiadali, aby cisár naznačil Isabelle, aby Bona nechala v Poľsku iba jednu matrónu a dve panny, a o mužoch aby rozhodol Žigmund. Cisár nato odpovedal, že treba, aby Bona mala taký sprievod, aký prísluší kráľovnej, avšak je na Žigmundovi, kto a koľko ľudí z tohto sprievodu ostane v Poľsku na dlhšiu dobu. Uvádza i príklad, že s Biankou Mariou (*cum Serma. olim domina imperatrice*) tiež prišlo veľa ľudí, ktorých cisár po siedmich dňoch poslal domov. Maximilián však prikázal poslať ohľadne tejto záležitosti list Isabele a sami poslanci píše kráľovi, že sa postarajú, aby Isabela neposielala s Bonou mnoho dvorných dám, pretože nie sú prostriedky na to, aby boli dôstojne poslané späť.⁶⁵

Cisár však nakoniec pravdepodobne žiaden list neposlal: poľskí vyslanci po dohadovaní s Isabellou opakujú Žigmundovi, že cisár bol toho názoru, že kráľovnej prísluší mať náležitý počet ľudí v sprievode a i jeho manželka (Bianca Maria) dorazila s veľkým sprievodom. Vyslanci si boli vedomí, že panny "je ľahšie poslať z Nemecka do Milána, než z Poľska do Bari", ale nemohli s tým nič spraviť.⁶⁶

⁶⁴ [...] ii quidem omnes ..., ut intra paucos dies cum ipso dno. Prospero revertantur excepto medico, coquo, curatore vestium et tribus aut ad summum quatuor pueris, qui fortasse conabuntur remanere. Virgines vero sex jam delegit Illma. dna dux et duas matronas [...]. Cui rei nos hic omni conatu obstitimus conatique sumus puellarum numerum restringere, et ut etiam unam tantum matronam acciperet, sed in hac diem nihil profecimus. Dicit enim sua Illma. Dtio.: nihil esse indecentius, quam ut tanti regis conjunx absque debito comitatu proficiscatur." Acta Tomiciiana IV, 241.

⁶⁵ "Rogavimus, ut ces. Mtas. significaret Illme. dne. Isabelle, quod non reliqueret Serme. dne. Bone in regno Polonie nisi matronam unam et duas virgines. De viris etiam, qui mansuir essent, ut se voluntati Mtis. s. regie conformaret. Respondit sua Mtas.: oportere, ut Serma. dna. Bona habeat comitatum regine convenientem, futurum tamen in arbitrio Mtis. vre., quos et quot velit relinquere. Nam et cum Serma. olim domina imperatrice venisse multos, quos Mtas. sua cesarea intra septimum diem omnes remisit. Jussit tamen dari literas super hac re ad Illmam. dnam. ducem, et nos hoc quam diligentissime curabimus, ne multe puelle veniant, quia hec non est merx, que commode remitti possit Barium." Ibid., 232.

⁶⁶ "Cesarea etiam Mtas. nihil de puellarum numero ad Illmam. dnam. ducem scribere voluit dissuasa ne scriberet... Nos tametsi non ignoremus, facilius ex Germania Mediolanum, quam ex Polonia Barium virgines remitti posse [...]" Ibid., 232.

Vďaka Jagellonským dvorským účtom poznáme aj mená a podrobnosti o členoch Boninho sprievodu.⁶⁷ Dve vznešené matróny – hofmajsterky (*matronae nobiles*) boli Beatrix Zurla a Ifigenia, ďalej mala Bona k dispozícii sedem vznešených panien (*puellae nobiles*), ktorými boli Lucrezia Alifio, Beatrice Roselli, Porzia Arcamone, Isabella de Dugnano, Laudonia Caracciolo, Faustina Opizzoni a Laura Effrem. Podľa výšky platu matrón a panien (25 fl. vs. 5 fl.) vidíme, že postavenie matróny bolo niekoľkokrát dôležitejšie než dievčat. Na dievčenskú časť kráľovného fraucimoru dohliadali dve staršie dvorné dámy (*vetulae custodientes puellas*), menom Violanta, zvaná Grékyňa, a Laura z Neapola. Okrem toho mala Bona k dispozícii panny (dievčatá) pre službu v spálni (*puellae cubicularie*), a to Albínu z Neapola a Vannellu Armizani. Všetky tieto urodzené ženy z popredných neapolských rodín ostali v Poľsku minimálne niekoľko mesiacov, pretože ich nachádzame v účtoch ešte v novembri 1519, t.j. rok a pol po svadbe a korunovácii v Krakove. Niektoré z nich sa potom vrátili do Neapola, iné sa privydali do poľských šľachtických rodov.⁶⁸

Tieto dvorské účty nám tiež odhaľujú zaujímavé podrobnosti o zložení sprievodu nevesty. Jednak fakt, že v Boninom sprievode boli ženy, ktoré mali dohliadať na mladšiu časť fraucimoru, koinciduje s Carafou radou, aby kráľovná ustanovila strážcov/dozorcov nad dvornými dámami.⁶⁹ Títo strážcovia (pravdepodobne muži) mali jazdiť pred dámami a dbať na to, aby ich počas cesty nezastavovali (cudzí) muži a zbytočne s nimi nerozprávali, a tak nezdržovali celý

⁶⁷ AGAD, ASK sec. 1, sign 47, fol. 17r–18v. Vid' príloha č. 4.

⁶⁸ Viac o jednotlivých článkoch Boninho italského fraucimoru vid' Pocięcha, *Królowa Bona*, 1949, II: 86–90.

⁶⁹ V latinskom dobovom preklade Carafu, ktorý používam (pre jeho väčšiu dostupnosť) je výraz *pedissequae*, ktorý sa obvykle prekladá ako služobnica. Carafov originál v neapolskom dialekte však používa termíny *damicelle* a *donne*, ktoré naznačujú vyšší status oných žien. Diomedea Carafa, *Memoriali*, ed. Franca Petrucci Nardelli (Roma: Bonacci editore, 1988), 223, 233.

sprievod.⁷⁰ Carafa však pravdepodobne pod "zbytočným rozprávaním" myslí flirtovanie s cudzími mužmi, keďže ďalej hovorí, že takýto zvyk (t.j. ustanovovať strážcov nad dvornými dámami) je považovaný za dôstojný a krásny u všetkých národov, a zvlášť u Uhrov, ktorí sú neslávne známi pre svoju žiarlivosť.⁷¹ O čistote a počestnosti ženskej časti dvora sa Carafa zmieňuje i ďalšej rade, aby komnaty dám boli dobre uzavreté, bez zbytočných dvier či okien, lebo takéto veci zvyknú viesť k mnohým pokušeniam a kráľovná má dámy osobne vystrihať, aby nenadväzovali prílišné známosti.⁷²

Samozrejme, u Bony máme zachovanú zmienku nie o mužských dozorcov, ale starších dvorských dámach, ktoré však zrejme plnili presne túto úlohu a prevyšovali ostatné členky Boninho sprievodu vekom i postavením. Táto kontrola sa azda úplne neminula účinkom, pretože Žigmundovi vyslanci s úžasom píše kráľovi z Celje, že celý sprievod kráľovnej je sťaby kláštor plný panien, veľmi striktné organizovaný, plný studu a počestnosti, v čom vidia Božie znamenie.⁷³

Druhý zaujímavý fakt pri pohľade na profesné zloženie Boninho fraucimoru je zmienka o pannách majúcich na starosti službu v spálni kráľovnej (*puelle cubicularie*). Podobnú zmienku totiž nachádzame aj u opisu cestovania Alžbety Luxemburskej, matky Ladislava Pohrobka od jej dvornej dámy Heleny Kottannerin. Podľa nej bolo zvykom, aby vznešená pani spávala v jednej izbe s dvomi

⁷⁰ "Non est apud me dubium, quoniam id tute diligenter facere soles, te scilicet aliquem instituturam, qui semper pedissequas et ancillas tuas adequitet, ne a viris intercludi possint et cum iis colloqui." Diomedes Carafa, *De institutione vivendi. Tanítás az életvezetés szabályairól.*, ed. Péter Ekler (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2006), 24.

⁷¹ "[...] quod profecto institutum apud omnes gentes et pulchrum et decorum est, sed imprimis apud Pannonicos, qui suapte natura zelotipi memorantur." Ibid., 24.

⁷² "In his aedibus, quae pro mansionem tibi institutae erunt, imprimis habenda cura est cubiculi pedissequarum, idest ut bene occludatur; et si quae erunt fenestrae sive fores, quae videantur non necessariae, quam primum ut claudantur, effcito, neque ut id monearis, expectes; multa enim tentandi causa fieri consueverunt. Instituito, ut ancillae, quas hinc in tuam comitivam duxeris, diligenter caveant nimias familiaritates." Ibid., 35–36.

⁷³ "[...] qua honestate totus iste muliebris comitatus proficiscatur. Testamur in hoc divinum numen, quod vix putamus esse aliquod monasterium virginum, ubi tam ornatissima sint omnia tamque pudoris et honestatis plena." List editovaný u Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 271.

služobnicami, ktoré na ňu mali dozerat' a udržiavať svetlo sviečky.⁷⁴ Je teda možné, že podobný zvyk bol širšie rozšírený a i Beatrix a Bianca Maria mali podobný typ dvorných dám, určených na službu v spálni kráľovnej.

Okrem ženskej časti sprievodu nám dvorský účet prezradzuje mená a profesie ďalších členov. V Boninom sprievode sa okrem pokladníka a sekretára nachádzali: lekár, zlatník, dvaja vyšívачi, krajčír, päť kuchárov, korenár, dvaja kapláni, dvaja tympanisti a niekoľko lokajov.⁷⁵ Sprievod bol teda plne vybavený na niekoľkomesačnú cestu, či už po byrokratickej stránke (sekretár a ľudia určení pre správu financií), módnej (zlatník atď.), náboženskej (kapláni) i každodennej (lekár či kuchári).

V Boninom prípade vidíme, že drvivá väčšina jej sprievodu z cesty zostala s ňou v Poľsku i niekoľko rokov po korunováci. Sprievod bol teda akýsi putujúci a plne funkčný dvor, ktorý sa potom len v Poľsku doplnil o pár nových členov. Carafa hovorí, že je normálnou a takmer stálou praxou, že manžel-kráľ (v Beatricinom prípade Matej) určí do kráľovniho sprievodu (a teda i dvora) svojich ľudí. Kráľovná má dokonca prosieť manžela, aby boli títo ľudia určení čím skôr (aby si tak získala priazeň u manžela) a potom má kráľovná týmto ľudom preukazovať ešte viac priazne než svojim (Italom), aj keď, ako Carafa trochu cynicky poznamenáva, títo noví, cudzí dvorania budú striehnúť na každú jej chybu.⁷⁶ Preto Carafa radí kráľovnej, aby prosila kráľa o dovoľenie ponechať si italské dvorné dámy, ktoré už dobre pozná a na ktoré sa môže spoľahnúť. Sám však skôr predpokladá, že italské dvorné dámy budú

⁷⁴ Daniela Dvořáková a Mária Papsonová, ed., *Spomienky Heleny Kottannerovej* (Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2008), 30.

⁷⁵ AGAD, ASK sec. 1, sign 47, fol. 17r–18v.

⁷⁶ "Et quamvis Maestas tua et litteris et nuntiis maritum admonuerit, ut ex gente pannonica tam viros, quam mulieres destinet, qui in tua familiaritate futuri sint, tamen iterum (cum te non deceat) per socrum aut per alium quempiam admoneto, quod abs te vel eo faciendum est, quod id etiam te non postulante instituerent. Qui ubi erunt delegati, ostendito iis nequaquam italicas tibi esse cariores. [...] aliter tibi scilicet vivendum esse cum iis, quos maritus familiaritati tuae ascripsit, ac cum paternis vixeris; paterni enim in id solum incumbuerunt, ut semper patri carissima esses et gratissima, at rursus Pannonici, ut semper odio habearis." Carafa, *De institutione vivendi*, 36, 38.

poslané domov, a ak aj Matej dovoľí Beatrix nechať si nejaké z nich, má si kráľovná dať pozor, aby medzi italskými a uhorskými dámami nedochádzalo k sporom.⁷⁷

Bonin prípad, keď z jej italského sprievodu zostali v Poľsku takmer všetci i po rokoch ostro kontrastuje so sprievodom Bianky Marie. Jej italské spoločnice, ako sme už videli vyššie pri jednaniach o zložení sprievodu, poslal Maximilián do niekoľkých dní späť do Milána. U Beatrix nemáme presné záznamy o počte a zložení dám, ktoré ostali na dvore Beatrix i po skončení cesty. Celkom určite si však ponechala aspoň časť z nich, pretože o nich Galeotto Marzio rozpráva vtipnú historku: italské dvorné dámy nevstávali pri príchode kráľovnej do miestnosti, čo pohoršovalo uhorských dvoranov. Navyše boli tieto dámy nie príliš príťažlivého fyzického zjavu. Dvorania sa teda sťažovali na ich zlé cudzie zvyky u kráľa Mateja, ktorý ich s úsmevom odbil, že im vlastne Italyky robia svojim nevstávaním službu, keďže ich tak šetrí pohľad na vlastnú ohyzdnosť.⁷⁸

Počet a zloženie sprievodu sa však menil i v priebehu cesty. Z jednej strany sa niektorí členovia sprievodu z domov princezien vracali domov (napr. ako sme videli vyššie, Bianku Mariu odprevadil jej brat Ermes až do Malsu), potom sa vrátil domov, z druhej strany manželia posielali svojim nevestám v ústrety poslov, vojsko i delegácie urodzených mužov, aby vyzdvihli a odprevadili kráľovnú ku svojmu ženíchovi, poprípade na mieste stretnutia.

Svojich vyslancov posielali i vládcovia miest, kde kráľovná počas svojej cesty prechádzala. Napr. Ercole d'Este poslal s Beatrix do Uhier svojho vyslanca

⁷⁷ "Agendae eidem abs te gratiae sunt, quod humanissime indulserit te posse uti ministerio Italicarum ancillarum, praesertim earum, quae apud te bonam partem aetatis consumpserunt idque abs te magnipendi, cum et de iis possis bene mereri, tum ut de te in posterum bonam prebeas opinionem. Eas tu diligenter admoneto, ut cum pannonicis familiaribus quietissime vivant caveantque earum quampiam aut dicto aut facto laedere, immo omnia potius patientissime tollerent, adhortans te omnibus consulturam." Carafa, *De institutione vivendi*, 38.

⁷⁸ Galeotto Marzio, *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae: ad ducem Iohannem eius filium liber*, ed. László Juhász, Bibliotheca scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Saeculum XV (Lipsiae: B. G. Teubner, 1934), 4.

Cristofora (*misser Christopharo*), ktorý jej veľmi spríjemnil cestu svojou jedinečnou cnosťou a dôstojným vystupovaním, pretože ju všade svedomito sprevádzal a vynaložil všetko úsilie, aby bola na každom mieste a v každom konaní ctená, a splnil jej každé želanie. Svojím skromným a láskavým vystupovaním si získal neskôr aj Mateja, ktorý sa s ním viackrát rád rozprával.⁷⁹

Expedícia, akou bola cesta nevesty si vyžadovala starostlivé plánovanie. Obe strany manželského zväzku dlho jednali o trase a čase, kedy a kade sa nová kráľovná vyberie k svojmu ženíchovi. Do úvahy bolo treba zobrať viacero hľadísk – finančné náklady, potreba reprezentácie či rešpektovanie liturgického času. Obe strany si rovnako dali záležať na zložení sprievodu nevesty. Kráľovnú mali odprevadiť členovia urodzených rodín, ktorí budú reprezentovať vznešenosť jej vlasti a rodnej dynastie. Sprievod tvorilo niekoľko stoviek ľudí, okrem nobility ho tvorili i dvorania, ktorí často ostávali s kráľovnou i po príchode ku jej ženíchovi, a počas cesty zabezpečovali hladký chod cesty.

⁷⁹ "[...] misser Christopharo si parti hieri di qua, amato et multo stimato da noi per la singulare virtù sua et dignissimi portamenti presso noi in questo viaggio, perché n'ha sempre sollicitamente accompagnati et cum grande studio honorata in ogni loco et ogni acto, et sempre comparso a farne cosa grata in modo che di restamo contentissima... Li soi costumi et pratica humanissima et modestissima è multo piaciuta alla Maestà del Signore Re nostro consorte el quale ha più volte et volinteri parlato con lui [...]" List Beatrix pre Ercoleho, datovaný z Budína, 8. januára 1477, editovaný u Enrica Guerra, ed., *Il carteggio tra Beatrice d'Aragona e gli Estensi (1476–1508)* (Roma: Aracne editrice, 2010), 26–27.

II. Priebeh cesty

V predchádzajúcej kapitole sme videli organizačné prípravy pre cestu, najmä čo sa týka trasy a sprievodu. V tejto kapitole zameriame pozornosť na to, ako bola cesta vykonávaná. V prvom rade sa pozrieme na samotnú logistiku cestovania, ako sa sprievod presúval a s akými ťažkosťami sa potýkal, ako bolo zabezpečené prespávanie a ochrana cestujúcich. Potom sa presunieme k analýze symbolickej zložky nevestskej cesty, k rozboru rituálov, ktoré boli s ňou spojené. Nakoniec sa pokúsime porovnať Carafove rady kráľovnej, ako má využiť svoju cestu ako prípravu na svoju budúcu rolu.

1. Logistika cesty

V podkapitole o plánovaní cesty sme videli, že v prípade Beatrix i Bony bolo nakoniec uprednostnené cestovanie po mori oproti radám Carafu, ktorý radil k ceste po súši a návšteve Ríma a pápeža. Zdá sa teda, že v oboch prípadoch prevládlo pragmatické hľadisko.

Napriek všetkým nástraham mora, bola plavba omnoho lacnejší i rýchlejší spôsob prepravy než cestovanie po súši. Podľa hrubých odhadov bola v stredoveku plavba na mori asi šesťdesiatkrát menej nákladná než doprava po súši. Tá bola pomalá, nákladná, únavná a používaná len v prípade nevyhnutnosti.⁸⁰ Naopak plavba bola niekoľkokrát rýchlejšia: Bona dokázala za 10 dní uraziť celú trasu z Manfredonie do Rijeky, čo bola skoro polovica jej trasy do Krakova (zvyšok cesty i so zastávkami trval takmer dva mesiace), rovnako tak sa Beatrix so sprievodom dokázala za 11 dní dopraviť z Manfredonie do Chioggie. Pokiaľ to šlo, cestovala po

⁸⁰ Maribel Dietz, *Wandering Monks, Virgins, and Pilgrims: Ascetic Travel in the Mediterranean World, A.D. 300/800* (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2005), 12–17.

vode i Bianca Maria, ktorá sa plavila po Comskom jazere z Coma do Bellana (so zastávkou s prenocovaním v Bellagiu).⁸¹

Cestovanie po mori však nebolo prosté mnohých nástrah i prípade našich princezien – každú z nich počas cesty po vode zastihla búrka alebo ostrý vietor, ktorý im znepríjemnil či spomalil cestu. Bona sa napríklad pre silný vietor v Kvarnerskom zálive musela vrátiť na ostrov Krk,⁸² Bianku zase údajne zastihol zúrivy vietor na Comskom jazere.⁸³ Zlé podmienky na mori si vyžiadali i svoju daň, Bonin sprievod stratil kvôli búrlivej plavbe mnoho koní a múl.⁸⁴ Ako uvidíme v kapitole 3, problematická cesta na mori (i po súši) sa potom stali vďačným predobrazom pre autorov epitalamií, ale i Nicolu Carmignana, aby akcentovaním ťažkostí vytvoril poetickú anabázu *deductio*.⁸⁵

Podobné ťažkosti ako na mori, zažívali princezné a ich sprievody i počas cesty po súši, čo bolo dané hlavné ročným obdobím ich cesty. Bianca Maria sa musela brodiť snehom v priesmyku Wormserjoch, kde boli také úzke cesty, že kráľovná musela ísť časť cesty pešo. I keď nemala ona a jej dvorné dámy na pohľad krásne kone, boli dobre stavané a pôsobili dojmom viac lodí než koní.⁸⁶

S nepriaznivými prírodnými podmienkami spôsobené snehom a ľadom pri prechode hornatým Kraňskom sa stretávali i Beatrix a Bona. Žigmundovi zase vyslanci píše, že pre zlú kvalitu ciest nemohla kráľovná (Bona) nastúpiť na nosidlá či voz, musela ísť na vlastnom koni až do Mariboru, a dost' možno bude musieť tak

⁸¹ Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 33–35.

⁸² Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 3.

⁸³ Zmienku o búrke uvádza v jednej svojej novele Matteo Bandello, preto ťažko povedať, či sa nejedná len o literárny topos. Francesco Flora, *Tutte le opere di Matteo Bandello* (Milano: Mondadori, 1942), 436.

⁸⁴ "... licet magnam iacturam passa sit in equis et mulis, qui ex iactatione maris periere." List Žigmundových vyslancov z Celje, editovaný u Pociacha, *Królowa Bona*, 1949, I: 269–271.

⁸⁵ Viac kapitola 3.

⁸⁶ RI XIV, 1 n. 2868.

ísť až do Grazu.⁸⁷ Pre zľadovatelé cesty pred Ljubľanou musel Bonin sprievod dokonca využiť núdzový presun po rieke Ljubľanici.⁸⁸ S ťažkým prechodom Álp sa musela určite musela potýkať i Beatrix, pretože jej sprievod sa údajne po ceste predieral vysokými snehmi a musel čeliť tuhej zime až ku hraniciam Uhier.⁸⁹ Pravdepodobne z tohto dôvodu je sprievod navyše netvorili žiadne vozy, ktoré by sa mohli prevrátiť alebo by s nimi nebolo možné napredovať, ale len kone a ťažné zvieratá.⁹⁰

Ani Bona však pravdepodobne pri prechode horskými časťami Kraňska nemala k dispozícii žiadne vozy, pretože vyslanci opakovane prosia kráľa z Celje, aby poslal im v ústrety niekoľko vozov, ktoré by odviezli panny, ženy a deti.⁹¹ Vozy⁹² boli celkovo asi veľmi problematické pre transport v zasnežených horských oblastiach, a tak sa pre prepravu vecí, predovšetkým kráľovnej výbavy (u Bianky i Bony čítala niekoľko stoviek položiek, u Beatrix sa nemám nezachovala)⁹³ sa radšej používali muly. Bianca i Bona sa vozov dočkali až po prechode Álp, Bona pravdepodobne pokračovala na voze až od Mariboru, hoci nie na vozoch žiadaných

⁸⁷ "... ipsam serenissimam reginam ad hanc diem propter itineris asperitatem neque currum ullum neque lecticam conscendisse, sed semper equitasse et cogitur adhuc equitare ad oppidum Markburgk duabus ab hinc dietis et fortasse usque ad oppidum Gracz [...]" List Žigmundových vyslancov z Celje, editovaný u Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 269–271.

⁸⁸ "Chiamasi lubiana per costume / indi per acqua a lubian si passa / chel nervo a terra andar non si prosume, / perche il terreno, il freddo, ghiaccio, attassa / anchora il fiume fosi inunda tale / che nulla de terren scoperto lassa, / quivi in due barche la regina sale [...]" Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 5.

⁸⁹ "Per altas ubique nives iter factum sevitiamque hiemis hucusque commemorant." Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades. Tomus IV. Pars I.*, 68.

⁹⁰ "...wann sie procht von Neapolis kein wagen denn sewmere." Peter Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau. 2 : Chronik ab 1467*, ed. Gunhild Roth (Münster: Waxmann, 2003), 992.

⁹¹ "Iterum rogamus S. Mtem V., ut aliquot currus nobis obviant, qui virgines et mulieres et pueros excipiant." List Žigmundových vyslancov z Celje, editovaný u Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 269–271.

⁹² V celej práci používam pre latinské slovo *currus* neutrálne slovo "voz". Prvé koče sa začali používať až ku koncu 15. storočia a od ostatných stredovekých vozov sa odlišovali vyššími zadnými kolesami, väčšou rýchlosťou a ľahkosťou, a preto boli ťahané menším množstvom koní. Daniela Dvořáková, *Kôň a člověk v středověku* (Budmerice: Vydavatelství Rak, 2007), 146–149.

⁹³ Editované zoznamy výbav (tzv. parafernálii) Bony a Bianky u Vito A. Melchiorre, ed., *Documenti baresi su Bona Sforza* (Bari: Mario Adda Editore, 1999), 13–19; Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 131–147.

od Žigmunda, ktoré stretli Bonu až za Olomoucom.⁹⁴ Bianke poslal v ústrety Maximilián tri vozy: jeden s kráľovským znakom ťahaný šiestimi koňmi, druhý ôsmimi koňmi a tretí voz zahalený v čiernom (kvôli nedávnej smrti Maximiliánovho otca Fridricha) bol ťahaný štyrmi koňmi so zlatými reťazami.⁹⁵

Pri sprievodoch tvorených niekoľkými stovkami ľudí bolo zaiste ťažké zvládnuť organizáciu cestovanie. Carafa radí kráľovnej, aby sa v predvečer každého dňa zvažilo, či a kedy treba na druhý deň vyraziť. Keď sa stanoví čas odchodu, má sa to oznámiť každému členovi sprievodu, aby sa mohlo vyraziť včas.⁹⁶ Rovnako zložitý úkol bol zabezpečiť pre všetkých ubytovanie. Z Boninej cesty vieme, že sprievod bol na noc viackrát rozdelený, aby sa mohli všetci ubytovať, napr. pri prechádzaní Wiener Neustadt bola časť sprievodu (i s kráľovnou) ubytovaná v Transkirchene.⁹⁷ V Ljubljane bol celý sprievod zhromaždený na námestie, kde hlásateľ označil domy, v ktorých budú členovia sprievodu bývať.⁹⁸ Môžeme predpokladať, že pred príchodom samotného sprievodu (určeného na prenocovanie) prišli do mesta vyslanci, tzv. kvartieľníci, ktorí sa poinformovali o možnostiach ubytovania a pozatĺkali erby, alebo inak označili domy, kde budú členovia kráľovninho sprievodu bývať, ako na to máme doklady z príprav Kostnického koncilu.⁹⁹

⁹⁴ "Da Marburg se partia ardit a presta, / il giorno ville e fiumi oltra passando (con molti curri, non senza fatica / in Camisi ne veneano [...]" Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 7.

⁹⁵ RI XIV, 1 n. 2868 a 2871. Cisár Fridrich III. (1415–1493) zomrel 19. augusta toho roku.

⁹⁶ "Illud etiam in memoriam revocandum, ut pridie cuiusque diei deliberetur, discedendumne sit postridie, et ubi constitutum est de abitu, quota hora abeundum sit, omnibus declaretur. Verum de hora illud observari debere existimo, ut potius aliquid temporis supersit, quo commodius disponi possint omnia, quam, ut celerius iter ingrediaris, ad ordinandum deficiat, [...]" Carafa, *De institutione vivendi*, 27.

⁹⁷ "[...] E le carette caminorno, et tutti / salvo color che lei seco ritende / e quando a tranchirchen forno condutti / dove era a no di pernottar..." Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 9.

⁹⁸ "[...] Ma venne in piazza, cavalcando tutti / dove il forriero la sua casa scrisse / e quando fummo poi ivi condutti / e lei fo intrata dentro a riposare..." Ibid., kap. 5.

⁹⁹ Ulrich Richental, *Kostnická kronika*, ed. Mária Papsonová, Daniela Dvořáková, a František Šmahel (Budmerice: Vydavatel'stvo Rak, 2000), 85.

V menších mestách bol Bonin sprievod rozdelený do viac než ôsmich domov či statkov (*ville*), aby mohol byť celý ubytovaný.¹⁰⁰ Kráľovnej a jej najbližšiemu doprovodu bolo prirodzene rezervované najlepšie možné bývanie, Carmignano veľakrát zmieňuje, že Bona že prespávala v miestnych palácoch či hradoch,¹⁰¹ vo Viedni bola podľa Decia ubytovaná v cisárovom paláci.¹⁰²

Nie vždy však bolo ubytovanie ideálne. Bianca Maria zažila podľa vlastných slov (v listoch svojej sestre Anne Marii) niekoľko odpudlivých nocľahov. V kláštore v Müstair im vraj miestne sestričky naservírovali zlé víno a ešte horší chlieb, takže mnohí členovia sprievodu ostali bez večere a museli spať na laviciach. Navyše sa v miestnosti nekúrilo (pece boli zanesené prachom), takže by radšej privítali, keby mohli spať v stodole.¹⁰³ Ešte horšiu noc vraj prežila v Nauderse, kde ju ubytovali v stiesnenej a hrôzostrašnej izbe, kde nebolo ani svetlo, a preto jej prišlo clivo a veľmi plakala.¹⁰⁴ Ako sme videli vyššie, kráľovné zvykli mať pri sebe v spálni dve dvorné panny (*puelle cubicularie*), ktoré mali bdieť nad kráľovnou a udržiavať v miestnosti svetlo (sviečky). Nemáme presné dôkazy, že týmto spôsobom nocovala i Bianka, ale je možné, že práve absencia spomenutého *usu pernoctandi* (teda spoločnosti dvorných dám a svetla) u nej spôsobil onen náhly príval negatívnych emócií.

Dôležitou úlohou bola i ochrana sprievodu. Hlavne Beatrix a Bona cestovali v blízkosti území, kde hrozili turecké nájazdy. Bonfini píše, ako sa Beatrix pri stúpaní do kraňských hôr dopyčuľa o pohrome, ktorú krátko predtým spôsobili Turci v Chorvátsku a Dalmácii. Údajne váhala, či pokračovať ďalej v ceste a podľa rady

¹⁰⁰ "Piu de otto uille compartendo accorta / Il modo de alloggiar la sua brigata [...]" Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 4.

¹⁰¹ Ibid, kap. 7 a passim.

¹⁰² "[...] in arcem Caesaris locata est..." Decius, *Diarii et earum quae memoratu digna in ... Sigismundi Poloniae Regis, Et ... Dominae Bona. Mediolani. Barique Ducis Principis Rossani, nuptiis gesta ... Descriptio (etc.)*, b2v.

¹⁰³ RI XIV, 1 n. 2868.

¹⁰⁴ RI XIV, 1 n. 2874.

vyslancov sa zdržiavala v viacerých mestách. V ceste nepokračovala, kým sa nevrátili prieskumníci z minulého dňa, ktorí ju informali, že trasa je prostá tureckej hrozby.¹⁰⁵

Bona bola pri svojej ceste viackrát doprevádzaná miestnymi jazdeckými regimentmi (napr. pred Ljubľanou, Mariborom, Viedňou či Olomoucou), vyslovene sa však v prameňoch nespomína turecká hrozba, i keď je tento motív dosť pravdepodobný. Pri ceste Anny de Foix-Candale z Benátok do Uhier jej Vladislav II., jej manžel, poslal v ústrety do Slavónie sedem až osem tisíc jazdcov, práve ako ochranu proti možnému tureckému útoku.¹⁰⁶ Bianku však tiež čakal po prekročení Álp regiment 800 rytierov,¹⁰⁷ ktorý mal pravdepodobne okrem reprezentácie moci jej habsburského manžela i chrániť jej svadobnú výbavu, ktorej hodnota čítala niekoľko desiatok tisíc zlatých.

2. Festivity a rituály

Cestu nevesty, ako súčasť svadobného rituálu, sprevádzalo veľa festivít a ceremónií. Z našich prameňov máme doklady, že napr. počas Beatricinho pobytu vo Ferrare sa na dvore konalo množstvo slávností,¹⁰⁸ pre Bianku Mariu a jej sprievod boli v Come usporiadané preteky lodiek na Comskom jazere,¹⁰⁹ v Grazi sa zase

¹⁰⁵ "Regina, cum Carnorum montes superare cepisset, incursum Turcorum et provincie calamitatem statim audivit. Cunctatius iter facere cepit et in re quaque gravissima legatorum consilia observare, in plerisque subsistere civitatibus neque iter quotidie ullum inibant, ni superiore die immissis exploratoribus se tuto progredi posse intellexissent..." Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades. Tomus IV. Pars I.*, 68.

¹⁰⁶ Attila Györkös, *Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepegei Észak-Itáliában és Magyarországon*, *Scriptores Rerum Hungaricarum* 9 (Máriabesnyő: Attraktor, 2016), 132.

¹⁰⁷ RI XIV, 1 n. 2867.

¹⁰⁸ "[...] dopo vespero ... la Regina Beatrice ... intrò in Ferrara per andare in Ungaria... et ricevuta con grandissimo honore, et fu facto Feste in Corte..." Lodovico Antonio Muratori, ed., "Diarium Ferrarese", v *Rerum italicarum scriptores*, roč. 24 (Mediolani: Typographia societatis palatinae, 1738), 252.

¹⁰⁹ "... cente navi, tutte ornate d'edera, e d'alloro. Il giorno appresso innanzi al porto si fece un bellissimo corso di barche, le quali colla loro agilità, e velocità volando per l'acque del Lario, pareva,

Bona zúčastnila lovu na jelene.¹¹⁰ Toto všetko malo prezentovať veľkoleposť kráľovských svadieb, demonštrovať bohatstvo a vznešenosť rodín.

Ako som však ukázal v inej mojej práci, cesta nevesty nie je len geografickým rozšírením svadobného rituálu, ale integrálnym elementom prechodového rituálu ako ho chápe Arnold van Gennep.¹¹¹ Aj keď nevesta je už pred začatím cesty formálne vydatá (*per procuram*, v zastúpení), je tento prvý sobáš zväčša opakovaný po príchode k manželovi a navyše, manželstvo bolo podľa kánonického práva naplnené až sexuálnym stykom. Cesta nevesty je teda akým územím nula v živote nevesty: už nepodlieha starej autorite (otec/matka), s ktorou sa pri odchode rozlúčila, ale ešte ani pod novú autoritu (manžel), ktorého ešte nestretla.¹¹²

Súčasťou rituálu prechodu sú ríty separácie a inkorporácie, v prípade cesty nevesty je separácia rozlúčenie s rodičmi a vlastnou rodinou a inkorporáciou stretnutie s manželom a novou rodinou (svokrou, atď.). Oba parciálne ríty sa prejavujú rôzne, separácia môže mať podobu ničenia vecí spojených s detstvom (hračiek a i.), inkorporácia do novej rodiny môže prebiehať spoločným stolovaním, pitím z rovnakej čaše, výmenou darou atď.¹¹³ Tieto ríty sú pomerne jasne viditeľné aj v prameňoch týkajúcich sa našich troch princezien.

Najvýraznejším prejavom separácie je v našom prípade rozlúčenie sa princezien s ich rodičmi. Podľa Carafu sa rozlúčenie s otcom má konať dvakrát. Počas prvého (asi ešte pred odchodom) má kráľovná (Beatrix) predniesť pred svojim

che disfidassero i venti al corso: giuoco, che fu gradito in estremo, e con sommo applauso terminato." Primo Luigi Tatti a Giuseppe Maria Stampa, *Annali sacri della città di Como*, roč. 3 (Milano: Stamperia di Carlo Giuseppe Gallo, 1734), 412–413.

¹¹⁰ Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 7.

¹¹¹ Arnold van Gennep, *The Rites of Passage* (Chicago: University of Chicago Press, 1992).

¹¹² Patrik Pastrnak, "A Bridal Journey: the Case of Bona Sforza" (Central European University, 2017), 28–29.

¹¹³ Gennep, *The Rites of Passage*, 130–132.

otcom reč, v ktorej sa mu ospravedlní za neposlušnosť v mladosti, poďakuje mu za všetky udelené dobrá a poprosí ho o zachovanie priazne v budúcnosti. Po skončení reči má pokľaknúť a prosiť otca o požehnanie.¹¹⁴ Carafa predpokladá, že kráľovnú pôjde jej otec kúsok cesty odprevadiť, preto radí, ako má i pri druhom (a konečnom) lúčení kráľovná znova prosiť otca o požehnanie, pobožkať jeho ruky a nohy, a nezabudnúť vyroniť slzy.¹¹⁵ Separácia od starej autority je teda vyjadrovaná verbálnymi i neverbálnymi praktikami: ďakovné reči, bozky, genuflexia sú výrazom úcty a poslušnosti, ktoré má nevesta prejať.¹¹⁶

Beatricin odchod z Neapola údajne sprevádzala triumfálna radosť, ktorá však bola zmiešaná s plačom a slzami.¹¹⁷ Pri odchode mala údajne korunu na hlave, odprevádzal ju jej otec, kráľ Ferdinand, (vraj) všetci šľachtici kráľovstva, a jej vlastný brat Francesco.¹¹⁸ Definitívne lúčenie s rodinou prebehlo v prístave Manfredonia, kde sa Beatrix so sprievodom nalodila na štyri veľké galéry a mnoho menších lodí, a odplávala smerom k Benátkam.¹¹⁹ I keď Carafa správne vystihol, že

¹¹⁴ "Apud dominum regem patrem tuum orationem habeto, in qua eidem immortales gratias ages de omnibus rebus, quas paterna indulgentia in te honorificentissime contulit. Secundo loco precibus summis contendito, ut tui frequentissime velit esse memor cum in tuam gratiam, tum vel maxime ut omnes istic intelligent te ab eo magnifieri et vehementer amari, mox ut tibi clementer parcat, si forte dicto aut facto Maiestatem eius laeseris, id reiiciens cum in ignorantiam, tum in aetatem iuvenilem, quae ad errores et lapsus prona esse consuevit; praeterea genibus nixa rogato, ut omnia tibi fausta dicat, id est, ut christiane loquamur, det tibi benedictionem; nec id aliter quam nixa genibus id abs te peti consentias." Carafa, *De institutione vivendi*, 16–17.

¹¹⁵ "[...] memento in digressu, ne committas, ut aequae lachrymis confundaris, ut oblivione capiaris iterum supplicandi de benedictione, immo omni ratione experiare pedes et manus deosculandi." Ibid., 20.

¹¹⁶ Willem Frijhoff, "The kiss sacred and profane: reflections on a cross-cultural confrontation", v *A Cultural History of Gesture. From Antiquity to the Present Day*, ed. Jan Bremmer a Roodenburg, Herman (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 100; Robert Šimůnek, "Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty", v *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, ed. Martin Nodl a František Šmahel (Praha: Filosofia, 2014), 291–293.

¹¹⁷ "[...] discessit de Neapoli cum maximo triumpho iocunditate et gaudio cum lacrimis et luctu mixto..." Constantino Corvisieri, ed., *Notabilia temporum di Angelo de Tummulillis da Sant'Elia* (Livorno: Tipografia Francesco Vigo, 1890), 222.

¹¹⁸ Francesco d'Aragona (1461–1486), najmladší legitímny syn Ferdinanda I. Sprevádzal Beatrix až do Uhorska, kde pobudol až do roku 1484. Silvano Borsari, "Aragona, Francesco d'", *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1961, [http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-d-aragona_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-d-aragona_(Dizionario-Biografico)/).

¹¹⁹ "[...] dove quella ando conla corona accompagniata perlo predicto suo genitore per tucti li segi de napoli e li baruni del regno... nce ando lo illustre Signore Don francisco de aragonia suo fratello

Ferdinand pôjde dcéru odprevadiť, nezachovala sa nám žiadna správa o presnom priebehu ich lúčenia. Podľa oveľa neskoršieho a literárneho diela Antonia Bonfiniho, sa však Beatrix lúčila s Neapolom dosť búrlivo: pred odchodom vybozkávala steny, brány a víťazné oblúky mesta a objímala obrazy predkov. Lúčenie s dcérou údajne veľmi vzalo i kráľa Ferdinanda: z veľkej lásky skoro vypustil ducha, okrem bozku nebol schopný dcére nič povedať, a nič ho nemohlo utešiť - ani ostatné deti, ani rada múdrych mužov. Kričal, že Beatriciním odchodom odišla z jeho života duša i najväčšie potešenie.¹²⁰

Podobnú scénu dramatického lúčenia Bony Sforzy so svojou matkou Isabellou nám podáva Carmignano. V jeho podaní je odchod Bony od matky vykreslený ako kozmologické kvílenie prírody i božstiev: celá príroda plače spolu s matkou a dcérou, antickí hrdinovia ako Aeneas a Dido či Théseus a Ariadne sú zahriaknutí, lebo ich lúčenie nebolo ani spoločne také bolestivé ako lúčenie Isabelly a Bony.¹²¹ I keď odchody princezien z ich domovov v sebe určite niesli traumatickú príchuť, Bonfiniho a Carmignanove vykreslenia sú skôr rétorickou stratégiou podania cesty nevesty ako poetickej anabázy (tzv. *deductia*),¹²² ktoré má slúžiť k oslave kráľovien, než že by boli nejakou vzdialenou ozvenou Carafovej rady "vyroniť slzy", ktorý chápe toto gesto ako prejav úcty a poníženosti voči autorite (t.j. rodičovi).

carnale. dove ali dui de ottobre eiusdem anni con quactro galee del predicto re ferrando. et altri navillii se inbarco in Manfridonia..." Paolo Garzilli, ed., *Cronica di Napoli di notar Giacomo* (Napoli: Stamperia reale, 1845), 132.

¹²⁰ "Quare usque adeo Ferdinando placuisti patri, ut cum te ad virum profecturum ex Neapolitana arce spectaverit deosculantem parietes, ianuasque, et triumphales maiorum imagines amplexantem, prae nimi pene charitate expiraverit, nec migranti filiae praeter osculum quicquam proferre potuerit, ac relatus in Regiam vis caeterorum liberorum amplexu refoveri, vix sapientum optimatum consilio resipiscere potuit, exclamans Beatricis abitu sibi quoque animam et potissimas vitae delicias abuisse." Antonius Bonfini, *Symposion trimeron sive de pudicitia coniugali et virginitate dialogi III* (Basileae: Ex officina Oporiniana, 1572), 7.

¹²¹ Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 1.

¹²² Viac v kapitole 3.

V tomto zmysle je oveľa hodnotnejšia zmienka Leandra Albertiho, ktorý vo svojom opise celej Itálie (*Descrittione di tutta Italia*) z roku 1530 píše, že v Manfredonii je stále viditeľné kamenné mólo, z ktorého sa Bona nalodila. Na tomto móle je nápis opisujúci ako Bona tam so slzami v očiach prosila svoju matku o odpustenie a požehnanie.¹²³ Okrem Carafu tak máme aspoň aký-taký nejasný dôkaz, že odchod od rodiny (a začiatok cesty nevesty) bol ritualizovaný verbálne i neverbálne. Je zaujímavé, že do kultúrnej pamäti Manfredonie sa zapísalo lúčenie Bony s Isabellou, ale už nie Beatrix, i keď obidve princezné sa lúčili s rodinnými príslušníkmi na tom istom mieste.

U Bianky Marie je ťažšie stanoviť presný bod, keď sa rozlúčila s rodinou. Jej matka Bona Savojská, brat Gian Galeazzo, strýko Lodovico a mnoho ďalších milánskych patricijov a šľachticov ju sprevádzalo až do Coma, kde nastúpila na loď pokrytú jemnými látkami a vavrínom, poháňanú 40 veslármi, ktorá ju mala previezť cez Comské jazero. Tam sa Bianca rozlúčila so svojou matkou Bonou Savojskou a zvyškom rodiny. Podľa správy dvornej dámy Violanty da Canossa, Bona Savojská ako jediná plakala, aj to skôr od radosti a hrdosti, než smútku.¹²⁴ Akákoľvek zmienka o gestách, o ktorých hovorí Carafa, však chýba.

Bianca však i naďalej pokračovala v sprievode svojho brata Ermesa, milánskeho arcibiskupa Guida Arcimbolda a ďalších až do Malsu.¹²⁵ Kúsok pred

¹²³ "Fuori la Citta al lito si vede un'artificioso Molo per sicurezza delle naui che quiui vengono con le mercantio. Quiui si veggiono alquanti scaglioni di pietra per scendere dal Molo alle naui, in vno de i quali, sono formato le forme de i piedi de la Signora Buona gia figliuola di Giouan Galeazzo Sforza Duca di Melano & de Isabella di Ragona sua consorte Duchessa di Barri (oue si fermo douendo scender alle naui per passare il mare Adriatico, & andare in Polonia per sonsorte di Sigismondo Re) per chiedere perdono & buona licentia con lagrime alla sua madre. Et oltra le dette forme, cosi e scriito nel sasso." Leandro Alberti, *Descrittione di tutta Italia* (Venezia: Pitero dei Nicolini da Sabbio, 1551), 203v.

¹²⁴ Hare, *Isabella of Milan, Princess d'Aragona, and Wife of Duke Gian Galeazzo Sforza. The Intimate Story of Her Life in Milan Told in the Letters of Her Lady-in-waiting*, 156.

¹²⁵ "... e dappoi s'imbarcò in una nave de' Tornaschi tutta coperta di finissimi arazzi, e verdeggiante di lauro. Tanto fecero gli altri, che dovevano servirla nel viaggio, tra' quali furono l'Arcivescovo di

týmto mestom Bianku privítalo posolstvo zložené z Maximiliánovho príbuzného Christopha von Baden,¹²⁶ biskupom Heinrichom z Churu a grófom zo Zollernu. Spolu s uvítaním jej priviezli tri nádherné zdobené vozy, o ktorých bola už reč vyššie. Sprievod potom vstúpil do Malsu, kde Bianku opustili jej brat Ermes, pani Chryseida a gróf Francesco s manželkou.¹²⁷

U Bianky Marie teda vidíme, že ozajstná separácia, azda sprevádzaná i nejakými verbálnymi či neverbálnymi rítmi prebehla už po začiatku procesu inkorporácie do nového prostredia a autority (svojho manžela). Bona a Beatrix však cestovali zväčša už po odídení od vlastnej rodiny a vystúpení z autority svojho otca/matky. Beatrix bola prvýkrát privítaná na hraniciach jej nového kráľovstva pri Ptují, kde ju privítala Matejova matka Alžbeta Szilágyi. Jej päť vozov boli zvonku i zvnútra veľmi draho pozlátené, sedlá a uzdy boli potiahnuté červenými súknom a ozdobené masívnymi puklami, pričom každý bol ťahaný šiestimi koňmi. Spolu s kráľovnou-matkou Beatrix privítali prešporský župan Mikuláš Bánfi.¹²⁸

Proces inkorporácie bol u Bony zložitejší. Vyslanci cisára najprv pozdravili kráľovnú na hranici Rakúska, a pred Viedňou (12 míľ pred mestom) ju privítal senát a ľud spolu 1 200 pešiakmi odetými v zvláštnom nemeckom úbore ju viedol do mesta.¹²⁹ Veľmi prívetivý ľud ju prijal i v Olomouci, kde ju pozdravil delegácia kráľa Žigmunda, zložená z poznaňského biskupa Jana Lubranského a plocenského

Milano, e il Vescovo di Como, Ermete Sforza [...] Sino a Coira l'accompagnarono, ove consegnatala agli Ambasciatori di Cesare..." Tatti a Stampa, *Annali sacri della città di Como*, 3:413.

¹²⁶ Christopf I., bádenský markgróf (1453–1527), Maximiliánov bratranec (syn Kataríny Rakúskej, Maximiliánovej tety).

¹²⁷ RI XIV, 1 n. 2868.

¹²⁸ "[...] und haben gehabtt fünff wägen von gollde ynwenndig, und ausswenndig auff das kostlichist verguldet, und was sünst an den wägen von holtz, von geryem Sylen und zäwmen alles übertzogen mit rotem mächlichem tuech und gros messigen pükl darauff, und an yedem wagen waren Sechs weisse Ross und der König fuer mit seiner muetter hinaus und gab ir da gelaytt bis in das lebach, und sind gefaren gein Stuelweyssenburg zue der krönung der Königin [...]" Borsá, "Reneszánszkori ünnepegek Budán", 44.

¹²⁹ "[...] in Austriae finibus per Magnificos Caes. cel. a Regimento Senatore summis quoque honoribus duodecim millibus passuum extra Viennen. urbem salutata... ubi etiam... peditum ordine 1200.numero ornatiss.germanico more vestitis singulari, civium gratulatione...suscepta [...]" Decius, *Diarii et earum quae memoratu digna*, b2v.

biskupa Erasma Ciolka, krakovského palatína a kancelára Krysztofa Szydlowieczského, ktorá jej odovzdala dary – dva náhrdelníky z perál a drahých kameňov a nákladne ozdobený voz, potiahnutý najlepším šarlátom a zeleným damaskom.¹³⁰ Na hraniciach Poľska privítal Bonu kapitán Giordano a jeho jazdecká družina. Jazdci boli odení v zlatých rúchach a niesli si so sebou veľké množstvo koruhví. Kráľovnú privítala kapitánova žena a mnoho iných žien, ktoré jej vzdali hold.¹³¹

Posledný akt inkorporácie začal dve míle od Krakova, v Moraviciach, kde Bonu najprv pozdravil priemyslovský biskup. O dva dni nato, na miesto blízko Krakova (nie je špecifikované ako ďaleko, ale zrejme inde ako v Moraviciach) vyrazil Žigmund spolu so všetkými prelátmi a barónmi kráľovstva. Nechal tam rozložiť červené stany (aby sa chránili pred slnkom), a zem dookola pokryť červeným plátnom. Bona prišla na koni, doprevádzaná Prosperom Colonom, Žigmundovými vyslancami, olomouckým biskupom Stanislavom Thurzom a mnohými ďalšími. Sprievod prišiel až k miestu, kde boli rozložené červené plátna, kde všetci zoskočili z koní. Kráľ vyšiel zo stanu v ústrety Bone a s radostnou tvárou vzal za ruku. Bona najprv hlboko pokľakla a potom objala kráľa.¹³² Následne Bonu privítal menom kráľa hniezdenský arcibiskup latinskou rečou, v ktorej chválil rod kráľa, Bony, vyzýval Bonu aby prijala svojho ženícha, svoje nové kráľovstvo, ktoré od nej žiada len jednu vec – aby mu zrodila následníka trónu.¹³³ Bonin sekretár v jej mene odpovedal krátkou rečou, a na záver preláti a šľachtici pobožkali Boninu

¹³⁰ "[...] duas videlicet torques, multis et preciosis lapidibus margaritisque decoratas. Praesentatoque plaustro, quod regia cel. scarlato optimo viridi subducto adamasco..." Decius, *Diarii et earum quae memoratu digna*, c2r.

¹³¹ Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona", kap. 11.

¹³² "[...] in eum locum ventum est quem panno rubeo stratum memini, terram prosiliunt. Nam ex Rex ipse pedester venit a tentoriis in pauxillum obvius clarissimae atque charissimae sponsae suae... Quam Rex hilariss. fronte manu excepit, illaque vicissim profundius flectens, Regem est amplexata." Decius, *Diarii et earum quae memoratu digna*, c3v–c4v.

¹³³ "Non aliud a te magis respublica nostra expostulat, quam ut nobis talem producas, qui parentem exprimere, et representare possit." Ibid., d2r.

ruku,¹³⁴ čím akoby potvrdili arcibiskupovu reč a symbolicky prijali Bonu ako svoju kráľovnu.

Čo sa týka Carafu, ten ohľadne prvého stretnutia s manželom kráľovne najprv radí, ako sa správať v prípade, ak jej kráľ výjde naproti v utajení (čo je údajne dosť pravdepodobné), aby sa prezvedel o jej mravoch. Keby však kráľovná nejakým spôsobom zistila o koho sa jedná, má tváriť akože nič a hrať s ním túto hru, až kým sa kráľ sám oficiálne neodhalí. Okamžite po tom má kráľovná zoskočiť z koňa, uctiť si ho a nedovoliť mu nič, okrem podania ruky.¹³⁵ V jeho podaní je tak vlastne rituál inkorporácie kontrapozíciou k rituálu separácie – dôraz sa dáva na vzdanie úcte autorite, pod ktorú kráľovná patrí. Pri lúčení s otcom to boli jednak gestá a slová, pri stretnutí s manželom sú to vlastné len gestá pokľaknutia a spojenia rúk, tzv. *dextrarum iunctio*, ktoré bolo v antickom Ríme súčasťou svadobného obradu a stalo sa tradičným motívom spojeným so svadbou i v stredovekom umení.¹³⁶

Trochu netradične pôsobí inštrukcia o tom, ako sa správať pri zamaskovanom kráľovi. I keď nemáme pramene k našim princeznám, že by niektorý z ich manželov podnikol podobnú misiu v utajení, v stredoveku (a rannom novoveku) sa jednalo o pomerne bežnú vec. Napr. Ľudovít II., vojvoda z Anjou, sa v prestrojení vybral pozdraviť svoju nevestu Yolandu, a mu podarilo pobožkať jej ruku bez toho, aby Yolanda vedela o jeho identite. Anglický kráľ Henrich VI. sa v prestrojení za sluhu

¹³⁴ "Dicta oratione Ludouicus Secretarius uir facundus & doctus Reginae uerbis respondit admodum breuiter, quae tunc audire, necque habere potui... Regiaque osculate manu ad salutationem Regiae sponsae, nostri pro dignitate accesserunt [...]" Decius, *Diarii et earum quae memoratu digna*, d2v.

¹³⁵ "Et quoniam simile vero est, ut antequam pervenias, maritus incognitus obviam prodeat, ut omnes gestus moresque tuos exploret et prospiciat, est igitur cum iis, qui obviam veniunt, talis morum ineunda ratio, ut ita te componas, ita modereris, ut si etiam incognitus adsit rex, excellentem prudentiam recognoscat. Et quanquam aliquo argumento regem ipsum cognosceres, tamen dissimulato cognoscere, praeterquam si ab eo clarissima preberetur causa; etiam tunc id ostendito tibi creditu esse difficillimum. Verum ubi eum esse amplius dissimulari non poterit, statim ex equo desilito et pro dignitate eum venerator, nullius eidem rei copiam prebens praeterquam coniunctionis dextrae." Carafa, *De institutione vivendi*, 30–31.

¹³⁶ Karen K. Hersch, *The Roman Wedding. Ritual and Meaning in Antiquity* (New York: Cambridge University Press, 2010), 199–206.

vybrať pozdraviť Margarétu z Valois, ktorá na ceste k nemu ochorela, Henrich IV. Kastílsky zase cestoval inkognito, aby pozoroval sprievod svojej nevesty Juany Portugalskej. I otec Bianky Marie, Galeazzo Maria Sforza, sa pri prvom stretnutí so svojou nevestou Bonou Savojskou vydával za svojho brata Sforzu Mariu.¹³⁷

U Bianky, Beatrix či Bony podobnú epizódku nenacházame. Stretnutie Mateja a Beatrix však prebiehalo veľmi podobne ako stretnutie Bony a Žigmunda. Na dohodnutom mieste stretnutia (blízko Székésfahérváru) nechal kráľ rozložiť tri stany, hlavný z huňatého purpurového zamatu, a u nich zapáliť veľký oheň, pri ktorom sa mohli všetci zohrievať. Okolo stanov nechal položiť látky (koberce) z modrého plátna. Beatrix spolu so sprievodom dorazila na zlatom voze, za pomoci doprovodu vystúpila a podišla doprostred kobercov, kde pokľakla (alebo chcela pokľaknúť) pred kráľom. Ten ju priateľsky prijal (nehovorí sa priamo o objatí) a odviedol do hlavného stanu.¹³⁸ Mikuláš Bánfi podal za kráľovnú Matejovi veniec, na ktorom bol zavesený zlatý prsteň (iný prameň hovorí, že veniec mu podala sama Beatrix).¹³⁹ V stane kráľovnú pozdravil menom kráľa rečou v taliančine Gabriel Rangoni, pápežský nuncius a jágerský biskup. V tejto reči vyjadril bolesť, akú kráľ pociťuje nad tým, akú dlhú a namáhavú cestu musela Beatrix podniknúť. Beatrix mu

¹³⁷ Retha M. Warnicke, *The Marrying of Anne of Cleves. Royal protocol in early modern England* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 130–133.

¹³⁸ "Primum tria erant tentoria... in loco, qui stadium ab urbe distabat; quorum unum villosa purpureo holosericum circum vestitum [...] Ante tentoria totus ager secundum longitudinem erat integris 12. caeruleis pannis constratus [...] (regina) deducta per pannos, quum ad medium fere pannorum processisset, et regem obvium haberet; in genua paulatim defluxit; sed a rege comiter sublata et amantissima excepta fuit." Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae* 9: *Ab anno Christi MCCCCCLXXVI ad annum usque MCCCCXC*, 50–51. "[...] die k. vast tief geneigt hat sy der k. garhubschlichen auf gezogen bei der hand und sy auf da freuntlichisten empfangen das es vill lewten wol gefallen hat. Item der k. furte sy selbs in das kostlich gezelt..." von Langenn, *Herzog Albrecht der Beherzte Stammvater des königlichen Hauses Sachsen*, 520.

¹³⁹ "[...] einen krantz mit einem Ringe darinn ein dyemant [...]" von Langenn, *Herzog Albrecht der Beherzte Stammvater des königlichen Hauses Sachsen*, 519–520.

sama poďakovala za uvítanie veľmi uhladenou a pôvabnou rečou, pravdepodobne v latinčine.¹⁴⁰

Biankino stretnutie s Maximiliánom bolo trochu špecifické tým, že Bianca dlhé mesiace čakala na príchod svojho manžela v Innsbrucku, kam mal Maximilián doraziť. Avšak i po dlhom čakaní sa stretnutie neuskutočnilo v Innsbrucku, ale pár kilometrov pred ním v Halle. Bianku na dohodnuté miesto doprovodila arcivojvodkyňa Katarína a mnoho ďalších. Maximilián dorazil až po nich, okolo jedenástej hodiny v noci s len malým sprievodom. Obidvaja novomanželia sa stretli pred bránou paláca, kde si navzájom podali ruky a cisársky kancelár predniesol krátku reč v latinčine. Potom Maximilián odprevadil Bianku do jej komnát, kde si zástupcovia oboch strán znova vymenili krátke pozdravy. Program však pokračoval celú noc: nasledovala slávnostná večera, hranie kariet, a slávnosť sa zavŕšila o piatej hodine konzumáciou manželstva.¹⁴¹

Oproti Beatrix a Bone, kde prvé stretnutie s manželom bolo len akousi prvou scénou pre následnú korunováciu a druhú svadbu, tak bolo Biankino prvé stretnutie zavŕšené i zdieľaním spoločného lôžka, teda konzumáciou manželstva. Carafa, ktorý radí kráľovnej nedovoliť svojmu manželovi nič viac ako podanie ruky by azda nad podobným postupom zdvihol obočie, musíme si však uvedomiť, že Biankin prípad bol pomerne špecifický tým, ako dlho musela ona (a s ňou celý sforzovský rod)

¹⁴⁰ "Ad regina, in tentorium ingressam, episcopus Gabriel Italico sermone loqui regis nomine coepit... quum illa statim prudentissime paucis, sed honestissimis et prudenter compositis verbis ipsa respondit et regi gratias egit." Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae 9: Ab anno Christi MCCCCLXXVI ad annum usque MCCCXC*, 52–53.

¹⁴¹ "[...] accompagnata la Mayesta de la Regina da la ill.ma Archiducessa et alchuni altri signori andando... ad Alla et circa le vinti tre hore giongete qui la sacra Mayesta del Signore Re cum pocho persone, sua Mayesta non volse se gli andasse incontro se non fin a la porta del pallatio. Et dicte alchune parole in latino per el cancellere imperiale sua sacra Mayesta acompagno la Mayeta de la Regina a la camera tenendola sempre da mane dextra [...] Gionti ne la camera Io Iason rispose cum parole latine a la oratione del cancellere [...] Doppoy mando ad invitare a Cena la Mayesta de la Regina [...] Doppo la cena se feceno molti piacevoli rasonamenti, et zugo se uno pocho a le carte... et tra le quatro et cinque hore de nocte el serenissimo signore Re venete [...] a la camera de la Mayesta de la Regina [...] e la Mayesta Regina... poy ando a dormire cum el serenissimo signore Re suo consorte [...]" ASM, Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 70/71.

čakať na potvrdenie manželstva (t.j. jeho konzumáciu). Milánski vyslanci po dlhých mesiacoch neistoty s úľavou píše Lodovikovi, že manželstvo medzi kráľom a kráľovnou bolo "consumato felicissimamente".¹⁴²

Okrem toho však môžeme vo všetkých troch prípadoch sledovať isté podobnosti: kráľovná pri prvom stretnutí vzdá hold svojmu manželovi pokľaknutím, obidvaja si podávajú ruky, a zaznejú uvítacie príhovory z jednej i druhej strany. Celá atmosféra má sviatočný ráz, pramene veľmi často popisujú krásu materiálov, ktoré slúžia ako kulisy celému aktu. Tieto neverbálne i verbálne ukazujú začlenenie kráľovnej do nového spoločenstva jej manžela i kráľovstva, pomáhajú vizualizovať celý slávnostný akt.

3. Úlohy kráľovnej

Vo svetle Carafovho diela má cesta nevesty nezastupiteľnú úlohu i pre osobu kráľovnej. Carafa radí kráľovnej, aby využila takúto dlhú cestu na prípravu na svoju budúcu rolu kráľovskej manželky. Doporučuje jej celý rad úloh, ktoré jej nielenže pomôžu lepšie sa pripraviť na svoju budúcnosť, ale majú aj ďalší podstatný cieľ – získať si priazeň svojho manžela a celého svojho okolia. Poďme sa spolu pozrieť na niektoré tieto parciálne úlohy tak, ako ich máme zachované či nezachované u našich trochu princezien. Najprv sa pozrieme, či a ako si kráľovné aspoň čiastočne budovali svoje renomé (imidž) u svojich budúcich dvoranov (a teda, nepriamo i u svojho manžela), potom ako nasledovali Carafovú radu o potrebe častej korešpondencie s manželom, a napokon, ako (ešte inak) cestu využili na prípravu na svoj budúci život.

¹⁴² ASM, Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 72.

a. Budovanie renomé

Ako sme videli v kapitole o zložení kráľovniho sprievodu, s kráľovnou do jej budúceho kráľovstva cestovalo mnoho osôb z blízkeho i menej blízkeho okolia jej ženícha. Podľa Carafu je teda cesta ideálnou príležitosťou dozvedieť sa viac o kráľových mravoch a osobných preferenciách, aby si tak kráľovná mohla získať u neho priazeň. Navyše, Carafa zároveň predpokladá, že šľachtici zreferujú kráľovi, že kráľovná sa počas cesty informovala o jeho mravoch, čo jej u kráľa naženie ešte viac bodov.¹⁴³

Carafa toto predpokladá a radí kráľovnej, aby sa zoznámila so stavom a menami všetkých osôb, ktorých jej kráľ pošle v ústrety, každého má vládne oslovovať a ukazovať srdečnosť vo veciach, ktoré sa prihodia na ceste.¹⁴⁴ Títo kráľovi vyslanci budú totiž starostlivo pozorovať každý skutok kráľovnej a veľmi rýchlo odhadnú jej schopnosti a povahu, a to všetko zreferejú späť kráľovi ešte pred jej príchodom.¹⁴⁵ Kráľovná si teda má vyslovene nasadiť takú masku, aby si všetkých získala, všetkým sa zapáčila, a pokiaľ možno i obdarovala peniazmi, čo jej do budúca určite prinesie viacero výhod.¹⁴⁶ Je však zaujímavé, že podobnú stratégiu

¹⁴³ " In itinere cum iis proceribus, qui te comitabuntur, cupidam et curiosam ostendito intelligendi naturam et mores regis, ut eo pacto assequaris, antequam in eius consuetudinem veneris, que eidem et grata et ingrata sint, quod vel maxime in itinere faciendum est, ut iis proceribus prebeat causa significandi regi istam tuam diligentiam eius mores intelligendi; quod regi marito adeo gratum futurum arbitror, ut nihil accidere possit gratius." Carafa, *De institutione vivendi*, 34.

¹⁴⁴ "In itinere illud praetermittendum non est doceri conditionem et nomina omnium eorum, qui ab rege marito tuo tibi mittentur obviam, ut nunc illum humaniter alloquare, nunc hunc diligenter roges; quod ut possis, nunc in diversoriis, nunc in itinere acciderit, ut omnem illis et humanitatem et familiaritatem queas ostendere [...]" Ibid., 21.

¹⁴⁵ " Verum eorum primores, quos tibi rex maritus tuus consiliarios delegaverit, abs te et frequentandi et venerandi sunt non solum vulgari declaratione, verum privata, nihil ostendendo tibi accidere, de quo eos non consulas. Et scias, velim, omnes tuos actus gestusque eos diligenter accurateque observaturos. Et quia eiusmodi munus iis tantum iniungi consuevit, qui ingenio, prudentia et usu rerum valent, facile et statim animadvertent et perspicient, quid valeas, et quanta sit tua facultas, quae natura, qui mores: profecto non latuerit eatenus, ut antequam in regnum pervenias, omnia cumulatissime de te et tuis moribus rex erit edoctus." Ibid., 22.

¹⁴⁶ " Non vereor regem maritum tuum omnino tibi missurum obviam comitivam non modo virorum, verum et mulierum. Ea igitur persona tibi induenda est, ut omnibus placeas. Nam cum iis satisfeceris, qui Neapolim venerunt, et mox iis persuasissimum tibi esse potest te magnum inde fructum relaturam.

asi volila i druhá strana. Napr. Žigmund píše vodcom posolstva, aby sa voči sluhom a ostatným záležitostiam správali tak, aby sa nikomu nedostalo újmy alebo výroku proti mienke kráľa, pretože kráľ má už teraz v obľube tých, o ktorých si Isabella myslí, že sa budú hodiť do služby Žigmundovi a Bone.¹⁴⁷ Tým Žigmund zaiste sledoval vyššie záujmy, získanie si dobrých kontaktov a budovanie si renomé vznešeného panovníka.

Pri Beatrix a Bianke Marii máme zachovaných málo správ o tom, či sa im podarilo získať si dobrý dojem kráľovských poslov. Poľskí vyslanci však píše kráľovi z Bari, že čo sa týka krásy a veku, mravov a duševných schopností panny (= Bony), nikto si nemôže želať lepšie, a hádam to bude Žigmundovi metaforickou náplastou na dušu za dlhé čakanie na ňu.¹⁴⁸ A niekoľko riadkov ďalej i presne popisujú Bonin vzhľad:

"... veľmi krásne a belavé vlasy, a taktiež, čo je obdivuhodné, oči a obočie veľmi čierne, oči viac anjelské než ľudské, tvár radostná a jasná, rovný nos, nemá nos jak orol, ani inak zahnutý, líce zardené a ozdobené vrozeným studom, pery veľmi podobné najfarebnejšiemu červenému koralu, zuby rovné a veľmi biele, krk rovný a oblý, belostná hrud', veľmi pôvabné ramená, a nikto nikdy nevidel krajšie ruky."¹⁴⁹

Okrem fyzických kvalít, Bona podľa vyslancov oplýva i duševnými kvalitami, je neobyčajne výrečná a vzdelaná, vôbec nie tak, ako je zvykom u žien.

Et scias, velim, si pecuniis pensari possent, eiusmodi commoditates magni esse comparandas." *Ce* Ibid.,30.

¹⁴⁷ "De servis etiam et aliis rebus, quas in commissis habetis, ita statuatis, ne quid cum impetitione et contra nimirum nostri sententiam fiat, nam nos jam illos servos, qui nobis et Serti. sue congruere videntur, deligemus." *Acta Tomicihana IV*, 226.

¹⁴⁸ "[...] nam quod ad formam et etatem virginis, quod ad mores et egregias animi dotes attinet, nihil profecto desiderari potest." Ibid., 240.

¹⁴⁹ "[...] capilli pulcherrimi et albicantes, cum tamen, quod mirum est, palpetre sint nigerrime et supercilia, oculi angelici potius quam humani, frons leta et serena, nasus planus, nihil omnino aquilini vel adunci habens, gene rubentes et ingenuo quodam pudore condecorate, labia corallo coloratissimo simillima, dentes equales et candidissimi, collum rectum et rotundum, pectus candidum, humeri decentissimi, manus vero nusquam possunt contueri pulchriores." Ibid., 242.

Vyslanci údajne na vlastné uši počuli, ako Bona bez prípravy hovorila latinčinou plnou ozdôb a rétorických prostriedkov.¹⁵⁰

Podobne sa o Bone tí istí poľskí vyslanci Ostrogóg a Konarski vyjadrujú i z priebehu cesty – kráľovná vraj ukazuje vskutku vrodenu a dôstojnú počestnosť, a s radosťou píše kráľovi, že mu vedú klenot a kvet celej Itálie.¹⁵¹ Bona navyše údajne cestuje s radosťou (*libenter*) a napriek tomu, že je vyčerpaná, hovorí, že vôbec nie je unavená.¹⁵² Samozrejme, môžeme polemizovať nakoľko sú podobné výroky vyslancov panegyrické rétorické floskule s cieľom zapáčiť sa kráľovi a nakoľko sú skutočnými odrazmi Boninej snahy zapôsobiť na svojich budúcich dvoranov, a tak vzdialenou snahou vyplniť Carafovú radu. Osobne sa domnievam, že Bona sa skutočne snažila získať si dobré renomé u svojho manžela a celého dvora, pretože rovnaký zámer badať i z jej listov Žigmundovi, ako uvidíme v ďalšej podkapitole.

b. Korešpondencia

Carafa viackrát radí kráľovnej, aby počas cesty viedla živý korešpondenčný styk, či už so svojím budúcim ženíchom, jeho matkou, svojou rodinou alebo pápežom. Jednak má takýto krok slúžiť k získavaniu priazne u spomenutých osôb (hlavne u manžela a svokry), a jednak má praktický rozmer – aby bol manžel kráľovnej informovaný o priebehu cesty.¹⁵³

¹⁵⁰ "Gratia cum in omni actu tum presertim in loquel singularis, eruditio et facundia non illius sexus, sed mira quedam. Audivimus eam multa non premeditate, sed extemporanea, latine loquendam, et testamur deum, quod nullam clausulam profert, in qua non aliquid elegantiarum aut figurate aut ornatissime locutionis interluceat." Acta Tomiciana IV, 242.

¹⁵¹ "Ipsa vero serenissima domina praesefert materiam illam et ingenitam honestatem vere ingenuam et se dignam. Ita nobis Dominus Deus servet gratiam V. S. Mtis, quod illi adducimus gemmam et florem totius Italiae." List editovaný u Pociecha, *Królowa Bona*, I: 270–272.

¹⁵² "Reginalis Mtis libenter proficiscitur et etiam cum maxime fessa est, se minime fessam dicit." Ibid.

¹⁵³ "... non est committendum, quin quotidie omnia scribantur et regi significantur, quo de totius itineris tui progressu reddatur certior, [...]"; "Esto praeterea diligentissima in officio litterarum ad

Bohužiaľ, nemáme zachovaný žiaden Beatricin list z jej cesty, takže nevieme, či naozaj písala svojmu manželovi alebo svokre a pokúšala sa tak nakloniť si ich priazeň. Korešpondenciu medzi kráľom a kráľovnou však máme opäť dobre zachytenú u Bony a Žigmunda, ktorí si počas cesty vymenili celkovo štyri listy. V prvom z nich Žigmund píše Bone, svojej "najdrahšej pani neveste": vediac, že sa približuje k Poľsku, jej posiela v ústrety poznaňského biskupa Jana Lubranského a plocenského biskupa Erasma Ciolka, krakovského palatína a kancelára Krysztofa Szydlowieczkého a kapitána Veľkopoľska Lukáša z Gorky, aby ju vyzdvihli a doprevadili do Poľska (*ad excipiendum... ad regnum nostrum conducendam*). Prosí Bonu, aby im preukázala plnú dôveru a aby v ich sprievode ráčila urýchliť svoj "veľmi želaný príchod k láske", aby si tak mohli navzájom spočinúť v objatí. Praje jej, aby bola dobrého zdravia a jeho milovala.¹⁵⁴

Bona odpovedá 10. marca 1518 listom z Grazu: ďakuje v ňom Žigmundovi za jeho jedinečnú a dokonalú lásku voči nej (*singularem et perfectum amorem erga me*). Bona príliš nereaguje na Žigmundove zmienky o vyslancov, skôr sa zameriava na jeho výzvu, aby sa k nemu ponáhľala najrýchlejšie ako sa dá, motivovanej údajnou láskou. Preto odpovedá:

"[...] nijakým spôsobom mi nie je nutné vysvetľovať takéto tesné puto lásky, pretože som si vždy priala puto tak nerozdeliteľné, ako i dokonalé – také, ktoré je najviac zjavné z trvalých prejavov (lásky). Preto Vašu Výsosť uisťujem, že potom čo ma z Božej láskavosti vlúdne prijalo mesto Graz, mi už nestojí v ceste žiadna príčina zdržania, a budem sa ponáhľať do Krakova.

socrum, declarans, quanta cupiditate teneris eam videndi."; "Nec pigeat patrem, germanos aliosque, qui tibi dediti sunt, frequentare litteris. In quo non modo officio satisfacies, et causam prebebis aliis idem vicissim praestandi, sed, quod maius est, multo ob id apud omnes maiorem de te opinionem concitaveris [...]. Carafa, *De institutione vivendi*, 29, 31, 45–46.

¹⁵⁴ "[...] et proinde postulamus ab eadem Serte. vra.: ut illis plenam fidem adhibere et suum optatissimum adventum in amorem et complexum nostrum mutuum una cum illis maturare dignetur. Valeatque felicissime et nos amet." Acta Tomiciana IV, 268.

Týmto som chcela ukázať len toľko, aby vo mne Vaša Výsost' pomocou listov pevne a bez pochyb videla dokonalú vôľu voči takému putu lásky, a tiež aby videla – ako prísluší služobníci voči pánovi – s akou nedočkavosťou chcem doraziť k Vašej Výsosti. Medzitým prosím Vašu Výsost', aby mi každý deň a čo najpodrobnejšie posielala správy o svojom zdraví. Bozkávam kráľovské ruky a čo najponíženejšie sa do nich zverujem."¹⁵⁵

Žigmund adresoval Bona ďalší list 21. marca. Píše, že dostal jej "veľmi veľmi ľubezný" (*litteras multo jucundissimas*) (sic!) list z Grazu, na základe ktorého poznal, s akým úsilím a túžbou Bona vedie svoju cestu, aby uspokojila jeho pranie vidieť ju čo najskôr. Hovorí, že nič iné mu nie je milšie, keďže Bona tak neberie ohľad na vlastné pohodlie. Posiela jej v ústrety svojho posla a iné veci, ktoré budú slúžiť jej pohodliu. Prosí ju, aby ho naďalej informovala o svojom zdraví a priebehu cesty, jeho tak "objímala svojou láskou a pamäťou".¹⁵⁶

Bona odpovedala Žigmundovi listom datovaným v Olomouci 30. marca.¹⁵⁷ Informuje svojho ženícha, že cesta pokračuje šťastlivo, a že ju veľmi potešil i druhý list od Žigmunda, "plný ľubeznosti a útechy na ťažkosti cesty".¹⁵⁸ Tento list jej doniesol Peter Opaleniczki, údajne (podľa Bony) výrečný muž, ktorý jej odovzdal ešte mnoho viac príjemných slov, ktoré boli i budú v jej srdci. Bona Žigmundovi

¹⁵⁵ List je zachovaný v knižnici Muzea Czartoryskich v Krakove, rkp. 1594, s. 473; editovaný v prílohe Pocięcha, *Królowa Bona*, 1949, I: 272–273.

¹⁵⁶ "Accepimus litteras vre. Sertis. multo jucundissimas, ex quibus cognovimus, quo studio et desiderio iter suum ad nos prosequatur, ut votis et optatis nostris satisfaciat, quo equidem nihil acceptius nobis prestare potest, si modo id citra incommoditatem aliquam aut lassitudinem suam faciat. [...] Mitemus et alia illic, que pro commoditate majori vestre Sertis. expedire videntur. [...] qualiter valeat et itinerarios labores ferat, nos certiores facere dignetur et felicissime valeat nosque amore et memoria sua complectatur." Acta Tomiciana IV, 269.

¹⁵⁷ Zachovaný v Jagellonskej knižnici, rkp. Lat. F IV 145d, f. 25; editované v poznámke 573 u Pocięcha, *Królowa Bona*, 1949, I: 317.

¹⁵⁸ "[...] venerunt et secundae satis iucunditatis et laboris itinerarii solamen afferentes, quas Petrus Opaleniczki, vir quidem facundus et gravis Mtis Vrae nomine Olomuntii mihi retulit, multa insuper et ore addens, quae mihi cordi fuere eruntque [...]" Ibid.

d'akuje za všetku jeho starostlivosť a náklonnosť, hovorí, že je dobrého zdravia, lebo od viacerých poslov vie, že Žigmund je zdravý tiež. Opakuje, že sa za ním ponáhl'a a už sa nevie dočkať, ako pobožká ruky svojmu ženíchovi.¹⁵⁹

Všetky štyri listy obsahujú rétorické floskule o náklonnosti, ktoré sú typické pre dynastickú korešpondenciu. Avšak i toto rétorické užitie emocionálnosti nám dáva priestor na analýzu špecifických podmienok za akých sú tieto emócie konštruované a prezentované.¹⁶⁰ Všimnime si, ako si Bona ako budúca kráľovná buduje svoje postavenie, presne v intenciách Carafových rád, aby si kráľovná častými listami svojmu manželovi získavala jeho priazeň. Bona tituluje Žigmunda ako "môj pane" (*mi domine*), "Vaša Výsosť" (*Maiestas Vestra*), "Vaša Jasnosť" (*Serenitas Vestra*),¹⁶¹ preukazuje mu úctu, d'akuje za všetku náklonnosť. Predovšetkým však dokázala vypozerovať, čo Žigmundovi najviac leží na srdci – aby jeho nevesta dorazila v určený termín do Krakova, a na to sa Bona zameriava. Opakovane mu píše, že sa ponáhl'a zo všetkých svojich síl, a tým si rozhodne získala jeho priazeň, nech už bola Žigmundova žiadosť o rýchly príchod motivovaná akokoľvek. Bona síce nepísala Žigmundovi listy každý deň, ako si to prial Carafa¹⁶² (ten však motivoval túto radu informovaním o priebehu cesty, v čom Bonu zastúpili poľskí vyslanci alebo vodca jej sprievodu Prospero Colonna), no predsa sa domnievam, že konala presne v Carafovom duchu.

Máme zachovaných i niekoľko listov Bianky Marie Sforzy, ktoré sa však neobmedzujú len na listy svojmu manželovi. Budúca cisárovná často a mnoho písala i svojim príbuzným, väčšina listov sú však z neskorších rokov a nevzťahujú sa k

¹⁵⁹ "Sciat autem Mtas Vra me optime valere, valetudinem ex valetudine felici Mtis Vrae per plures nuntios audita mutuando." Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 317.

¹⁶⁰ Jan Plamper, *The History of Emotions* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 35 et passim.

¹⁶¹ Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 317.

¹⁶² "... quotidie omnia scribantur et regi significantur, quo de totius itineris tui progressu reddatur certior, quanquam non quotidie statores expediri queant [...]" Carafa, *De institutione vivendi*, 26.

ceste nevesty.¹⁶³ Z priebehu cesty si Bianca viedla živý korešpondenčný styk so svojou sestrou Annou Mariou, vojvodkyňou z Ferrary, väčšinou jej vykladá svoje dojmy z cesty. V liste z 15. decembra jej opisuje úzke a zasnežené cesty v Alpách, keď musela časť cesty Bianca ísť pešo, zlé ubytovanie v kláštore v Müstair a naopak, ako o dva dni dosiahli Mals, kde bol dostatok chleba, dobrého vína a priateľských ľudí.¹⁶⁴ V liste z 19. decembra svojej sestre popisuje najhoršiu noc svojho života, keď jej bolo smutno za domovom a veľmi plakala.¹⁶⁵ O pár dní neskôr, 27. decembra jej zase píše o krásnom kostole v Rietzi, vjazde do Innsbrucku, stretnutí s arcivojvodkyňou Katarínou Saskou a jej manželom Žigmundom, ako sa jej páči innsbrucký hrad, ktorý sa jej nezdá starší než päť rokov.¹⁶⁶ List v podobnom duchu a znení poslala o deň neskôr i 28. decembra i Lodovicovi.¹⁶⁷

Jediný list adresovaný Maximiliánovi z priebehu cesty (ak považujeme jej pobyt v Innsbrucku za súčasť cesty) je oveľa viac formálny a nesie sa v podobnom duchu ako Bonine listy Žigmundovi: nevie vyjadriť vďaku za lásku, ktorú jej Maximilián preukazuje a slovami vyjadriť radosť, ktorú ma preto v duši.¹⁶⁸ Podobne ako Bonine listy Žigmundovi, i Bianka v liste ukazuje jasný postoj poníženosti, s cieľom získať si Maximiliánovu priazeň. Nehovorí nič o úzkostiach či dojmoch z cesty, ktoré tak živo popisuje v listoch svojej sestre Anne.

Ak pominieme emocionálne motívy, obe kráľovné si zrejme veľmi dobre uvedomovali, že ich osud spočíva v manželových rukách, a preto využívali

¹⁶³ Rozbor neskoršej Biankinej korešpondencie s ohľadom na rolu emócií v diplomacii vid' Christina Antenhofer, "Emotions in the Correspondence of Bianca Maria Sforza", in *Maximilian I. (1459–1519)*, ed. Heinz Noflatscher, Michael A. Chisholm, a Bertrand Schnerb (Innsbruck; Wien, 2011), 267–85.

¹⁶⁴ RI XIV, 1 n. 2868.

¹⁶⁵ RI XIV, 1 n. 2874.

¹⁶⁶ RI XIV, 1 n. 2883.

¹⁶⁷ RI XIV, 1 n. 2884; Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 48–50.

¹⁶⁸ "Serenissimo Re et Signore mio. Me ritrovo in tanto obbligo verso la Maestà Vostra che rimango stupefacta del amore me dimostra quella. Ne mai a mi seria possibile esprimere la letizia sente l'animo mio." List editovaný u Calvi, 50.

korešpondenciu na získavanie si priazne. Do listov svojich listov vkladali slová poníženia, úcty, lásky (akokoľvek formalizovanej), očakávania, a naopak, vynechávali slová o únave či nepríjemných zážitkov z cesty, ktoré si nechávali radšej pre blízkych členov rodiny, ako tomu bolo napr. u Bianky v listoch svojej sestre.

c. Príprava na rolu kráľovnej

Okrem vedenia korešpondencie, poskytovala cesta dostatočne veľa iných príležitostí, aby sa kráľovná mohla pripraviť na svoju budúcu úlohu manželky panovníka. Carafa kladie Beatrix na srdce, aby sa veľmi pozorne starala o členov svojho sprievodu. Ak sa stane niečo nepríjemné, kráľovná má všetko dôkladne prešetriť a uviesť na pravú mieru, ak sa vyskytnú spory, má ich urovnať. Ak niekto utrpí škodu, má ho finančne podporiť. Ak niekto ochorie, má sa postarať, aby ho/ju pozdravili v jej mene, a ak ochorie nejaký šľachtic/čná, má ho/ju navštíviť osobne.¹⁶⁹

Istý doklad toho, že kráľovné skutočne dbali o svoj sprievod, máme z cesty Bianky Marie: jedna z jej dvorných dám (panien), pani Michela, nemohla zvládnuť únavu cesty. Bolo teda rozhodnuté, aby zostala v Gravedone, kde počká na pani Griseidu, ktorá ju odprevadí späť do Milána. Bianca ju odporučila svojej matke Bone Savojskej, a na miesto pani Michely zavolala Catelinu da la Seda a inú zo svojich blízkych dám.¹⁷⁰

¹⁶⁹"Et si alicui ex comitiva tua quocunque pacto adversi aliquid accideret, ut usu evenire consuevit, Maiestas tua velit omnia diligentissime explorare et omnibus pro facultate consulere; si rixae, pacificandae, si equorum iactura, aliquo pecuniarium adminiculo sublevanda, et si id minus abs te prestari potest, curandum, ut saltem intelligant id tibi vehementer displicere: aegroti ut tuo nomine visentur, et si contigeret aliquem ex primoribus egrotare, abs te ipsa visitatio prestanda est." Carafa, *De institutione vivendi*, 28–29.

¹⁷⁰ "[...] Perchè Madonna Michela non po durare la fatica del camino è stato necessario che la sia restata a Gravedona, et aspettarà Madona Griseida per ritornarse ... et in loco suo la Regina dice volere mettere Catelina da la Seda et un'altra de le sue done discrete." List adresovaný Lodovikovi Sforzovi, editovaný u Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 42.

Ďalším spôsobom ako sa mohla kráľovná pripraviť na svoju budúci život bolo naučiť sa správne nakladať s financiami a darmi. Carafa hovorí, že počas cesty prídu mnohí, ktorí kráľovnú obdarujú a kráľovná má tieto dary múdro rozdeliť hlavne svojim novým dvoranom, aby si získala ich priazeň.¹⁷¹ Carafovi dávajú za pravdu poľskí vyslanci, ktorí píše, že Bonu vítajú v Kraňsku sťaby samotného cisára: všade jej dávajú ovocie, ryby, víno, poskytujú svoje služby, a tak vládne vítajú celý sprievod, akoby Bona bola paňou celého Nemecka.¹⁷² Bona však dostala i vznešenejšie dary, okrem už spomínaných perlových náhrdelníkov bol častým darom zlatá čaša, ktorú podľa Carmignana dostala pri prechode Viedňou, Osvienčimom a Tenczynkom.¹⁷³

Bohužiaľ nevieme, ako Bona s tými darmi naložila. Zachoval sa nám však zoznam darov, ktoré Beatrix (spolu s Matejom) rozdelila pre neapolských členov jej sprievodu.¹⁷⁴ Práve zlaté a strieborné čaše sa uvádzajú ako veľmi častý dar (jednu zlatú a tri strieborné dostal vojvoda z Andri, štyri dostala vojvodkyňa zo Sore, tri dostal gróf z Terranovy a messer Thomasso, po dvoch madama Laura a Ceccho atď.), častým darom boli i kone, vozy, nočné košele (tzv. *turcha*). Na celom zozname je zaujímavé, že až na jeden prípad sú všetky osoby obdarované samostatne

¹⁷¹ "Et quoniam non ignoro Maiestatem tuam multis variisque muneribus donatum iri pro conditione et facultate donantis, tu ostendito omnia fuisse et gratissima et acceptissima... Et hoc non modo in itinere, verum ubi in regnum perventum erit, studiose enitare, omnes tibi conciliare et comitate prosequi, illud tecum reputans principum comitatem in homines pecuniarum solutionem haberi solere [...] Illud praeterea animadvertendum est, ut omnia munera, quibus in itinere donabere, imprimis cum Pannonicis communices pro sua cuiusque et dignitate et conditione, diversis quidem temporibus, etiam si earum rerum apud te supersit nihil." Carafa, *De institutione vivendi*, 18–19, 28.

¹⁷² "Prodeunt ubique ex oppidis pedites armati tanquam personam ipsius caesaris excepturi essent. Donantur suae Mti malmatica, pisces, vina et cercatur undique officiis et ita tractatur totus comitatus tam benigne, tam humane, tanquam esset serenissima domina Bona domina totius Germaniae." List editovaný u Pociecha, *Królowa Bona*, 1949, I: 272.

¹⁷³ Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona," kap. 3–11.

¹⁷⁴ ASMilano, Cart. Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 25 Tento zoznam darov, začínajúci nápisom "Cose donate per la Maiesta del Signore Re d'Ungaria nele noze ala serenissima regina sua consorte" som objavil v zložke Bianky Marie Sforzy. Zo zoznamu obdarovaných svadobných hostí, ktorí sú priamo menovaní (duca d'Andri, duchessa de Sore etc.) je však jasné, že tento zoznam sa vzťahuje k Beatrix, a nie k Bianke. Netuším, ako presne sa dostal do Milána, tento prameň však nekomentuje žiadna mne známa sekundárna literatúra.

kráľom a samostatne od kráľovny. Beatrix tak v darovaní vystupuje ako samostatná jednotka, a je dosť možné, že podobne samostatne už vystupovala počas cesty, i keď na to nemáme pramene.

Dlhá a časovo náročná cesta nevesty sa potýkala s mnohými problémami, sprievod čítajúci niekoľko stoviek ľudí musel postupovať mestami, ktoré mu zabezpečili primerané prístrešie i ochranu. Kráľovná však neputovala len geograficky, ale i rituálne, počas svojej cesty prechádzala symbolicky z jednej do druhej authority, čo bolo manifestované rozličnými rituálmi a gestami. Zároveň však cesta mohla plniť edukačnú úlohu, kráľovná bola daná príležitosťami začať si získať priazeň u svojho okolia, od ktorého bola odkázaná (predovšetkým svojho manžela), naučiť sa viesť korešpondenciu, svoj dvor a finančné záležitosti. V nasledujúcej kapitole sa pozrieme na ďalšiu, metaforickú rovinu cesty.

III. Svadobná poézia Itálie v strednej Európe

Neskorostredoveké a renesančné svadby dali vznik mnohým poetickým a rétorickým kompozíciám, ktoré sledovali podobný princíp chvály novomanželov, tzv. epitalamií. Svadby Bianky Marie a Bony Sforzy boli prvými, keď bol tento druh svadobnej rétoriky užitý v strednej Európe. Poďme si preto najprv osvetliť pozadie tohto žánru.

Prax chválenia novomanželov pomocou slávnostných rečí bola vcelku bežná behom celého stredovekého obdobia, renesančnou novinkou bolo oživenie starovekého žánru epithalamií, ktoré prebehlo v 15. storočí v Itálii.¹⁷⁵ Počiatky tohto žánru, ako už bolo povedané, ležia v antike. Grécky výraz *epi thalamon*, doslova "na svadobné lôžko" ukazuje k prvotnému významu tohto slova: epithalamiá boli pravdepodobne piesne, ktoré sa spievali behom svadobných procesií (tzv. *domumductio* alebo *deductio* – vedenie nevesty z otcovského domu do domu ženícha) a pred konzumáciou svadobného zväzku. Následne sa však táto tematika preniesla do literárnej sféry, a termín *epithalamion* začal označovať akúkoľvek svadobnú báseň či pieseň (čo bolo v antike jedno a to isté). Autormi takýchto literárnych kompozícií boli v Grécku napr. Sapfó, Aristofanes či Teokritos, v Ríme napr. Catullus (carmina 62 a 64), Statius, Claudianus a ich nasledovníci, ako boli Ausonius, Sidonius a Martianus Capella.¹⁷⁶

Rímski rétorici pseudo-Dionýzius, Menander, Himerius a Choricus rozvili a stanovili záväzne opakujúce sa témy (*loci communes, topoi*) pre epithalamickú

¹⁷⁵ Obecné práce o epitalamiách: Anthony F. D'Elia, *The Renaissance of Marriage in Fifteenth-Century Italy* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004); Virginia J. Tufte, *Poetry of Marriage: The Epithalamium in Europe and Its Development in England* (Alhambra: Tinnon-Brown, 1970).

¹⁷⁶ Tufte, *Poetry of Marriage*, 5, 27, 57.

poéziu a navyše, vynášli typ svadobnej reči, ktorá už nie je vo viazanej reči (teda vo veršoch). Podľa týchto rétorických princípov majú básnici skladajúci epithalamiá chváliť bohov manželstva a lásky (Hymen/Gamos, Venuša, Juno), samotnú inštitúciu manželstva, potom sa zamerať na chválu ženicha a nevesty, ich predkov, telesných a duševných kvalít, skutkov a vyzývať ich k manželskému spojeniu a zrodeniu ušľachtileho a znamenitého potomstva.¹⁷⁷

Oživenie klasického žánru epithalamia v 15. storočí však prinieslo i nové prvky v jeho užívaní. Po prvé, epitalamiá začali byť limitované pre dvorské kruhy, resp. mestské štáty v Itálii spravované autokraticky (nemáme takmer žiadne epithalamiá z Benátok či republikánskej Florencie). Epitalamiá boli prednášané a recitované počas svadobných hostín a hrali tak dôležitú úlohu vo vytváraní dvorských festivít a dvorskej nádhery.¹⁷⁸ Lodovico Carbo, sám autor vyše tridsiatky epitalamických básní píše, že epitalamium má byť zároveň "vtipné, okúzľujúce, duchaplné, plné onej svadobnej nádhery, rozličné, rozmanité, a akoby správna kronika zachytávajúca všetko z daného času, miesta i osôb".¹⁷⁹

Druhá renesančná novinka v epitalamickej poézii je silno naviazaná na tú prvú: keďže epitalamiá boli určené najmä pre členov vládnučich dynastií, autori týchto básní alebo rečí, ich využívali nielen k panegyrickým cieľom, ale aj ku vkladaniu rôznych odkazov. Ako Anthony D'Elia vo svojej pozoruhodnej knihe o renesančnej svadobnej poézii ukázal, epitalamiá niesli celú radu explicitných i implicitných odkazov a posolstiev, počínajúc politickou propagandou, cez dvorské

¹⁷⁷ Tufte, *Poetry of Marriage*, 127–130.

¹⁷⁸ D'Elia, *The Renaissance of Marriage in Fifteenth-Century Italy*, 3.

¹⁷⁹ "Epithalamia ista sua non possum satis admirari quam iocosa, quam uenusta, quam faceta, quam plena dulcissime cuiusdam festiuitatis, quam varia, quam diuersa, quam tempori et loco et personis idonea chronica omnia tenere uidetur..." BAV, Vat. lat. 8618, 7v.

ideály, po náboženské a filozofické postoje ohľadne manželstva a sexuality, bohatstva či politiky.¹⁸⁰

Vkladanie takýchto odkazov explicitne/implicitne do epitalamickej poézie však nadväzuje už na neskoroantické epitalamiá, kedy básnici využívali mnohovýznamový zmysel manželstva a literárne ho vykladali ako sociálnu, náboženskú, sexuálnu a/alebo politickú udalosť.¹⁸¹

Svadby Bianky Marie a Bony Sforzy dali vznik hneď niekoľkým epitalamiám, či už vo veršovanej či rétorickej forme. V prípade Bianky Marie máme k dispozícii celkovo päť epitalamií, dve prozaické reči a tri básnické kusy. Autormi prozaických epitalamií sú Giovanni Marliani a Giasone del Mayno (viac podrobností v podkapitole o prozaický epitalamiách), autormi veršovaných sú Pietro Bonomo, Stefan Ciocha a Sebastian Brant.¹⁸²

Ešte väčší korpus svadobných básní vznikol pri príležitosti svadby Bony Sforzy a Žigmunda Starého. Okrem "čistých" epitalamických kompozícií od Andrzeja Krzyckého,¹⁸³ Jána Dantyszka,¹⁸⁴ Laurentia Corvina¹⁸⁵ a Caspara Ursina

¹⁸⁰ D'Elia, *The Renaissance of Marriage in Fifteenth-Century Italy*, 3–9. Táto štúdia rozoberá epitalamiá z pohľadu propagandy a iných humanistických odkazov; stručný výťah monografie Anthony F. D'Elia, "Marriage, Sexual Pleasure, and Learned Brides in the Wedding Orations of Fifteenth-Century Italy", *Renaissance Quarterly* 55, č. 2 (Summer 2002): 379–433.

¹⁸¹ Tufte, *Poetry of Marriage*, 35.

¹⁸² Jediná edícia týchto epitalamií u Regina Kisser, 'Lateinische Epithalamien auf die Hochzeit Maximilians I. mit Bianca Maria Sforza', 1994, 14–28. Pietro Bonomo (1458–1546), humanista pôvodom z Trieste, neskôr (od 1522) viedenský arcibiskup a rakúsky kancelár. Sebastian Brant (1457–1521), nemecký humanista, jeho najznámejším dielom je satirický spis *Lod' bláznov*. O Ciochovi nemáme bližšie informácie. Regina Kisser, "Lateinische Epithalamien", 31, 83, 98.

¹⁸³ Andrzej Krzycki, "Epithalamium Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae Reginae Poloniae", v *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999), 180–201. Andrzej Krzycki (lat. Andreas Cricius, 1482–1537) bol humanista a Bonin sekretár v r. 1518–1522, neskorší hniezdenský arcibiskup.

¹⁸⁴ Jan Dantyszek, "Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae", v *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999), 142–79. Jan Dantyszek (lat. Johannes Dantiscus, 1485–1548), bol diplomat, humanista a neskorší biskup v Chełme.

¹⁸⁵ Laurentius Corvinus, "Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Poloniae et Bonae Sphorciae", v *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, ed. Mieczysław Brożek (Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999), 202–9. Corvinus (poľ. Wawrzyniec Korwin, 1465–1527), sliezsky učenec a humanista na krakovskej univerzite. V práci používam latinskú verziu jeho mena, aby som sa vyhol zamieňaniu za Mateja a Jána Korvína.

Velia,¹⁸⁶ máme k dispozícii ďalšie štyri poetické kusy, ktoré sú silno ovplyvnené epitalamickou tradíciou, aj keď nezachovávajú všetky jej záväzné *loci communes*. Po prvé, sú to dve príležitostné básne, tzv. propemptika, od Johanna Hadekeho a Rudolfa Agricoly Juniora,¹⁸⁷ ktoré vznikli ako spôsob privítacej veršovanej reči pre Bonu vo Viedni, resp. v Olomouci; po druhé, poetický opis Boninej cesty z Itálie do Poľska (začínajúc jej odchodom z prístavu Manfredonie a končiac slávnostným vstupom do Krakova) od Antonia Carmignana,¹⁸⁸ a nakoniec, poetický opis Boninho vstupu do Krakova od Ferenca Buzása Újhely (Novomestského).¹⁸⁹ Ďalšie tri epitalamiá, od Hieronyma Balba, Celia Calcagniniho a Joachima Vadiana, sa nám nedochovali.¹⁹⁰

Rovnako nemáme k dispozícii žiadnu poetickú alebo rétorickú kompozíciu spojenú s epitalamickou tradíciou spojenou so svadbou Beatrix Aragónskej a Mateja Korvína. Máme však zachovanú už spomínanú reč Giovanniho Marlianiho, a pretože vznikla u príležitosti svadby, i keď na koniec zrušenej, medzi italskou princeznou a (vtedy) uhorským následníkom trónu, poslúži nám toto epitalamium ako náhrada za absenciu iných epitalamických kompozícií vo vzťahu italského prostredia a Uhorska.

V tejto kapitole sa pokúsím ukázať, aké nové tieto básnicko-rétorické kompozície znamenali v strednej Európe, a porovnávať ich rôzne techniky a stratégie,

¹⁸⁶ Caspar Ursinus Velius, “Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclitae reginae Bonae”, v *Casparis Ursini Velii e Germanis Slesii poematum libri quinque* (Bazilej: Ioannes Frobenius, 1522). Ursinus Velius (1493–1539), rodák zo Sliezska, najskôr sekretár vratislavského biskupa Jána Thurza, neskôr dvorský kronikár a básnik vo Viedni.

¹⁸⁷ Johann Hadeke, “Ad Bonam Mariam Ioannis Galeatii Mediolanensium ducis, ex Isabella filiam, iter per Vienna ad sponsum suum Sigismundum, Polonorum regem facientem”, v *Elegiarum liber primus* (Viedeň: [Johann Singriener], 1518); Rudolf Agricola Junior, *Illustrissimae Reginae Bonae Paracelestis, ad r. ep[iscop]um Plocensem p[er] Agricolam* (Krakov: Jan Haller, 1518). Johann Hadeke (1490–1524) a Rudolf Agricola Junio (1490–1521) boli nemeckí učitelia a laureovaní básnici, ktorí sa krátko zdržiavali i na univerzite v Krakove.

¹⁸⁸ Nicola Antonio Carmignano, “Viaggio della S. Donna Bona” (Bari, 1535). Carmignano (?–1544) bol neapolský šľachtic, básnik, pokladník Bony Sforzy a neskorší správca Bari v jej mene.

¹⁸⁹ Ferenc Buzás, *Opusculum Eranscisci Vihelini adventum serenissime d[omi]nae Bonae reginae, coniugis invictissimi principis d[omi]ni, domini Sigismundi Poloniae regis declarans* (Krakov: Hieronymus Victor, 1518). O jeho osobe vieme len, že pochádzal z Horných Uhier, z dnešného Nového Mesta nad Váhom.

¹⁹⁰ Juliusz Nowak-Dłużewski, “Małżeństwo Zygmunta Starego z Boną”, v *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce, czasy Zygmunta* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1966), 73–74.

napr. ako je jeden dynastický sňatok prezentovaný rôznymi autormi, alebo ako je jedna nevesta (Bianca Maria) prezentovaná v sňatku s inými ženíchmi. Potom sa zameriam na to, ako sa italskí i domajší humanisti vyrovnali s prostredím strednej Európy a ako inkorporovali túto "novú Európu" do klasického naratívu. A napokon sa pokúsim dekonštruovať odkazy na dynastickú politickú propagandu, ktorú autori vkladali do svojej svadobnej rétoriky

1. Komparácia jednotlivých epitalamií

V rozsiahlom korpuse svadobných skladieb, ktorý sa nám zachoval zo svadiieb Bianky Marie a Bony Sforzy zákonite nájdeme rozdielne rétorické postupy a stratégie. Všetky tieto kompozície dohromady majú však jednu vec spoločnú – oproti dovtedajším stredovekým svadobným oráciám zapájajú epitalamické *topoi*, ktoré boli im stredovekým predchodcom cudzie. Aby sme pochopili aký skok od stredovekej ku humanistickej rétorike znamenali tieto kompozície, pozrime sa, ako vyzerala svadobná panegyrická rétorika len pár desaťročí pred svadbami našich princezien.

Štefan z Vardy, kaločský arcibiskup, v roku 1457 viedol delegáciu uhorského a českého kráľa Ladislava Pohrobka (1440–1457) ku francúzskému kráľovi Karolovi VII., kde mal požiadať o ruku jeho dcéry Magdalény z Valois.¹⁹¹ Pri tej príležitosti predniesol reč, ktorá má podobnú panegyrickú funkciu ako naše epitalamiá (či už reči alebo básne), ale nie je v ňom ani stopy po klasických epitalamických *topoi*. Štefan z Vardy síce vychvaľuje obe strany manželského zväzky – obidvaja králi

¹⁹¹ Uhorské posolstvo však nevedelo, že Ladislav je už takmer mesiac po smrti. O celej delegácii a svadobných jednaniach vid' David Papajík, *Ladislav Pohrobek (1440–1457)* (České Budějovice: Veduta, 2016), 212–213.

(Karol VII. a Ladislav Pohrobok) sú rovnako mocní, sú si veľmi podobní v znamenitosti rodu, moci, veľkodušnosti a sláve,¹⁹² chvály monarchov sa však omedzujú na vymenovávanie a navrhovanie cností a epitet:

"[...] Nemenej poznáme jeho (= Ladislavovu) milosrdenstvo a zbožnosť, voči utrápeným pomoc a ochranu, voči utláčaným vdácnosť, voči verným spravodlivosť a láskavosť, voči všetkým rozumnosť a veľkodušnosť, [vieme,] že v nijakom prípade nepodľahne nástrahám osudu ani sa nepoškrvni nijakým pokleskom."¹⁹³

Rovnako tak chvály nevesty sa obmedzujú na krátke zvolanie, aká šťastná má byť deva, ktorá sa snúbi s takým znamenitým kráľom.¹⁹⁴ Celý zväzok je predstavený ako výsledok Božej vôle ("Toto je deň, ktorý učinil Boh!"), žiari ako nádej celému kresťanskému svetu, lebo sa spájajú dva piliere viery. Boží (kresťanský) ľud sa teda má radowať a nepriatelia viery sa majú triasť od strachu. Kaločský arcibiskup nevyzýva novomanželov priamo k splodeniu potomstva, ale vyprosuje im božie požehnanie.¹⁹⁵

Táto perspektíva je daná i historickým kontextom, ktorý Štefan i nepriamo zmieňuje – vo Francúzsku práve doznievala storočná vojna, v Uhorsku a českých krajinách zase stále vládla nestabilita, spôsobená rokmi bezvládia počas Pohrobkovej mladosti. Preto arcibiskup píše, že riešenie nie je v ľudských rukách, ale v božích - a

¹⁹² "Quippe divina clemencia diem providencie duos potentissimos reges evocat virtutis et dignitatis merito omnium regum facile principes, quibus genus, imperium, animi magnitudo, gloria equalia essent." 'Várdai István beszéde a Francia király előtt', in *Egyetemes Philologiai Közlöny*, 62 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia és a Budapesti philologiai társaság kiadása, 1938), 102.

¹⁹³ Ibid., 103.

¹⁹⁴ "O felicem puellam, que tantum regem tuo habiturus es thalamo!" Ibid., 104.

¹⁹⁵ "Exultet fidele christianorum genus [...] Paveat gens inimica nobis atque illorum corda trepidant! [...] honorificentissimo coniugio propitium et faventem dominum deum supplex adorans invocavero." Ibid.

ten si práve zvolil ako nástroj blahobytu spojenie francúzskeho a uhorsko-českého trónu svadobným putom.¹⁹⁶

Ničmenej, v tejto svadobnej panegyrike chýba dlhšia a sofistikovanejšia chvála ženicha a nevesty, či už skrz ich osobné kvality, slávne skutky, alebo rodokmeň, vyzvanie novomanželov k splodeniu znamenitého potomstva, nehovoriac o absencii anticko-mytologických postáv. Naopak, dôraz leží na vyzdvihovaní panovníkov ako kresťanských vladárov, ktorých spojenie posilní kresťanskú vieru zvnútra i navonok. Poďme sa pozrieť ako koncipovali svadobnú rétoriku autori našich epitalamií.

a. Veršované epitalamiá

Začnime veršovanými kompozíciami napísanými pri príležitosti svadby Bianky Marie Sforzy a cisára Maximiliána. Najdlhšia z nich, epitalamium Pietra Bonoma začína scénou Venuše a Marta ležiacich spolu v posteli, ktorá sa nachádza vo Viedni. Venuša prosí Marta, aby na chvíľu odložil vojnu, a dal čas Maximiliánovi, aby si našiel nevestu. Mars privoľuje a Venuša posielá Cupida do Itálie, aby vybral cisárovi nevestu, tú najlepšiu zo všetkých. Cupid zasiahne šípom práve Bianku Mariu, ktorá začne planúť láskou voči Maximiliánovi, ktorého v živote ani nevidela. Cisár rovnako planie plameňom vášne, čoskoro na to sa s prispením Venuše slávi svadba v zastúpení a Bianka putuje za svojim budúcim ženíchom. Behom svadby *per procuram* bardi ospevujú fyzické kvality Bianky (jej pery ako koraly Červeného mora, krk biely ako snehy Skýtie, cudné poprsie naduté sťa prvé

¹⁹⁶ "Nec ego cum nostro humano sed divino agitari videam consilio." "Várdai István beszéde a francia király előtt", 104.

ovocie atď.), duševné a vojenské kvality Maximiliána, jeho úspechy v bojoch proti vzbúrencom v Holandsku či proti Uhrom.

Epitalamium Stephana Ciochy naopak začína líčením vojenských úspechov Francesca Sforzy, starého otca Bianky Marie, ktorý si praje, aby bol jeho rod spojený s cisárskym domom. Preto prosí Jova (*Tonans*) a Pannu Máriu (*mater Christique*), aby spojili Bianku a Maximiliána, pretože sa skvele k sebe hodia – a to tým, že Lodovico, Biankin brat, bol vždy Maximiliánovi oporou. Jupiter súhlasí a posíela Francesca, aby vo sne zjavil Lodovikovi vôľu bohov. Lodovico posíela poslov k cisárovi, aby dojednali svadbu, a Maximilián po vypočutí Biankiných chvál nadšene súhlasí.

Tretia a posledná báseň od Sebastiana Branta je vlastne polo-alegorickou oslavou spojenia rodových symbolov Habsburgov a Sforzov – orla a biscioneho. Brant začína oslavou orla: bol zvieraťom najvyššieho boha Jova, sprevádzal ho pri jeho víťazstvách, bol i symbolom starých Rimanov a cisárov, patrí mu všetká úcta, lebo si buduje svoje hniezda na najvyšších miestach končiarov. Orol je v Brantovom podaní postupne stotožňovaný s osobou Maximiliána, ktorý je vyzvaný, aby sa oženil s Biankou, pretože taká je vôľa bohov. Následne sa básnik obracia k biscionemu, sforzovskému hadovi, teda metaforicky k Bianke. Kedysi vraj býval ľúty boj medzi orlom a hadom, malé hady zvykli slúžiť za potravu orlíčatám, ale teraz bude Bianka prenesená do orlieho hniezda nie preto, aby bola zožraná, ale aby rozmnožila krídla orla. Brant viackrát zdôrazňuje, že sňatok je výsledkom vôle bohov.

S podobnými i odlišnými témami sa môžeme stretnúť i epitalamickými básňami venovanými Bone a Žigmundovi. Corvinovo epitalamium postráda jednotný naratív, celá báseň je poňatá ako reč adresovaná kráľovi a zamierava sa na

lyrickú oslavu Poľska, jeho bohatstiev, histórie a údajného italského pôvodu Poliakov. Jedinou epickou linkou je príbeh o založení Krakova legendárnym hrdinom Gracchom (Krakom). U Žigmunda Corvinus oslavuje jeho imperiálny pôvod, múdrosť, moc a dobrotu, u Bony hovorí o cudnosti, skvelých duševných schopnostiach, ktorými vyniká nad každou severskou devou, taktiež o jej fyzických kvalitách (tvár žiarivejšia než oheň, než svetlo slnka a hviezd, oči darované od Venuše a múdrosť od Junony). Humanista tiež vyjadruje pevnú nádej, že Bona zrodí kráľovi potomstvo, ktoré bude naveky panovať nad Poľskom i celou Skýtiou.

Krzycki (resp. jeho básnické alter ego) sa na úvod svojho epitalamia vracia z vojny proti Moskovčanom a oddychuje na brehoch Visly. V tom si všimne prichádzajúce zástupy múz a nymf, Venuše, Cupida a ďalších mytologických postáv a pýta sa ich, čo je dôvodom ich radosti. Erató, múza romantickej lyriky, odpovedá, že zavítali na Sever priniesť radosť z vôle bohov a rozpovedá básnikovi celú genézu nadchádzajúceho kráľovského sňatku. Pred pár rokmi Jupiter žiarlil na Žigmundove vojenské úspechy, preto do vázy jeho života nalial horkosť, a poľského kráľa stihli všetky nešťastia, ako boli smrť jeho prvej ženy a súrodencov. Potom však ku nohám Jova pristúpili Venuša, Juno a Minerva a prosia najvyššieho boha, aby Žigmundovi doprial pokoj manželského života. Bohyne mu predostrú svoj plán – chcú Jagellonca oženiť s latinskou devou Bonou, ktorú Venuša obdarila telesnými a Minerva duševnými kvalitami, Juno zase bohatým venom a ušľachtilým pôvodom. Jupiter súhlasí a bohyne si rozdelia úlohy pri príprave svadby, ktorá vrcholí v príchode Bony, sľaby nositeľky jara a radostného prísľubu. Okrem chvál ženícha a nevesty nachádzame i oslavu kráľovského sídla Wawelu, ktorý je podaný ako krajší než palác boha slnka, jeho tvorený zlatými stenami, pokrytý bohatými tapetami a ornamentálnymi tabuľami.

Caspar Ursinus Velius začína podobne ako Pietro Bonomo svoju báseň scénou Marta a Venuše v posteli. Mars svojej božskej milenke vypravuje Žigmundove slávne činy, no ponosuje sa, že mu chýba mužský dedič. Prosí teda bohyňu lásky, aby mu našla znamenitú nevestu. Venuša odpovedá, že už tak (z vlastnej iniciatívy) učinila, a poslala dvoch kupidov – jedného k Žigmundovi a druhého k Bone. Zároveň však Ursinus Velius používa i motív Jova, ktorý prikázal Merkúrovi zjaviť vo sne Žigmundovi voľbu cisára Maximiliána, ktorý mu vybral Bonu za manželku. Bona následne podniká náročnú cestu skrz more za svojím budúcim ženíchom a spojenie novomanželskej dvojice vrcholí na svadbe na Waweli, ktorý je rovnako ako u Krzyckého opísaný ako žiarivé sídlo boha Slnka. Bona je okrem tradičných chvál označovaná za nevestu s veľmi bohatým venom a dokonca za desiatu múzu, takže keby sa mohla zúčastniť Paridovho súdu, ostatné tri bohyne by pri nej nemali šancu. Bona prináša Poľsku požehnanie večnej jari, takže nielenže Žigmundovi zrodí potomka, ale s jej pomocou si poľský kráľ poľahky podmaní Moskovčanov i celé Čierne more.

Najdlhší a najprecíznejším epitalamiom je báseň Jana Dantyszka, ktorá tvorí vyše 600 daktylských hexametrov (na porovnanie, Corvinova báseň má len čosi vyše 100 a Krzyckého s Veliovým okolo 300). Rovnako ako Krzycki sa lyrický hrdina (autor) ocitá v spoločnosti múz a chóru bohov, ktorí zavítali do Poľska prinášajúc svadobnú radosť. Iniciátormi zväzku Žigmunda a Bony sú v tomto prípade Mars a Venuša: bohyňa lásky vidí, ako Mars vyráža s poľským kráľom do vojny a karhá ho, aby s tým na chvíľu prestal, nech si Jagellonec môže nájsť novú manželku. Veľký priestor sa dáva líčeniu Žigmundových vojen proti Moskovčanom, nakoniec však Mars ustúpi a zjaví kráľovi vo sne Jovovu vôľu, aby si vzal za ženu najjasnejšiu zo všetkých italských diev. Venuša zase osobne cestuje do Puglie, aby primäla Bonu k

vzplanutiu voči ďalekému monarchovi. Na ceste do Poľska Bonu sprevádzajú bohovia mora, riek i súše. Báseň končí priamymi výzvami novomanželom, aby prijali jeden druhého a splodeniu potomka. Bona je okrem telesných a duševných schopností chválená i skrz svoj pôvod – keby jej otec Giangaleazzo nebol pokútne zomrel, dosiahol by skvelých vecí, jej matka Isabella Aragonská je zase najlepším plodom Neapola i Hispánie.

Báseň Ferenca Buzása o príchode Bony Sforzy do Krakova má veľmi blízko k pravému epitalamiu. Po úvodnej invokácii múz, autorovo lyrické alter ego vypravuje, ako sa vybral na prechádzku do jarnej prírody v okolí Krakova, ktorá je opísaná ako tradičné literárne *locus amoenus*, ľúbezné miesto. Zrazu vidí prichádzať svojich krajanov z Uhier a zisťuje, že prichádzajú ako hostia na svadbu Žigmunda. Ten stojí opodiaľ, pri červenom stane, vyčkávajúc svoju nevestu. Celé mesto prekypuje radosťou z príchodu novej kráľovny, všetko je slávnostne vyzdobené, ľudia sú veselí. Bona a Žigmund, oba žiariaci telesnou krásou, sťaby bohovia, sa nakoniec stretávajú, vymieňajú si poklonky. V uvítacích rečiach rečníci oboch družín vychvaľujú telesné i duševné kvality oboch novomanželov a nakoniec sú vyzvaní, aby splodili znamenité potomstvo: "Nech sa bruško kráľovnej vzdúva každých desať mesiacov!"¹⁹⁷ Báseň končí slávnostným vjazdom kráľovskej dvojice a ich sprievodov na Wawel a opisom svadobných festivít, hlavne turnajom.

Posledné tri básnické kusy spojené so svadbou Bony Sforzy sú veľmi silne ovplyvnené epitalamickou tradíciou, najmä vychvaľovaním svadobnej dvojice, prirovnávaním ich k antickým božstvám či hrdinom, ich rodokmeňa a podobne. Ich primárny objekt je však opis cesty Bony Sforzy z Itálie do Poľska (Carmignano), resp. sú s jej cestou spojené (Hadeke, Agricola Junior).

¹⁹⁷ "Annue reginae tumeat quod ab ordine venter / Bisquino pariat mense fluente marem." Buzás, *Opusculum Eranscisci Viihelini*, b2v.

Carmignanova báseň, napísaná vo dobovom juho-italskom dialekte, začína odjazdom Bony Sforzy z prístavu Manfredonia, jej lúčením s matkou. Búrlivá esta po mori pozdĺž dalmátskeho pobrežia pokračuje až do Rijeky, odkiaľ Bona pokračuje cez zamrznuté a klzké chodníky Kraňska, daždivé a neutešné Štajersko a Horné Rakúsko do Viedne, kde ju hostí cisár Maximilián. Odtiaľ jej cesta pokračuje radostné pláne Moravy a Sliezka do Krakova, kde sa konečne stretáva s cieľom svojej cesty, svojím ženíchom. Celá atmosféra jej príchodu je veľmi podobná tej, ktorú vykreslil Buzás (a kratšie i ďalšie epitalamiá), teda tradičný literárny *locus amoenus*, ľúbezne miesto, ktoré je vytvorené Bonou ako nositeľkou jara. Báseň končí opisom Boninej korunovácie, svadby a svadobných slávností.

U tejto básnickej kompozície vyvstáva páľčivá otázka ako k nemu pristupovať. Carmignano, ako Bonin pokladník, bol sám účastníkom cesty, a napriek hojnému užitiu básnických prostriedkov (častá *ekfrasis*) a zapojeniu epitalamických *topoi* (Bonu sprevádzajú mytologické postavy, atď.), je jeho báseň braná ako hlavný historický prameň k Boninej ceste do Poľska. Władysław Pocięcha ho preberá bez kritiky, hoci poznamenáva, že je napísaná v antickom šate.¹⁹⁸ Ako som však ukázal vo svojej prechádzajúcej diplomovej práci,¹⁹⁹ Carmignano silno pracuje s epitalamickým motívom *deductio*, čo je tripartitná schéma prechodu nevesty z traumy lúčenia s rodičovským domom (a), úmornej cesty pod ochranou antických božstiev (b), a radostného zvitania sa so svojím ženíchom (c).²⁰⁰

Tým sa, samozrejme, nechce povedať, že Carmignano fabuluje a vytvára ťažskosti pri ceste na mori alebo v horských oblastiach Kraňska a Štajerska, ktoré boli pravdepodobne založené na realite. Pri podrobnom čítaní textu však vidno, že celý popis cesty je silno ovplyvnený rétorickým cieľom jeho autora, t.j. vytvoriť

¹⁹⁸ Pocięcha, *Królowa Bona*, 1949, I: 217 a ďalej.

¹⁹⁹ Pastrnak, "A Bridal Journey: the Case of Bona Sforza", 42–55.

²⁰⁰ Viac o schéme *deductia* vid' Cueto, "Historia y ficción poética en la deductio moderna".

poetickú anabázu, najmä akcentovaním útrap cesty v prvej polovici cesty a naopak, akcentovaním ľúbezných miest a počasia v druhej časti cesty – teda akoby sa približovaním ku cieľu svojej cesty Bona metaforicky približovala i k svojmu "slnku" – ženíchovi. Mimochodom, s podobným literárnym motívom sa stretávame i u Bianky Marie, resp. u Mattea Bandella, ktorý v novele 31 opisuje strašlivú búrku, ktorú Biankin sprievod zastihol na Comskom jazere: všetci kričali a volali o život, prosili Boha o pomoc, a mysleli, že sú načisto stratení. Jediný člen sprievodu, Giasone dal Mayno (autor jedného z epitalamií) sa smial, a keď sa ho na brehu pýtali, ako to, že sa nebál, odvedal: "Bol som si istý, že nezhytniem, pretože viem, že Kristov kuchár nie je opitý (natol'ko), aby nechal uvariť vo vode mäso, ktoré sa má piecť."²⁰¹ Táto variácia na naše príslovie "koho majú obesiť, ten sa neutopí" bola v skutočnosti tzv. facetiou, ktorou chcel Bandello ozdobiť svoju novelu a dramatická cesta nevesty jej slúži ako skvelé pozadie. Mali by sme teda ku tejto epizóde (i ku Carmignanovi) pristupovať skôr ako k literárnemu motívu prevzatému z epitalamickej tradície, než ku záznamu reálnych udalostí, ako to činí Felice Calvi.²⁰²

Ďalšie dve básne spojené s cestou, od Johanna Hadekeho a Rudolfa Agricola Juniora, zase silno pracujú s motívom nepokoja a náhlenia. Žánrovo sú asi najbližšie k tzv. propemptikám, básňam na rozlúčku. Hadeke adresoval svoju báseň Bone ako privítanie pri jej vjazde do Viedne, chváli Bonu pre jej krásu: "Nikdy som nevidel nič lepšieho a krajšieho,"²⁰³ prirovnáva ju k olympským bohyniam či Panne Márii Hadeke nachádza len jediného ženicha, ktorý je takej krásy hoden, a tým je práve Žigmund. Na záver básnik vyjadruje začudovanie, prečo sa Bona tak náhli: "Prečo

²⁰¹ "[...] io era sicuro di non perire, perciò che io so che il cuoco di Cristo non è imbrocato, che quella carne che si deve arrostita egli mettesse a lessa." Flora, *Tutte le opere di Matteo Bandello*, 436.

²⁰² Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 35.

²⁰³ "Nil ego conspexi melius nil pulchrius unquam..." Hadeke, "Ad Bonam Mariam".

tak poháňaš koňa? Panne prísluší jemný a pomalý krok."²⁰⁴ Implicitne ale vyjadruje, že jediným dôvodom pre porušovanie "dobrých" mravov je jej budúci ženích, ktorého Bona chce vidieť stoj čo stoj, a preto sa ponáhľa ako to ide.

Agricola Junior v Olomouci zdraví Bonu s podobným, ale prevráteným motívom ponáhľania-nepokoja. Oproti Hadekemu, pre ktorého Bona šla veľmi rýchlo, Agricola vyzýva budúcu kráľovnú, aby ešte pridala do kroku:

"Blažená nevesta, príd', ty vytúžená v prosbách
a túžbach tvojho ľudu a kráľa!"²⁰⁵

Opakovanie tohto disticha, ako pomyselného refrénu, ešte viac pridáva na výslednom rétorickom efekte. Medzi týmto opakovaným dvojverším sa Agricola dostáva i chvála Bony, jej rodiny a vyjadruje nádej, že Bona splodí vytúženého následníka trónu.

Všetky veršované kompozície sa teda držia noriem vyžadovaných latinskou epitalamickou poéziou: celé manželstvo je dielom bohov, ku ktorým su novomanželia prirovnávaní; humanisti vyvyšujú telesné i duševné kvality nevesty a ženícha, ich rodiny a pôvod, a priamo ich vyzývajú k splodeniu potomstva. Naopak, autori nevenujú takmer žiadnu pozornosť tradičným kresťanským cnostiam, oslave Boha či jeho vôle.

b. Prozaické epitalamiá

Pozrime sa teraz na koncepty a rétorické stratégie v dvoch prozaických epitalamiách. Tie sa líšia od veršovaných kompozíciou nielen mierou lyrickosti, ale i absenciou mytologických motívov. Obe boli napísané pre Bianku Mariu Sforzu,

²⁰⁴ Hadeke.

²⁰⁵ "Exoptata veni tandem votisq(ue) tuorum / Et precibus Regis sponsa beata tui." Agricola Junior, *Illustrissimae Reginae Bonae Paracelestis*.

avšak každé pri príležitosti jej sňatku s iným ženíchom – od Giovanniho Francesca Marlianiho pre svadby *per procuram* s Jánom Korvínom v roku 1488,²⁰⁶ od Giasona da Mayno²⁰⁷ pre svadbu s cisárom Maximiliánom v roku 1494.²⁰⁸ Obaja autori zvolili úplne iný postup pre svoju svadobnú panegyriku:

Mayno:

1. ženích (Maximilián)
 - a) pôvod, predkovia,
 - b) skutky,
 - c) kvality (duševné, telesné),
2. manželstvo,
3. nevesta (Bianca Maria),
 - a) kvality (spiritual, corporal),
 - b) veno,
 - c) cesta,
 - d) pôvod a rodina (zvlášť Lodovico).

Marliani:

1. manželstvo (počiatok, dôvody, nadradenosť nad celibátom, príklady manželskej vernosti)

²⁰⁶ Ohľadne osoby Giovanniho Marlianiho vieme veľmi málo, v podstate len to, čo nám o sebe povedal vo svojej svadobnej reči - že bol právnik a senátor.

²⁰⁷ Giasone dal Mayno (alebo Iason Mayno, 1435–1519), narodený v Pesaru alebo Miláne, bol nemanželský syn kniežacieho radcu Andreu Mayna. Študoval kánonické a civilné právo a následne nato učil právo na viacerých severo-italských univerzitách (Pavia, Padova, Pisa). Okrem autorstva niekoľkých komentárov na právnické spisy (je považovaný za posledného scholastického komentátora), pracoval v diplomatických službách vojvodu Lodovika il Mora. Flavio Santi, “Giasone del Maino”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, 2006, [http://www.treccani.it/enciclopedia/giasone-del-maino_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giasone-del-maino_(Dizionario-Biografico)/).

²⁰⁸ Reč bola najprv vydaná tlačou: *Oratio Jasonis nitidissima in sanctissimum matrimonium foelicissimasque nuptias Maximiliani regis et Blance Marię Reginę Romanorum*, (Basel: Johann Bergmann von Olpe, 1494); až v roku 1509 bola pripravená vo forme luxusného rukopisu: *Ad serenissimum Maximilianum invictissimum Romanorum regem in auspiciatissimis eius et augustae Blanchemariae nuptiis epithalamion*, ÖNB, Cod.Ser.n.12.594. Text nebol doposiaľ kriticky editovaný.

2. ženich (Ján Korvín)

- a) jeho vlasť,
- b) pôvod, predkovia (zvlášť otec - Matej),

3. nevesta (Bianca Maria)

- a) pôvod,
- b) história rodiny.

Dal Mayno začína svoje epitalamium priamou chválou cisára Maximiliána, budúceho ženicha, jeho slávnymi skutkami a vlastnosťami. Humanista prezentuje cisára ako ideálneho panovníka, a len potom prechádza k chvále inštitúcie manželstva, ktoré je jednou z opôr takého panovníka. Dal Maynova reč sleduje prísnu kauzalitu: Maximilián je ideálny vladár, múdry, odvážny, vzdelaný; preto vie, že stav vdovstva neprospieva dobrej vláde a okamžite hľadá možnosti, ako znovu vstúpiť do manželského stavu. A prirodzene, vyberie si rovnako ideálnu nevestu, a takou je práve Bianka Maria.

Na druhej strane, Marliani vo svojej reči nevykazuje podobnú logickú štruktúru: začína chválou manželstva ako inštitúcie, snaží sa priblížiť jeho počiatky, na príkladoch párov z antických historických i mytologických príbehov dokazuje nadradenosť manželstva nad celibátom. Marliani potom skáče ku chvále ženicha, hlavne skrz ospevovanie jeho vlasti (Uhorska) a slávnych činov jeho predkov, hlavne jeho otca, kráľa Mateja, ktorého predstavuje ako ideálneho panovníka - bojovníka za kresťanstvo, udatného, múdreho. Premostením k chválam nevesty (poslednej časti) je porovnanie oboch dynastií – oba rody sú si rovné v znamenitosti a veľkosti, preto je správne, že sa Bianca snúbi s Jánom Korvínom. Nasleduje ospevovanie rodu Sforzov a Viscontiov, najmä skrz ich vojenské úspechy. Marliani

sa snaží prekonať túto nie celkom logickú previazanosť jednotlivých častí pomocou neustáleho adresovania svojho publika.

Oproti svadobnej reči Štefana z Vardy vidíme v týchto kompozíciach viaceré posuny. I keď chýbajú priame mytologické motívy, obaja humanisti priamo adresujú osobné kvality, telesné i duševné, ženícha i nevesty. Manželstvo nie je produktom Božej vôle alebo priamo motivované dobrom kresťanstva, naopak, je výsledkom múdrosti ženíchov, ktorí sa rozhodli vstúpiť do takej vznešenej inštitúcie ako manželstvo. Marliani síce vidí počiatok tejto inštitúcie u Boha, ale oproti tradičným stredovekým presvedčeniam ho kladie v dôležitosti pred celibátom, a t.j. i pred zasväteným životom. Obaja autori venujú veľa priestoru histórii oboch rodov a vychvaľovaniu ich triumfov.

Veršované i prozaické epitalamiá znamenali obrovský posun v stredoeurópskej panegyrike v miere inkorporácie klasicizujúcej tradície latinskej poézie a rétoriky. Pri jej prinášaní sa však humanisti najprv museli vyrovnáť s tým, že ich adresátmi sú panovnicke dvory v častiach Európy, ktoré neboli súčasťou antického rímskeho sveta. To, ako čelili tejto prekážke, bude témou nasledujúcej podkapitoly.

2. Antický šat strednej Európy

Literárny podklad pre latinskú epitalamickú poéziu bol postavený nielen na rétorických princípoch klasického rímskeho sveta, ale aj na jeho imaginácii, teda rímskej mytológii, kozmológii, atď. Epitalamiá sú zasadené do sveta prepleteného mytologickými postavami antických bohov a hrdinov (Jupiter, Juno, Venuša, Mars a

i.), do sveta centralizovaného v Ríme a jeho historickom naratíve, s hrdinami a nepriateľmi senátu a ľudu Ríma. Italskí humanisti sa počas oživenia praxe epitalamií v 15. storočí mohli oprieť o klasickú tradíciu, ktorá bola stále živá v Itálii, keďže bola epicentrom starovekej rímskej ríše. Pre humanistov bolo preto jednoduché prepojiť súdobých vladárov a princov z Neapole či Ferrary k ich (údajne priamych) antickým predchodcom, alebo vyzdvihovať krásy rovnakých krajov, o ktorých spievali Catullus alebo Vergílius. Pri svadbách italských princezien s vladármi zaaplských krajín však vystávala pred humanistami zložitá úloha: ako spievať a chválami vyzdvihovať krajiny či dynastie, ktoré sa nemôžu oprieť o klasickú tradíciu, keďže ležali mimo, resp. na periférii antickej rímskej ríše? Autori našich epitalamií teda museli adresovať tento problém s celkom špecifickým prístupom, aby tak dosiahli nielen splnenie formálnych podmienok epitalamickej literatúry, ale i vlastné rétorické, panegyrické a propagandistické ciele.

Riešenie na tento problém, ktoré sa núka ako prvé je prosto obídenie tohto problému, a to tým, že sa bude viac zdôrazňovať rola italskej stránky (teda neviest). V prípade italskej nevesty humanisti poľahky stavať a rozvíjať na bohatej antickej tradíci. Táto možnosť je však len zdanlivým riešením, rola nevesty v epitalamických básňach slúžila len k vyzdvihovaniu a chvále jej manžela, a preto ak aj humanisti kladú dôraz na italskú stránku svadobného zväzku (a to činia často), činia tak len z úmyslu ešte viac vyzdvihnúť rolu ženícha, ktorého nie je možné obísť.

Najjednoduchšou cestou pre humanistov ako zapojiť stredoeurópske krajiny do antického naratívu je prosto obliecť ich do antických termínov. Toto metaforické obliekanie geografických reálií do klasických termínov sa podľa Jakuba Niedźwiedza dalo spraviť dvojako: vonkajším odkazovaním na kraje či iné geografické jednotky názvami z klasickej literatúry, alebo vnútorným popisom

jednotlivých reálii v intenciách klasickej literatúry, využitím silného umeleckého opisu (*ekfrasis*).²⁰⁹

V prípade epitalamických kusov adresovaných cisárovi Maximiliánovi mali humanisti vcelku jednoduchú úlohu – mohli sa odvolávať najmä na cisársku tradíciu svätej rímskej ríše, ktorá bola v stredoveku vnímaná ako kontinuita s antickým cisárstvom. Navyše, rakúske krajiny boli súčasťou antickej rímskej ríše a ostatné nemecké kraje (Germánia) boli ako diví nepriatelia Rimanov súčasťou antického naratívu. Humanisti na tomto základe stavajú a rozvíjajú ho. Dal Mayno hovorí, že nemecký národ (*natio germanica*) je zo všetkých najväčší a najvznešenejší, podobne rakúsky rod (*gens Austria*) je zasa nielen starobylý a hrdinský, ale i kráľovský a cisársky.²¹⁰ Snaží sa o i svojvoľnú etymológiu alternatívneho názvu Nemecka - Alania, ktorú odvodzuje od *ala magna*, teda "veľké krídlo", čím pravdepodobne naráža na symbol rímskeho a potom i habsburského orla.²¹¹ Pietro Bonomo zase používa ekfratické opisy, Rakúsko sú šťastné a bohaté polia, Viedeň posiatá vysokými vežami a obkolesená krásnymi vinicami.²¹²

Oveľa zložitejšiu úlohu mali humanisti v prípade vládcov Poľska a Uhorska, ktoré nikdy neboli súčasťou rímskej ríše a postrádajú akúkoľvek kontinuitu s antikou. Pozrime sa najprv na prípad Poľska.

Oba prístupy (vonkajší i vnútorný popis) sa v prípade našich veršovaných epitalamií preplietajú: Poľsko sa zvyčajne označuje ako Sarmácia (*Sarmatia*), alebo sarmatské polia (*campos Sarmatiae*), Poliaci ako sarmatský kmeň (*gens Sarmatica*).

²⁰⁹ Jakub Niedźwiedz, "The Jagiellonian Epithalamia & New Geographical Knowledge," prezentované na konferencii *Renaissance Royal Weddings & Cultural Production*, University of Oxford, Apríl 2018.

²¹⁰ "[...] natione germanica omnium ut amplissima sic et nobilissima, [...] gente Austria non modo vetere et heroica verum etiam regia et imperiali." ÖNB, Cod.Ser.n.12.594., 5v.

²¹¹ "[...] non immerito Alania quasi ala magna nuncupatur [...]" Ibid.

²¹² "[...] felices dives campos / pulchra vineta [...] / celsa culmina turris" Kissler, "Lateinische Epithalamien", 7–8, 25.

Samozrejme, odkazovanie Poľska k antickej Sarmácii nie je invenciou autorov našich humanistov: tzv. sarmatizmus poľskej historiografie bol prvýkrát silne formulovaný u kronikára Jana Długosza, humanistickí kronikári 16. storočia, ako boli Maciej z Miechówa či Justus Decjusz, však silne spropagovali túto tradíciu, ktorá bola veľmi živá v Poľku baroka a klasicizmu.²¹³ Môžeme však s určitosťou povedať, že autori epitalamických piesní venovaných Bone Sforze a Žigmundovi Starému, ktoré vznikli zhruba v rovnakej dobe (alebo krátko potom) ako kroniky Macieja z Miechówa či Decjusza, určite prispeli k budovaniu sarmatizmu v poľskom diskurze.

Stretávame sa však aj s neklasickým názvom *Polonia* (napr. u Ursina Velia). Dantyszek sa dokonca snaží vysvetliť etymológiu slov *Polonia* či *Polanos* a odvodzuje ich od slova *campus*, teda "pole".²¹⁴ Prirodzene, autori epitalamií neponechávajú bez povšimnutia ani ostatné elementy poľskej krajiny, či príľahlých regiónov. Poľské rieky nenesú len klasické mená, ale sú často zviazané s epitetomom: Visla je bludná (*vagus Istula*), Labe je plná skrýš (*latebrosus Albis*), Odra bohatá na ryby (*piscosus Viadrus*), Dneper je plný zákrut (*sinuosa Borysthenes*).²¹⁵

Pekný prípad vnútorného opisu krajiny nachádzame v epitalamii Caspara Ursina Velia. Velius popisuje Poľsko ako rozľahlú krajinu, cez ktorú preteká rieka Visla, ktorá sa nakoniec ústí do piesčitých pláží Baltského mora (*mare Baltheon*). Z jednej strany je krajina ohraničená snehovým reťazom Karpatov, z druhej strany hraničí s rozľahlými plánami Skýtie (*Scythiae fines*) a riekou Donom (*Tanais*).²¹⁶

²¹³ Kersken, Norbert. "Geschichtsbild Und Adelsrepublik. Zur Sarmatentheorie in der Polnischen Geschichtsschreibung Der Frühen Neuzeit." *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, 52, no. 2 (2004): 235-60.

²¹⁴ "[...] nomen habent vulgo a campis." Dantyszek, 'Epithalamium Sigismundi Regis et Reginae Bonae', v. 228.

²¹⁵ Ibid., v. 604–606.

²¹⁶ "mare Baltheon... Usque ad Carpathii montis iuga celsa nivosi nivosi. Et latos Scythiae fines, Tanaimque remotum Rex populis bello, Rex optimus, optimus idem Arte togae, sceptris ac legibus

Poľsko je vo Veliovom podaní nesmierne bohaté na zásoby soli, drahých kovov, oviec či ťaťkatého dobytká. Corvinus zase spomína poľské špecifikum – zubra (*bisontinis feris*), ktoré sa mali v mytologicko-antických dobách preháňať po lesoch blízko Krakova.²¹⁷ Spomenutie tohoto zvieratá malo isto navodiť divokosť poľských plání – ako kontrapozícia s opisom Krakova ako miesta múz, ktoré predchádza zmienke o zubrovi. Avšak je zaujímavé, že práve v tomto čase poľský vyslanec v Moskve a priateľ viacerých autorov našich epitalamií, Siegmund von Herberstein, vo svojej práci o moskovskom kniežatstve *Rerum Moscovitarum commentarii* správne popísal a rozlíšil dovtedy zamieňané dva druhy zubrov (*auerox* a *bisont*). Oba prípady ukazujú záujem humanistov o miestne reálie a zvlášť o také nezvyčajné zviera ako bol zubor, ktorý sa v 16. storočí ešte hojne lovil vo východnom Prusku a Litve.²¹⁸

Mesto Krakov (a pevnosť Wawel) dostáva ako kráľovská rezidencia v našich epitalamiách zvláštnu pozornosť. Obvykle je označované ako *Croca*, alebo mesto Cracca či Graccha.²¹⁹ Celkom neobyčajný ekfratický popis ponúka vo svojej básni Laurentius Corvinus. Jeho epitalamium je relatívne krátke, má len niečo vyše sto hexametrov a oproti ostatným epitalamiám sa vôbec nevyjadruje k úlohe antických bohov, ktorí organizujú slávnostné spojenie Bony a Žigmunda. Naopak, už na úvod sa Žigmundovi ospravedľňuje, že mu chýba italské humanitné vzdelanie, je slabého

imperat aequis." Ursinus Velius, "Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclitae reginae Bonae", b2r.

²¹⁷ "[...] Silva bisontinis dulce cubile feris." Corvinus, "Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Poloniae et Bonae Sphorciae", v. 70.

²¹⁸ Theodor G. Ahrens, 'The Present Status of the European Bison or Wisent', *Journal of Mammalogy* 2, no. 2 (1921): 58–59.

²¹⁹ "Craccus ad urbem" Dantyszek, "Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae", v. 539. "Gracchi opus" Ursinus Velius, "Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclitae reginae Bonae", b3v.

duševného nadania, jeho myseľ a zmysly sú ztuhnuté sliezskou zimou.²²⁰ Samozrejme, toto vyjadrenie je klasický *topos humilitatis*, topos skromnosti, ktorý mal podľa antických rétorov vzbudiť u adresáta literárneho diela pozornosť a ochotu počúvať.²²¹ Táto zdanlivá Corvinova skromnosť teda nie je nič viac než rafinovaný rétorický prostriedok ako si nielen nakloniť pozornosť kráľa, ale i zvýšiť kredibilitu svojho ďalšieho rozprávania.

Corvinus totižto dáva veľa priestoru géneze Krakova: rozpráva legendu antického hrdinu menom Gracchus, ktorý so svojími druhmi prišiel na miesto, kde sa dnes rozkladá mesto Krakov s úmyslom vybudovať si tam pevnosť na tamojšej vysokej skale. Avšak v tom čase žil v jaskyniach pod onou skalou ľúty drak (*draco saevus*), ktorý škodil celému okoliu. Gracchovi sa nakoniec podarilo skoliť túto divokú šelmu, a to s pomocou múdreho starca, ktorý pripravil špeciálnu zmes zvieracích zvyškov a síry. Podvedený drak zmes požil, načo ho zachvátil vnútorný oheň (zo síry) a skonal. Po smrti obludy tak mohol Gracchus nerušene založiť pevnosť, ktorá nesie jeho meno a panovať z nej na mnoho rokov.²²²

Legenda o Krakovi, alebo v latinizovanej forme, Gracchovi, nie je invenciou Corvina. Prvýkrát sa vyskytuje u poľského kronikára Vincenta Kadłubka, je však podrobnejšia a líši sa v podstatných detailoch od Corvinovej. Podľa Kadłubka prišiel Krakus do Poľska z územia neskoršieho Kraňska a bol náčelníkom Galov. Drak vyžadoval ľudské obete a bol usmrtený rovnakou ľst'ou, ako je to popísané u Corvina, ale jej vykonávateľom nebol neznámy mudrc, ale dvaja Krakovi synovia,

²²⁰ "Ingenio quamvis hebeti sum, frigore durus / Slesiaci et sensus obriguere mei [...] Nec mihi in Ausoniis umquam studuisse palaestris / Non Heliconae sacrum scandere sorte datum est." Corvinus, "Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Poloniae et Bonae Sphorciae", v. 7–8, 11–12.

²²¹ Ernst Robert Curtius, *Evropejská literatúra a latinský stredovek* (Praha: Triáda, 1998), 95–98.

²²² "Hic se condiderat draco saevus, acerba colono / Pestis et admoto maximus hostis agro. Haec ubi militibus Gracci est ad inhospita ventum / Occupat hirsutus culmina summa frutex. [...] Sorte aderat medica grandaevus in arte colonous / Cui dederat doctum curva senecta caput; Is pecudum spolia ignifero cum sulphure miscens / Illa venenosae praebebat edenda ferae; / Ignescunt fibrae, nimius calor intima siccatur / Viscera, flumineae saepe bibuntur aquae." Corvinus, v. 63–76.

Lech a Krakus mladší. Tí sa následne pohádali, kto nesie najväčšiu zásluhu pri zabíí selmy a Krakus mladší zabil Lecha a zdedil trón svojho otca. Jeho zločin však čoskoro vyšiel najavo a Krakus mladší bol vyhnaný.²²³ Kronikár Jan Długosz Kadłubkovu verziu preberá a rozvíja: Krakus je tiež náčelníkom Galov, ale údajne pochádza zo slávnej rímskej rodiny Gracchovcov. Skolenie draka s pomocou ľsti prebieha zase celkom v Krakovej rézii, bez pomoci mudrca či synov.²²⁴ Ďalšia verzia príbehu sa nachádza v poľskej kronike Marcina Bielského z polovice 16. storočia. Podľa Bielského bol Krak českého pôvodu (vyslovene píše, že rímski Gracchovia v Poľsku nikdy neboli) a nápad preľstiť draka vnukol Krakovi istý Skub, miestny švec.²²⁵

Je zaujímavé, že Corvinus vo svojom epitalamii priamo nespojuje Kraka s rímskym rodom Gracchovcov (ako to činí Długosz) alebo nevyužíva motív fratricídy pri zakladaní Krakova, čo je vlastne obmena príbehu Romula a Rema z počiatkov Ríma, a Kadłubek ním implicitne referuje ku Krakovu ako novému Rímu. Corvinus nehovorí, odkiaľ mýtický zakladateľ Krakova prišiel, avšak implicitne sa rozumie, že má niečo dočinenia s Itáliou alebo Rímom – pár veršov pred týmto príbehom Corvinus pripomína mytologický pôvod poľského (sarmatského) národa od vládcu Italov (*praesidis Ausonii*), ktorého nespomína menom, ale pravdepodobne mal na mysli Numu Pompilia. Práve tohto rímskeho kráľa kronikár Kadłubek ztotožnil s kniežaťom Popielom (alebo Pumpilom), prvým vládcom Gniezda.²²⁶ Navyše, jaskyňa pod Wawelom je opisovaná ako navlas podobná Daidalovmu labyrintu, v

²²³ August Bielowski, ed., “Mistrza Wincentego kronika polska”, v *Monumenta Poloniae historica = Pomniki dziejowe Polski*, roč. 2 (Lwów, 1872), 254–257.

²²⁴ Jan Długosz, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Liber primus* (Warszawa : Krakow: Państwowe Wydawnictwo Naukowe; Polska Akademia Umijetnosci, 1964), 123–126.

²²⁵ Marcin Bielski, *Kronika polska*, roč. 1 (Sanok: Karol Pollak, 1856), 48–50.

²²⁶ Bielowski, “Mistrza Wincentego kronika polska”, 245.

Gracchových časoch okolitých lesoch bývali dryády (lesné nymfy), satyrovia, a vo vodách Visly sa kúpali najády (vodné nymfy).²²⁷

Corvinus pravdepodobne predpokladal znalosť príbehu o Krakovi u svojho publika, a tak usúdil, že ho nemusí zreferovať celý, stačí, keď ho podá v metrickom štýle. Navyše, dedičstvo bratov Gracchovcov malo silný plebejský nádych a Kadľubkov motív fratricídy by mohol vyznieť zvlášť v kontexte toho, že Žigmund sa dostal na trón po smrti svojho staršieho brata Alexandra. Napriek tomu sa Corvinovi podarilo podať príbeh v silne antizujúcom nádychu, ktorý má za cieľ zasadiť Žigmudovu rezidenciu do antického naratívu, a tak ho predstaviť ako panovníka s legitimitou siahajúcou do dávneho staroveku.

Podme sa teraz pozrieť na prípad Uhorska. K Uhrám nemáme k dispozícii žiadne veršované epitalamiá, básne venované Bone Sforze však občas odkazujú k Uhrom ako Hunom (*Hunni*).²²⁸ Označovanie Uhrov (Maďarov) ako potomkov neskoroantického kočovného kmeňa bolo celkom bežné v stredovekej uhorskej historiografickej tradícii už od najstarších čias;²²⁹ užitie tohto termínu vo veršovaných kompozíciach je však jasným znakom snahy humanistov predstaviť Uhrov v intenciách antického sveta.

Jediné prozaické epitalamium k našim princeznám, svadobná reč od Giovanniho Marlianiho, používa pre označenie Uhorska termínu Panónie

²²⁷ "[...] in testudineum cedit abesa specum / Caecus et in latebris sedet error, tecta putares / Unde per insuetum Daedalus ibat iter; [...] Quae pulchrae Dryades Satyri et coluere petulci / Istula quasque suo Naiades amne foveat..." Corvinus, "Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Poloniae et Bonae Sphorciae", 60–63, 67–68.

²²⁸ Dantiscus 588, Buzás b3r. Dantyszek, "Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae", v. 588; Buzás, *Opusculum Eranscisci Viihelini*, b3r.

²²⁹ Už prvá uhorská kronika, Anonymove *Gesta Hungarorum*, spomína hunský pôvod Uhrov. Anonymus Belae Regis Notarius et al., *Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum* = *The deeds of the Hungarians: Magistri Rogerii Epistola in miserabile carmen super destructione regni Hungarie per Tartaros facta* = *Epistle to the sorrowful lament upon the destruction of the kingdom of Hungary by the Tartars* (Budapest: Central European University Press, 2010), 6–7. Podrobnejšia literatúra viď Franz H. Bäumi a Marianna D. Birnbaum, ed., *Attila: The Man and His Image* (Budapest: Corvina, 1993), 82.

(*Pannonia*), no jej obyvatelia sú označovaní ako *Hungari* i *Pannoni*.²³⁰ V tomto období (koniec 15. storočia) bol termín Panónia užívaný pre Uhry veľmi často, takmer všetci italskí humanisti nazývajú Mateja "kráľom Panónie", a Marliani teda nie je výnimkou.²³¹ V dobe vzniku Marlianiho spisu však sa začína objavovať i termín *Ungaria*, napr. u Antonia Bonfiniho (Matejovho dvorského historika) alebo Galeotta Marzia, ktorý priamo píše, že kráľ Matej odsudzoval vtedajšiu módu nazývať novodobé kráľovstvá antickými menami.²³² Marlianiho užívanie termínu *Pannonia* však určite slúžilo i jeho rétorickému cieľu, to znamená napojiť uhorské dejiny na anticko-rímsky naratív.

Podobne ako humanistoch ospevujúcich Poľsko, i Marliani začína ospevovaním prírodných bohatstiev Uhier:

"Starovek chváli a náš vek obdivuje ich krásu a veľkosť, hojnosť vecí a zdravé ovzdušie. [...] Panónia je známa toľkými slavnými mestami, toľkými mocnými pevnosťami, toľkými pamätihodnými riekami a lahodnými prameňmi, a predovšetkým takým bohatstvom zlata a striebra, takým množstvom a takou cnosťou udatných mužov, že si po práve zaslúži byť zaradená medzi najvelkolepejšie časti sveta."²³³

Marliani sa však príliš nezdrzuje lyrickými opismi a silný umelecký opis chýba úplne. Okamžite sa presúva k tomu, čo je podľa neho najväčším bohatstvom Uhorska (Panónie), a tým sú muži, ktorí z neho pochádzajú. Tak sa presúva ku líčeniu historických postáv, ktoré pochádzali (údajne) z Panónie. Začína cisárom

²³⁰ Marliani, "Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sphortiae vicecomitis et ducis Ioannis Corvini", 366.

²³¹ Tibor Klaniczay, "The concepts of Hungaria and Pannonia in the age of the Renaissance", *Hungarian Studies* 10, č. 2 (1995): 181.

²³² Marzio, *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae*, 25.

²³³ Marliani, "Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sphortiae vicecomitis et ducis Ioannis Corvini", 366.

Valentiniánom, ktorý sa podľa Marlianiho vyznačoval nielen skromnosťou a udatnosťou (takže je podľa Marlianiho ideálnym vladárom), ale i horlivosťou pre kresťanskú vieru. Valentiniánova postoj ku kresťanstvu vyniká hlavne v kontrapozícii s ďalším panónskym rodákom, cisárom Juliánom zvaným Apostata, ktorý sa pokúšal o návrat k tradičnému rímskemu kultu. Marliani ďalej spomína Valentiniánovho syna Graciána, ktorý spolupracoval s milánskym biskupom Ambrózom, v čom vidno jasný pokus prepojiť Panóniu (Uhorsko) a Miláno, a tak i budúcu nevestu a ženícha.

Najväčší rétorický zvrat však prichádza tesne potom, keď Marliani neváhá zapojiť do svojej reči Attilu, barbara par excellence a nemesis rímskej ríše:

"U Uhrov panoval Attila, muž veľmi zručný vo vojenskom umení, vychytralosti i ľstivosti, takže by mohol byť po práve porovnaný s Hannibalom... [...] bol zúrivým nepriateľom kresťanského mena [...] mohutným útokom napadol Itáliu, vyplienil a zapálil Aquileiu a s ňou mnoho ďalších italských miest a nádherných pevností..."

Marliani ďalej pokračuje vyzdvihnutím asi jedinej nespornej Attilovej cnosti – úcte, ktorú údajne vodca Hunov pápežovi Levovi, keď na jeho prosby ušetril Rím, čím zavládol v Itálii mier. Marlianiho rétorický zvrat pokračuje i v ďalších riadkoch, keď prezentuje plienivé nájazdy v starých Maďarov v 10. storočí ako pamätihodné činy, ktoré činia Uhrov slavnými vo Francúzsku, Nemecku či Itálii.²³⁴

²³⁴ "[...] tantum apud eum valuit auctoritas Leonis pontificis, viri quidem sanctissimi, qui pro Italiae Christianique nominis salute eum adierat, ut confestim solo ipsius Leonis congressu pace Italiae reddita [...] Sunt praeterea maxime memoranda quae tum apud Gallos, tum apud Germanos, tum in Italia hac nostra per Hungaros fortiter gesta celebrantur. Illis namque temporibus... Gallos et Germanos invadentes multa ferro ignique vastassent, Italiam deinde armis aggressi ducto [...] "Marliani, "Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sphortiae vicecomitis et ducis Ioannis Corvini", 366.

Na celom Marlianiho podaní by nebolo ani tak divné prepojenie Uhrov na antických Hunov a ich vodcu Attilu, ktoré bolo bežné v uhorskej stredovekej historiografii, ale skôr spôsob, akým glorifikuje osobu Attilu. Vodca, ktorý desil Rím a priviedol ho na pokraj skazy rovnako ako Hannibal, je vyzdvihnutý na piedestál chvály ako stelesnenie odvahy, vojenského nadania, ľstivosti a i istež "nepokrstenej" zbožnosti. Attilovo dielo skazy, ktorá mu vyslúžila prívlastok "bič Boží", rovnako ako nájazdy kočovných staromaďarských kmeňov sú glorifikované - bez ohľadu na to, že objektov ich agresie bola práve Itália. Marliani ide nielen proti stredovekému, ale i dobovému prúdu, pre ktorý sú Attila a Hunu stelesnením hrôzy, tyranie, alebo podľa podania Aenea Silvia Piccolomini, potomstvom žien, ktoré smilnili s démonmi.²³⁵

Anthony D'Elia nachádza na veľmi netradičné Marlianiho podanie Attilu dva dôvody, oba spojené s publikom. Jednak chcel milánsky rečník šokovať svojich poslucháčov, hlavne domácich, italských. V Uhorsku bol Attila všeobecne považovaný za kladného hrdinu, nielen kvôli svojim vojenským úspechom, ale dokonca predstavovaný i ako kresťanská autorita, pretože v neskoršom období života dostal zjavenie Krista a bojoval proti heretikom. Pre italské publikum bol však Attila ztelesnením démona a jeho glorifikáciou mohol Marliani chcieť práve šokovať svoje publikum, a tak zvýšiť celkový rétorický efekt. Podruhé, D'Elia vidí v Marlianiho vyzdvihovaní najviac trápnych epizód z uhorských dejín a prenasledovateľov kresťanstva (Julián Apostata, Attila) dôkaz toho, že italské publikum si viac vážilo klasicko-antické príbehy než čisto kresťanskú minulosť.²³⁶ Následne líčenie vojenských úspechov Mateja Korvína a jeho otca Jána Hunyadiho proti Turkom má

²³⁵ "Ex Asiatica Scythia migraverunt in Europam Huni, feroces populi, quos Iordanus, et alii nonnulli, ex mulieribus magis et daemonum semine natos crediderunt..." Aeneas Silvius Piccolomini, "In Historiam rerum ubique gestarum locorumque descriptionem", v *Opera quae extant omnia* (Basileae: Henricus Petrus, 1571), 307.

²³⁶ D'Elia, *The Renaissance of Marriage in Fifteenth-Century Italy*, 67–69.

podľa D'Eliu slúžiť na istú kompenzáciu zdôrazňovania barbarskej minulosti Uhrov v prvej časti.²³⁷

Osobne sa domnievam, že popisovanie úspechov Uhrov v boji proti Turkom nie je len kompenzačnou kontrapozíciou voči epizóde s Attilom a starými Maďarmi, ktorá mala hrať prím v Marlianiho podaní s cieľom zapôsobiť na italské publikum. Skôr naopak: predstavenie Attilu ako pozitívneho hrdinu sa dá chápať ako istá snaha o inkorporáciu uhorskej (maďarskej) udatnosti a vojenského génia do anticko-klasického naratívu, a tým aj metaforicky inkorporáciu Uhorska do kresťanského sveta, ktorý sa musí brániť proti tureckej hrozbe. Kresťanstvo je pre Marlianiho dôležité: nielenže popisuje porážku Turkov pri Belehrade v roku 1456 od Jána Hunyadiho a Jána Kapistrána, ale i svätú vojnu Mateja proti heretickému kráľovi Jiřímu z Poděbrad. Matej na popud pápeža celkom po práve vpadol do českého kráľa, údajne porazil Jiřího na hlavu a tým mu dal jasne najavo, že sa odklonil od večného dobra a nasleduje tmu (herézy), ktorá nemôže zvíťaziť nad pravou vierou.²³⁸

Marliani sa vyjadruje i k Matejovej vojne proti cisárovi Fridrichovi, teda agresii proti inému kresťanskému panovníkovi: tú ospravedlňuje ako spravodlivú odplatu za Fridrichov útok proti Uhrám práve v dobe, keď Matej bojoval proti Turkom.²³⁹ Matej teda údajne len potrestal Fridricha za povestnú dýku do chrbta pravému kresťanovi, bojujúcemu proti neveriacim Turkom. Prirodzene, Marliani sa vôbec nevyjadruje k mocenským ambíciám uhorského kráľa, ktoré boli skutočným

²³⁷ Ibid., 68.

²³⁸ "[...] cum Georgius Boemorum rex hereticas sequutus opiniones nulla ratione adduci posset ut veram Christi legem agnosceret, hortante Paulo pontifice validum coegit exercitum regnumque suum armis aggressus est, cuius maiore parte occupata fusoque exercitu [...] facile Georgio declaravit se umbratile bonum sequutum a vero et sempiterno discessisse." Marliani, "Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sphortiae vicecomitis et ducis Ioannis Corvini", 369–370.

²³⁹ "Quare nunquam adversus Federicum imperatorem bellum parasset, nisi ipse, nullo iure suadente eo maxime tempore quo contra Turcos militabat Pannoniam ingressus multa vastasset diripisset." Marliani, "Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sphortiae vicecomitis et ducis Ioannis Corvini", 370.

motívom vojenskej kampane; naopak, všetko slúži k predstaveniu Uhier a korvínovskej rodiny ako hradby kresťanstva voči Osmanom. Rovnako tak môžeme chápať i vsadenie Attilu do pozície síce divokého, ale zručného bojovníka, ktorého krv údajne prúdi v Matejových žilách. Akcentovanie Attilovej vojenského umenia je i akcentáciou uhorskej bojovnosti, len podané v panegyrickom a klasizujúcom šate. Inak povedané, kresťanstvo môže niekdajší "bič boží" použiť na šľahanie novej hrozby – osmanských Turkov.

Ako sme videli, humanisti používali na chválu a zapojenie neantických končín, ako boli Poľsko či Uhorsko celú radu prostriedkov. Jednak používali klasickú terminológiu (Sarmácia, Panónia atď.), ktorú napasovali na dobové reálie, jednak rozvíjali vnútorné ekfratické opisy krajín v intenciách klasickej literatúry, alebo používali mytologické postavy (ako Gracchus či Attila) na zasadenie týchto krajín do antického naratívu. Vo každom prípade sa im podarilo úspešne vytvoriť klasické podložie pre ich poetické či rétorické odkazy, a tým zvýšiť hodnotu svojich odkazov. V nasledujúcej kapitole sa pozrieme na to, čo sa chválami panovníkov snažili podať, a to hlavne dynastickú propagandu.

3. Dynastická propaganda v epitalamiách

Všetci traja králi, Matej Korvín, Maximilián i Žigmund Poľský prikladali dynastickej propagande veľký dôraz. Už predchádzajúcej podkapitole sme videli, ako Marliani skrze obrazy Attilu a chvály vojenských úspechov Hunyadiovcov štylizuje a ospevuje Mateja Korvína ako kresťanského panovníka bojujúceho proti odporcom pravej viery - heretikom v Čechách a Turkom na Balkáne. Epitalamické

diela často ukazujú silu spojenectva spájajúcich sa dynastií,²⁴⁰ v našich prameňoch však celkom vyniká propagácia vojenských úspechov a triumfov kráľov.

Podobne ako Matej sú podaní i Maximilián a Žigmund. Maximilián je predstavený ako bojovník od útleho veku, na rozdiel od svojich vrstovníkov sa nehrá s kruhmi alebo orechmi, ale učí sa bojovému umeniu. Boh Mars mu pomáha v boji proti Skýtom (Poliakom), Morinom a Batávcom (Holanďanom), ospievané sú jeho úspechy i v boji proti Uhrom po smrti Mateja Korvína, keď sa snažil získať uhorskú korunu.²⁴¹ Cisárovi podlieha more i zem, poslúchajú ho králi i kniežatá, hoci je zúrivy v boji, je milostivý voči porazeným. Počas vojenských kampaní znáša všetky útrapy so svojimi vojakmi a veľmi málo spí. Podobné *topoi* sú v panegyrickej literatúre bežné, úplne rovnaký popis cností nájdeme u Galeotto Marzia, ktorý tým istým spôsobom popisuje Mateja Korvína.²⁴² Okrem chvál vojnových úspechov Maximiliána, humanisti neponechávali stranou triumfy jeho predkov, počínajúc od Rudolfa, ktorý porazil „veľmi mocného kráľa Čechov Ottokara“ po Albrechta I., ktorý s ňou kladivom rozdrvil divoké a bezbožné kmene husitov.²⁴³

Podobne i poľský kráľ Žigmund je predstavený ako vojenský génus: na poli vojenstva dosiahol každý druh slávy,²⁴⁴ v Európe nie je udatnejšieho panovníka,²⁴⁵ vyniká v love divých zverov ("jeho rúk sa trasie zver celej Sarmácie").²⁴⁶ Vojenská

²⁴⁰ Napr. "[...] hinc liquet inter Austrios et vicecomites renovatam... affinitatem [...]" ÖNB, Cod.Ser.n.12.594, 8v.

²⁴¹ Kissler, "Lateinische Epithalamien auf die Hochzeit Maximilians I. mit Bianca Maria Sforza", 193–195, 265–280.

²⁴² Marzio, *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae*, 20.

²⁴³ "Rodulfus Austrius [...] et Ottocharum robustissimum Boemiae reget qui Austriam et Stiriam romano imperio ademerat, tandem vario et ancipiti bello victum interemit. [...] Albertus Austrius tertius Pannoniae et sextus romanorum rex, tibi patruus magnus, quom in humanis ageret Martis filius et belli fulmen ferebatur. Praeter caetera praeclara facinora Hussitas ferocissimos Boemiae populos ecclesie catholicae non minus impias et hereticas sectas quam saeva et horrenda bea mouentes non modo superavit, sed quasi maleus quidam omnino contrivit." ÖNB, Cod.Ser.n.12.594., 3v.

²⁴⁴ "Et gessit tantos felici Marte triumphos/ [...] Ut laudi illius maius nil addere possis." Krzycki, "Epithalamium Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae Reginae Poloniae", v. 116, 119.

²⁴⁵ "[...] non est fortior alter / Europae in populis rex [...]" Ursinus Velius, "Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclitae reginae Bonae", b3r.

²⁴⁶ Krzycki, "Epithalamium Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae Reginae Poloniae", v. 206, 209.

zručnosť kráľa nie je podaná vágne a abstraktne, ako sme to podal Štefan z Vardy vo svojej panegyrike Ladislava Pohrobka, ale je názorne ukázaná na víťazstvách voči konkrétnych nepriateľoch – Moskovanom.

Žigmund Starý bojoval prvýkrát s moskovským kniežatsvom už v roku 1507. Nová vojna vypukla v roku 1512, ktorá trvala dlhých desať rokov. Zámienkou moskovského vládcu Vasil'a III. bola ochrana práv jeho sestry, vdovy po Žigmundovom bratovi Alexandrovi, s ktorou údajne bolo zle zachádzané. Moskovania obľahli Smolensk, kľúčové hraničné mesto Litvy, ktoré v roku 1514 i dobyli. Avšak v ešte v tom istom roku poľské knieža Konstantyn Ostrogski porazil moskovské vojská u Orszy na Dnepri a získal tak späť časť územia obsadené Moskovami. Síce sa mu však nepodarilo získať späť Smolensk, ale toto víťazstvo malo veľký psychologický význam, pretože zastavilo dovtedy neustály postup Moskvy a (pokiaľ môžeme veriť dobovým kronikám) zároveň poľsko-litovské vojsko čelilo takmer trojnásobnej presile.²⁴⁷

Situácia Poľska sa však zhoršila po zvolení nového veľmajstra nemeckého rádu, Albrechta Hohenzollerna, ktorý odmietol zloženie lénneho sľubu poľskému kráľovi a spojil sa s Vasil'om III. Poľský kráľ bol teda nútený hľadať lepšie vzťahy s Habsburgovcami, čo sa mu podarilo na tzv. prvom viedenskom kongrese, kde sa okrem vzájomného nástupníctva Habsburgovcov a Jagelloncov v Čechách a Uhrách dohodlo, že cisár Maximilián nebude podporovať križiakov v ich spojení s Moskvou. Vojna s rádom nemeckých rytierov však pokračovala až do roku 1525, a poľskú pokladnicu vyčerpala natoľko, že Žigmund uzavrel s Moskvou veľmi

²⁴⁷ Jacqueline Glomski, *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons* (Toronto: University of Toronto Press, 2007), 130.

nevýhodný mier, ktorý Vasiľovi priznával všetky jeho predošlé zisky i so Smolenskom.²⁴⁸

Je preto pochopiteľné, že humanisti v čase vojen s Moskvou akcentovali jeho vojenské úspechy proti tomuto nepriateľovi:

"Veľakrát tento [Žigmund], v zbrani mocný, porazil šíky a nepriateľskou krvou sfarbil zamrznuté vody nehostinnej Skýtie a pomstil zradu preradného Moska."²⁴⁹

U Krzyckého sa Žigmundova vojenská sláva rozlieha až na moskovské pláne, kde si podrobuje vierolomného moskovského kmeňa (*gens foedifraga*).²⁵⁰ Najdetailnejší rozbor vojenských kampaní proti Moskovanom popisuje Jan Dantyszek: Žigmund s malým vojskom porazil Moskovanov pod Orszou, odviedol do zajatia ich popredných šľachticov, ktorých nedal sť ať, ale živých ich viedol v triumfe.²⁵¹ Pád Smolenska do rúk Moskovanov je podľa Dantyszka výsledkom gréckeho umenia, teda dielom ľsti, nie udatnej zbrane. Napriek tomu tam kráľ pobil nespočetné zástupy nepriateľov, ktoré sa rovnajú slávnym bitkám staroveku, ako boli Kanny, Zama či Thapsum, a predchádzajúci neúspech je podaný len ako malá porážka (*post paulo strage*).²⁵² Humanista nevynecháva zo svojich chvál ani

²⁴⁸ Urszula Borkowska, *Dynastia Jagiellonów w Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2012), 67–71.

²⁴⁹ "Hic quoties fuis Scythiae per inhospita turmis / Hostili gelidas infecit sanguine lymphas / Armipotens, foedi(ue) ultus periuria Moschi [...]" Ursinus Velius, "Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclitae reginae Bonae", b2r.

²⁵⁰ "Nunc subit explorata mihi pulcherrima Martis / Gloria [...] / In Moscas penetrare plagas et cedere gentem / Foedifragam et rapidis dare rura atque oppida flammis;" Krzycki, "Epithalamium Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae Reginae Poloniae", v. 13–14, 16–17.

²⁵¹ "[...] milite parvo / Qui nuper Moscos memoranda clade sub Orsza / Fudit et infida primos de gente subactos / Ductores, proceres..." Dantyszek, "Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae", v. 98–101.

²⁵² "[...] Intrarunt, armis non freti aut fortibus ausis, / Sed technis solitisque dolis atque arte Pelasga. / Vallum ceperunt ad opaca Borysthenis ingens / Litora, ubi mecum rex iusta percitus ira / Innumeros fudit post paulo strage cruenta, / Quam praesens, ventura etiam memorabitur aetas. / Non tot apud Trebiam, Cannas, Thapsumve, Zamamve / Occubuere..." Dantyszek, "Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae", v. 190–197.

Konstantyna Ostrožského, ktorý dodáva svojim vojakom odvahy a ženie ich voči nepriateľovi.²⁵³

Občas sú Žigmundove víťazstvá proti Moskovanom podané ako boj kresťanského panovníka proti neveriacim:

"Jeho ruka zbožná pobila pre Kristovo meno
nespočetných Moskovánov, koňožravých Gétov.
On tiež kmeň posmievať sa svätým Krista,
prinútil zostúpiť do Stygu, vždy jazera."²⁵⁴

Vojna proti pravoslávnej Moskve sa teda podobne ako Korvínove boje proti Turkom prezentuje ako svätá vojna za kresťanskú vec. Navyše je opakovane vo viacerých epitalamiách často odkazuje na Moskovánov ako vierolomných: vierolomný národ (*gens foedifraga*),²⁵⁵ vierolomný Moskován (*perfidus Moscus*),²⁵⁶ nepriatelia porušujúci dohody (*periuros hostes*),²⁵⁷ či ako divoké kmene (*feras gentes*).²⁵⁸ Vierolomnosťou sa môže odkazovať na fakt, že Moskva ani po dynastickom zväzku Heleny, dcéry Ivana III. so Žigmundovým bratom a predchodcom na trón Alexandrom, neprestali útočiť na poľsko-litovský štát, hoci Jagellonci dúfali, že práve takýto zväzok zaručí mier.²⁵⁹ Humanisti však rétoricky obviňujú Moskovánov za všetko vojnové besnenie a krviprelievanie, expresívnymi výrazmi hanobia úhlavného nepriateľa Poľska, ktoré kladú na roveň polozdivočelých kmeňov.

²⁵³ "[...] duce Constantino et ut ille / Celsus equo, nunc huc promptus, nunc cursitat illuc / Hortaturque suos... atque animos maturat in hostem?" Ibid., v. 205–207, 209.

²⁵⁴ "Cuius dextra pio fudit pro nomine Christi / Innumeros Moschos, hippophagosq(ue) Gethas / Qui quoq(ue) ridentem Christi sacra numina gentem / Compulit ad stygios scandere saepe lacus." Buzás, *Opusculum Eranscisci Viuhelini*, a3v. Pod Gétmi sa asi myslia Tatári, ktorí často bojovali na strane Moskovánov.

²⁵⁵ Krzycki, "Epithalamium Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae Reginae Poloniae", v. 16.

²⁵⁶ Corvinus, "Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Poloniae et Bonae Sphorciae", v. 102.

²⁵⁷ Dantyszczek, "Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae", v. 186.

²⁵⁸ Ursinus Velius, "Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclitae reginae Bonae", c2v.

²⁵⁹ Borkowska, *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, 58–59; Giedrė Mickūnaitė, "United in blood, divided by faith: Elena Ivanovna and Aleksander Jagiellończyk", v *Frictions and Failures Cultural Encounters in Crisis*, ed. Almut Bues (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017), 182–183.

Je zaujímavé, že ani jeden z humanistov sa nevyjadruje k súbežnej vojne s Rádom nemeckých rytierov, ktorá úplne zaniká v popisoch bojoch proti Moskovanom. Je možné, že autori epitalamií tak nečinia z dôvodu toho, že podať križiakov ako nepriateľov kresťanstva či divochov bolo takmer nemožné, akokoľvek vierolomní križiaci boli.

Bohužiaľ, keďže nevieme takmer nič o tom, ako boli tieto epitalamické kompozície prijaté, nevieme ani nakoľko bola propaganda úspešná. Ojedinelú zmienku o tom, ako bola reč prijatá nám zanechal pápežský legát Giacomo Gherardi, ktorý hovorí, že Marliani bol uprostred svojej reči požiadaný, aby zrýchlil prednes, buď preto, že vojvoda z Bari (Lodovico) sa začal cítiť nedobre, alebo preto, že sa priblížila hodina svadby určená astrológmi. Marliani sa preto možno ani k chvále histórie rodiny Sforzov nedostal a možno i preto jeho reč nebola pripravená do tlače. Rovnako zostali v rukopisoch epitalamiá Pietra, Stephana Ciochu a Sebastiana Branta. Naopak, reč Giasona Dal Mayna vyšla tlačou už v roku 1494, a o desať rokov mladší rukopis tejto reči slúžil len ako dar pre Bianku. Epitalamiá a ostatné básne venované Bone a Žigmundovi boli všetky vytlačené, mnohé z nich v roku 1518 v Krakove.²⁶⁰ Nepodarilo sa mi však zistiť, v akom náklade, a teda na aké široké publikum vydavatelia mierili. Krakov bolo však v tom čase živým strediskom humanistickej kultúry, učitelia z mnohých krajín sa schádzali na miestnu univerzitu, vymieňali kontakty,²⁶¹ a preto je veľmi možné, že tlače týchto epitalamií sa dostali do mnohých humanistických kruhov v iných krajinách. Ak už z nich nepresiakli presné propagandistické odkazy, určite ich počet vzbudzoval dojem Krakova a Poľska ako kvitnúce centrum učenia a humanistickej vzdelanosti.

²⁶⁰ Jakub Niedźwiedź, "Szesnastowieczne epitalamium łacińskie w Polsce", v *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, ed. Mieczysław Brożek (Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999), 37.

²⁶¹ Glomski, *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons*, 23 a passim.

Záver

Svadby troch italských princezien poskytujú bohatú škálu prameňov nielen pre tradičnú analýzu svadobných rítov a festivít, ale i na doteraz nereflektované oblasti nevestského cestovania a svadobnej poézie. Cesty urodzených neviest boli starostlivo plánované, jednotlivé strany manželského zväzku dlho jednali trase, kade bude nevesta cestovať, vyberal sa vhodný čas a veľká pozornosť bola venovaná i zloženiu nevestského sprievodu. V prvej kapitole sme videli mechanizmy týchto príprav, a ako sa zhodovali či míňali s Carafou predstavou o podobe takejto cesty. V podstate sa dá povedať, že motiváciou mnohých príprav bolo pragmatické hľadisko (najjednoduchšia, najrýchlejšia a najlacnejšia), i keď to neuzatváralo priestor pre iné motivácie. Členovia sprievodu boli vyberaní s ohľadom na ich status, reprezentatívnosť, vznešenosť, profesiu; čas odchodu či svadobných slávností ovplyvňovali viac či menej racionálne pohnútky, ako bola napr. astrológia.

V druhej kapitole sme videli, že cesta si pre početnosť sprievodu žiadala zložitú logistiku, usporiadanie a organizáciu, či už sa to týkalo cestovných prostriedkov, ubytovania, alebo ochrany sprievodu pred možnými nebezpečenstvami na ceste. Putovanie neviest však nebolo len jednoduchým materiálnym prechodom z bodu A do bodu B. Okrem najrozličnejších festivít a ceremónií, bola cesta nevesty zviazaná s rituálom prechodu od starej autority svojho otca/matky do novej autority svojho manžela. To sa prejavovalo v rítoch separácie a následnej inkorporácie do nového prostredia. Carafa pre tieto akty predpisuje presný súbor gest, ktoré v menšej či väčšej podobe nachádzame i u našich troch kráľovien. Neapolský dvoran taktiež odporúča kráľovne súbor úloh, ktoré by mala počas cesty splniť. Videli sme, že na mnohé z nich, ako napr. získavanie si priazne, udržiavanie korešpondencie či príprava na svoju budúcu rolu, máme doklady i u našich troch kráľovien.

V poslednej kapitole sme sa pozreli na renesančnú svadobnú poéziu a rétoriku, ktorá sa dostala do strednej Európy po prvýkrát práve pri príležitosti svadiieb Bianky Marie a Bony Sforzy. Napriek veľkému množstvu *topoi* sú tieto poetické kompozície veľmi pozoruhodné pre štýl, akým sa ich autori snažili zakomponovať ne-italské kráľovstvá a ich histórie do klasického naratívu epitalamického žánru. Používali na to celú radu techník, ako boli napr. vnútorný či vonkajší opis krajiny, či modelovanie lokálnych legend a historických postáv do antických vzorov. Humanisti zároveň využili toto médium na efektívne šírenie politickej propagandy svojich patrónov, ktorých prezentovali ako bojovníkov proti neveriacim, demonštrovali ich slávu a moc.

Samozrejme, táto práca je len začiatkom výskumu fenoménu nevestských ciest ako takých. Pri jej písaní som zostal limitovaný informáciami, ktoré mi poskytovali pramene relevantné k svadbám troch zvolených princezien. Vo svojom budúcom výskume by som sa chcel bližšie pozrieť na omnoho viac príkladov neviest, hlavne v období neskorého stredoveku, ktorý, myslím, poskytuje najviac pramenného materiálu pre tento výskum.

I príklady troch kráľovien bolo málo na zodpovedanie niektorých otázok. Nikde som nenarazil na zmienku, že by niektorá kráľovná využila svoju cestu za manželom na učenie sa jazyka svojej budúcej krajiny, ako k tomu vehemente radí Carafa. Zostáva tiež nejasné, aký diel rozhodovania mala kráľovná počas svojej cesty – bola len poslušná vykonávateľka vôle delegovaných vodcov sprievodu, alebo hrala aktívnu rolu pri rozhodovaní? Veľmi kusé kontúry mám i o konkrétnej logistike cesty, vieme, kde jednotlivé princezny boli ubytované, avšak takmer nič o procese ubytovania (používal sa systém kvartieľníkov, ktorí vopred pripravili mesto na príchod sprievodu? alebo sa cestovalo viac improvizovane?), konkrétnom

spôsobe cestovania (cestovali jednotlivé časti sprievodu osobitne, či všetci spoločne?). Úplne neotvorenou kapitolou je vplyv gendrových rolí pri nevestskom cestovaní – vyzerala cesta ženícha za nevestou inak ako nevesty za ženíchom? Taktiež ostáva na ďalší výskum cestovanie neviest z iných kultúrnych okruhov (napr. z Byzancie či Rusi), ako sa pri nich prejavovali kultúrne a náboženské rozdiely a pod., príp. komparácia podobných ciest v islamskom svete. Samostatnou kapitolou ostáva poetická či metaforická rovina týchto ciest. Dúfam, že sa mi podarí nájsť ďalšie podobné texty ku Carmignanovej básni, ktoré potvrdia moju hypotézu, že tieto travelógy boli silno ovplyvnené epitalamickou tradíciou.

Verím, že sa mi len v tejto príkladovej štúdi podarilo ukázať, že nevestské cesty sú nesmierne širokou базou pre interdisciplinárny výskum, od dejín cestovania, kultúrnej histórie až po literárne dejiny.

Bibliografia

Pramene – nepublikované

Archivio di Stato di Milano (ASM), Potenze Sovrane, fond Carteggio Visconteo-Sforzesco, sign. 1467 (Bianca Maria Sforza).

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Archiwum skarbu koronnego (ASK), fond Rachunki królewskie 1388–1781, sign. 46, 47.

Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Vat. lat. 8618.

Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB), Cod.Ser.n.12.594.

Regesta Imperii – RI XIV = Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1519, bisher 4 Bde., bearb. von Hermann Wiesflecker (u.a.) (J.F. Böhmer, Regesta Imperii XIV/1–4), Wien – Köln – Weimar 1990–2007 (online unter www.regesta-imperii.de)

Pramene – publikované

Agricola Junior, Rudolf. *Illustrissimae Reginae Bonae Paracelestis, ad r. ep[iscop]um Plocensem p[er] Agricolam*. Krakov: Jan Haller, 1518.

Alberti, Leandro. *Descrittione di tutta Italia*. Venezia: Pitero dei Nicolini da Sabbio, 1551.

Anonymus Belae Regis Notarius, Martyn C. Rady, László Veszprémy, János M. Bak, a Rogerius. *Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum = The deeds of the Hungarians: Magistri Rogerii Epistola in miserabile carmen super destructione regni Hungarie per Tartaros facta = Epistle to the sorrowful lament upon the destruction of the kingdom of Hungary by the Tartars*. Budapest: Central European University Press, 2010.

Bielowski, August, ed. “Mistrza Wincentego kronika polska”. V *Monumenta Poloniae historica = Pomniki dziejowe Polski*, 2:193–453. Lwów, 1872.

Bielski, Marcin. *Kronika polska*. Roč. 1. Sanok: Karol Pollak, 1856.

Bonfini, Antonio. *Rerum Ungaricarum decades. Tomus IV. Pars I*. Zostavil József Fögel, Béla Iványi, a László Juhász. Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Budapest: K. M. Egyetemi Nyomda, 1941.

Bonfini, Antonius. *Symposion trimeron sive de pudicitia coniugali et virginitate dialogi III*. Basileae: Ex officina Oporiniana, 1572.

Borsa, Béla. “Reneszánszkori ünnepek Budán”. V *Tanulmányok Budapest múltjából*, 10:13–51. Budapest: Budapest székesfőváros kiadása, 1943.

Buzás, Ferenc. *Opusculum Eranscisci Viuhelini adventum serenissime d[omi]nae Bonae reginae, coniugis invictissimi principis d[omi]ni, domini Sigismundi Poloniae regis declarans*. Krakov: Hieronymus Victor, 1518.

- Carafa, Diomede. *De institutione vivendi. Tanítás az életvezetés szabályairól*. Zostavil Péter Ekler. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2006.
- . *Memoriali*. Zostavil Franca Petrucci Nardelli. Roma: Bonacci editore, 1988.
- Carmignano, Nicola Antonio. “Viaggio della s. donna Bona regina da la sua arrivata in Manfredonia andando vero del suo regno de Polonia”. Bari, 1535.
- Carusi, Enrico, ed. *Dispacci e lettere di Giacomo Gherardi nunzio pontificio a Firenze e Milano (11 settembre 1487 – 10 ottobre 1490)*. Roč. 21. Studi e testi. Rome: Tipografia poliglotta vaticana, 1909.
- Corvinus, Laurentius. “Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Poloniae et Bonae Sphorciae”. V *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, zostavil Mieczysław Brożek, 202–9. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.
- Corvisieri, Constantino, ed. *Notabilia temporum di Angelo de Tummulillis da Sant’Elia*. Livorno: Tipografia Francesco Vigo, 1890.
- Dantyszek, Jan. “Epithalamium Sigismundi regis et reginae Bonae”. V *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, 142–79. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.
- Decius, Jodocus Ludovicus. *Diarii et earum quae memoratu digna in ... Sigismundi Poloniae Regis, Et ... Dominae Bonae. Mediolani. Barique Ducis Principis Rossani, nuptiis gesta ... Descriptio (etc.)*. Graccoviae: Hieronymus Victor, 1518.
- Dlugosz, Jan. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Liber primus*. Warszawa : Krakow: Państwowe Wydawnictwo Naukowe; Polska Akademia Umijetnosci, 1964.
- Eschenloer, Peter. *Geschichte der Stadt Breslau: 2 : Chronik ab 1467*. Zostavil Gunhild Roth. Münster: Waxmann, 2003.
- Flora, Francesco. *Tutte le opere di Matteo Bandello*. Milano: Mondadori, 1942.
- Garzilli, Paolo, ed. *Cronica di Napoli di notar Giacomo*. Napoli: Stamperia reale, 1845.
- Gennep, Arnold van. *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- Gorski, Stanislaus. “Acta Tomicianae. Tomus quartus - epistolarum, legationum, responsorum actionum et rerum gestarum serenissimi principis Sigismundi primi, regis Polonie at magni ducis Lithunie”, 1855.
- Guerra, Enrica, ed. *Il carteggio tra Beatrice d’Aragona e gli Estensi (1476–1508)*. Roma: Aracne editrice, 2010.
- Györkös, Attila. *Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepségei Észak-Itáliában és Magyarországon*. Scriptores Rerum Hungaricarum 9. Máriabesnyő: Attraktor, 2016.
- Hadeke, Johann. “Ad Bonam Mariam Ioannis Galeatii Mediolanensium ducis, ex Isabella filiam, iter per Vienna ad sponsum suum Sigismundum, Polonorum regem facientem”. V *Elegiarum liber primus*. Viedeň: [Johann Singriener], 1518.
- Hare, Christopher, ed. *Isabella of Milan, Princess d’Aragona, and Wife of Duke Gian Galeazzo Sforza. The Intimate Story of Her Life in Milan Told in the*

- Letters of Her Lady-in-waiting*. London and New Yor: Harper & Brothers, 1911.
- Katona, Stephanus, ed. *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae 9: Ab anno Christi MCCCCLXXVI ad annum usque MCCCCXC*. Buda, 1793.
- Krzycki, Andrzej. "Epithalamium Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae Reginae Poloniae". V *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, 180–201. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.
- Langenn, Friedrich Albert von. *Herzog Albrecht der Beherzte Stammvater des königlichen Hauses Sachsen*. Leipzig, 1838.
- Marliani, Giovanni Francesco. "Epithalamium in nuptiis Blancae Mariae Sphortiae vicecomitis et ducis Ioannis Corvini". V *Olaszországi XV. századbeli íróknak Mátyás királyt dicsőítő művei*, zostavil Jenő Ábel, 359–81. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890.
- Marzio, Galeotto. *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae: ad ducem Iohannem eius filium liber*. Zostavil László Juhász. Bibliotheca scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Saeculum XV. Lipsiae: B. G. Teubner, 1934.
- Melchiorre, Vito A., ed. *Documenti baresi su Bona Sforza*. Bari: Mario Adda Editore, 1999.
- Muratori, Lodovico Antonio, ed. "Diarium Ferrarese". V *Rerum italicarum scriptores*, Roč. 24. Mediolani: Typographia societatis palatinae, 1738.
- Piccolomini, Aeneas Silvius. "In Historiam rerum ubique gestarum locorumque descriptionem". V *Opera quae extant omnia*. Basileae: Henricus Petrus, 1571.
- Richental, Ulrich. *Kostnická kronika*. Zostavil Mária Papsonová, Daniela Dvořáková, a František Šmahel. Budmerice: Vydavatel'stvo Rak, 2000.
- Tatti, Primo Luigi, a Giuseppe Maria Stampa. *Annali sacri della città di Como*. Roč. 3. Milano: Stamperia di Carlo Giuseppe Gallo, 1734.
- Ursinus Velius, Caspar. "Epithalamion serenissimi domini Sigismundi regis Poloniae et inclytae reginae Bonae". V *Casparis Ursini Velii e Germanis Slesii poematum libri quinque*. Bazilej: Ioannes Frobenius, 1522.
- "Várdai István beszéde a francia király előtt". V *Egyetemes philologiai közlöny*, 101–4. 62. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia és a Budapesti philologiai társaság kiadása, 1938.

Sekundárna literatúra

- Antenhofer, Christina. "Emotions in the Correspondence of Bianca Maria Sforza", v *Maximilian I. (1459–1519)*, zostavil A. Chisholm, a Bertrand Schnerb. Innsbruck; Wien, 2011.
- Azzolini, Monica. *The Duke and the Stars. Astrology and Politics in Renaissance Milan*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013.

- Balla, Gabriella, a Zsombor Jékely, ed. *The Dowry of Beatrice. Italian Maiolica Art and the Court of King Matthias. Exhibition Catalogue*. Budapest: Museum of Applied Arts, 2008.
- Bäumi, Franz H., a Marianna D. Birnbaum, ed. *Attila: The Man and His Image*. Budapest: Corvina, 1993.
- Berzeviczy, Albert. *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*. Budapest: Magyar Tud. Akadémia, 1914.
- . *Beatrix Királyné (1457–1508). Történelmi élet- és korrajz*. Budapest: A Magyar történelmi társulat, 1908.
- Berzeviczy, Alberto. *Beatrice d'Aragona*. Napoli, 1931.
- Black, Jane. *Absolutism in Renaissance Milan. Plenitude of Power under the Visconti and the Sforza 1329–1535*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Bogucka, Maria. *Bona Sforza*. 4th vyd. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 2009.
- Borkowska, Urszula. *Dynastia Jagiellonów w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2012.
- Borsari, Silvano. “Aragona, Francesco d’”. *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1961. [http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-d-aragona_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-d-aragona_(Dizionario-Biografico)/).
- Calò Mariani, Maria Stella, a Giuseppe Dibenetto, ed. *Bona Sforza: regina di Polonia e duchessa di Bari: catalogo della Mostra*. Roč. 1. Roma: Nuova Comunicazione, 2000.
- . , ed. *Bona Sforza: regina di Polonia e duchessa di Bari: catalogo della Mostra*. Roč. 2. Roma: Nuova Comunicazione, 2007.
- Calvi, Felice. *Bianca Maria Sforza-Visconti: regina dei romani imperatrice germanica e gli ambasciatori di Lodovico il Moro alla corte cesarea secondo nuovi documenti*. Milano: Vallardi, 1888.
- Campanella, Angela. *Bona Sforza. Regina di Polonia, duchessa di Bari*. Bari: Laterza Editore, 2008.
- . *Memoriali*. Zostavil Franca Petrucci Nardelli. Roma: Bonacci editore, 1988.
- Cioffari, Gerardo. *Bona Sforza: donna del Rinascimento tra Italia e Polonia*. Bari: Levante, 2000.
- Coester, Christiane. “Crossing Boundaries and Traversing Space. The Voyage of the Bride in Early Modern Europe”. V *Moving Elites: Women and Cultural Transfers in the European Court System. Proceedings of an International Workshop (Florence, 12-13 December 2008)*, 9–20. Florence, 2010.
- Cremer, Annette C., Anette Baumann, a Eva Bender, ed. *Prinzessinnen unterwegs. Reisen fürstlicher Frauen in der Frühen Neuzeit*. Berlin: Walter de Gruyter, 2018.
- Cueto, Antonio Serrano. “Historia y ficción poética en la deductio moderna: El largo viaje de la novia en tres epitalamios latinos del siglo XV en honor de la Casa de Aragón”. *Euphrosyne*, č. 42 (2014): 67–86.

- D'Elia, Anthony F. "Marriage, Sexual Pleasure, and Learned Brides in the Wedding Orations of Fifteenth-Century Italy". *Renaissance Quarterly* 55, č. 2 (Summer 2002): 379–433.
- . *The Renaissance of Marriage in Fifteenth-Century Italy*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004.
- Dietz, Maribel. *Wandering Monks, Virgins, and Pilgrims: Ascetic Travel in the Mediterranean World, A.D. 300/800*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2005.
- Dvořáková, Daniela. *Kôň a člověk v stredoveku*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2007.
- Dvořáková, Daniela, a Mária Papsonová, ed. *Spomienky Heleny Kottannerovej*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2008.
- Frijhoff, Willem. "The kiss sacred and profane: reflections on a cross-cultural confrontation". V *A Cultural History of Gesture. From Antiquity to the Present Day*, zostavil Jan Bremmer a Roodenburg, Herman. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Frimmová, Eva. "Diplomatické rokovania na začiatku 16. storočia". V *Od symbolu k slovu. Podoby stredovekej komunikácie*, zostavil Miriam Hlavačková, 53–71. Bratislava: Veda, 2016.
- Gennep, Arnold van. *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- Glomski, Jacqueline. *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons*. Toronto: University of Toronto Press, 2007.
- Hare, Christopher, ed. *Isabella of Milan, Princess d'Aragona, and Wife of Duke Gian Galeazzo Sforza. The Intimate Story of Her Life in Milan Told in the Letters of Her Lady-in-waiting*. London and New Yor: Harper & Brothers, 1911.
- Hersch, Karen K. *The Roman Wedding. Ritual and Meaning in Antiquity*. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Hochrinner, Heidemarie. "Bianca Maria Sforza: Versuch einer Biographie". Dissertation, Graz, 1966.
- Kalous, Antonín. "Itinerář Jana Filipce (1431–1509)". V *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 34. Sborník prací historických XXII*, zostavil Ivana Koucká, 17–44. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
- . "Tři týdny slávy, tři roky šťastného manželství: Beatrix a Matyáš". V *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje*, zostavil Pawel Kras a Martin Nodl, 187–205. Colloquia mediaevalia Pragensia 14. Praha: Filosofía, 2014.
- Kisser, Regina. "Lateinische Epithalamien auf die Hochzeit Maximilians I. mit Bianca Maria Sforza", 1994.
- Klanciczay, Tibor. "The concepts of Hungaria and Pannonia in the age of the Renaissance". *Hungarian Studies* 10, č. 2 (1995): 173–89.

- Konarska-Zimnicka, Sylwia. "Horoscopes prepared by Master Astrologers from Krakow at the turn of the 15th and 16th century (according to the BJ 3225 and 3227 manuscripts)". *Theatrum Historiae* 18 (2016): 25–37.
- Kozličić, Mithad, a Mateo Bratanić. "Ancient Sailing Routes in Adriatic". V *Les Routes de l'Adriatique Antique, Géographie et Économie – Putovi antičkog Jadrana, geografija i gospodarstvo*, zostavil Sloboda Čače, Anamarija Kurilić, a Francis Tassaux, 107–24. Bordeaux, Zadar: Ausonius, 2006.
- Meek, Christine. "Divorce and separation". V *Women and Gender in Medieval Europe*, zostavil Margaret Schaus, 214–16. New York: Routledge, 2006.
- Melchiorre, Vito A., ed. *Documenti baresi su Bona Sforza*. Bari: Mario Adda Editore, 1999.
- Mickūnaitė, Giedrė. "United in blood, divided by faith: Elena Ivanovna and Aleksander Jagiellończyk". V *Frictions and Failures Cultural Encounters in Crisis*, zostavil Almut Bues, 181–200. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017.
- Mikó, Árpád. "Beatrice d'Aragona e il primo rinascimento in Ungheria". V *Italy and Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance*, zostavil Farbaky, Péter a Louis A. Waldman. Florence: Villa i Tatti, 2011.
- . "Queen Beatrice of Aragon". V *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490*, zostavil Farbaky, Péter. Budapest: Budapest History Museum, 2008.
- Niedźwiedz, Jakub. "Szesnastowieczne epitalamium łacińskie w Polsce". V *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*, zostavil Mieczysław Brożek, 11–58. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.
- Nodl, Martin. "Královské svatby a rozvody". zostavil Martin Nodl a František Šmahel, 69–119. Praha: Argo, 2014.
- Nowak-Dłużewski, Juliusz. "Małżeństwo Zygmunta Starego z Boną". V *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce, czasy Zygmunto-wskie*, 73–83. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1966.
- Nuovo, Isabella. "'Na rosa de diamanti relucanti': La magnificenza delle nozze di Bona". V *Bona Sforza regina di Polonia e duchessa di Bari*, zostavil Maria Stella Calò Mariani a Giuseppe Dibenetto, 1:117–27. Roma: Nuova Comunicazione, 2000.
- Papajík, David. *Ladislav Pohrobek (1440–1457)*. České Budějovice: Veduta, 2016.
- Pastrnak, Patrik. "A Bridal Journey: the Case of Bona Sforza". MA Thesis, Central European University, 2017.
- Petrucchi, Franca. "Colonna, Prospero". *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1982. http://www.treccani.it/enciclopedia/prospiero-colonna_%28Dizionario-Biografico%29/.
- Plamper, Jan. *The History of Emotions*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Pociecha, Władysław. *Królowa Bona: (1494-1557): czasy i ludzie odrodzenia*. Roč. I. Poznań: Poznań. Tow. przyjaciół nauk, 1949.
- . *Królowa Bona: (1494-1557): czasy i ludzie odrodzenia*. Roč. II. Poznań: Poznań. Tow. przyjaciół nauk, 1949.

- Rill, Gerhard. "Brasca, Erasmo". *Dizionario Biografico degli Italiani*, 1972. [http://www.treccani.it/enciclopedia/erasmo-brasca_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/erasmo-brasca_(Dizionario-Biografico)/).
- Santi, Flavio. "Giasone del Maino". *Dizionario Biografico degli Italiani*, 2006. [http://www.treccani.it/enciclopedia/giasone-del-maino_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giasone-del-maino_(Dizionario-Biografico)/).
- Spiess, Karl-Heinz. "Unterwegs zu einem fremden Ehemann. Brautfahrt und Ehe in europäischen Fürstenhäusern des Spätmittelalters". V *Fremdheit und Reisen im Mittelalter*, zostavil Irene Erfen a Karl-Heinz Spiess, 17–36. Stuttgart: Steiner, 1997.
- Šimůnek, Robert. "Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty". V *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, zostavil Martin Nodl a František Šmahel. Praha: Filosofia, 2014.
- Tufte, Virginia J. *Poetry of Marriage: The Epithalamium in Europe and Its Development in England*. Alhambra: Tinnon-Brown, 1970.
- Unterholzner, Daniela. "Bianca Maria Sforza (1472–1510). Herrschaftliche Handlungsspielräume einer Königin vor dem Hintergrund von Hof, Familie und Dynastie". Dissertation, Leopold–Franzens Universität Innsbruck, 2015.
- Warnicke, Retha M. *The Marrying of Anne of Cleves. Royal protocol in early modern England*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Weiss, Sabine. *Die vergessene Kaiserin: Bianca Maria Sforza: Kaiser Maximilians zweite Gemahlin*. Innsbruck: Tyrolia, 2010.

Résumé

This master thesis analyzes the case of three Italian princesses, Beatrix of Aragon, Bianca Maria Sforza and Bona Sforza, who were wed to the late-medieval Central-European monarchs of Hungary (Matthias Corvinus), the Holy Roman Empire (Maximilian I) and Poland (Sigismund I the Old). The focus is put on the actual and metaphorical trajectories connected with their weddings, that is, their bridal journeys (chapter I and II), and the Renaissance wedding poetry which occurred for the first time in the Central Europe in occasion of their nuptials (chapter III).

Bridal journey, a term coined by Karl-Heinz Spiess and Cristiane Coester, was a complex logistic and ceremonial mechanism, which demanded a very careful planning, in terms of route, time, or bride's entourage; it was accompanied by a great number of festivities and rituals, that were supposed to manifest magnificence and splendour of the royal nuptials. We possess an instructional source for this type of travel, *De institutione vivendi* by Diomedes Carafa, written for Beatrix of Aragon, which I used for comparative analysis in the first two chapters of the thesis.

In the first chapter, I showed how the bridal journeys were meticulously planned beforehand. On the case of Bona Sforza we can see that how the journey was being negotiated before the princess' departure: the route and the time was well-thought, the various conditions as costs, prestige, meeting important places/persons, were taken into consideration. In contrast to Carafa's advice to visit as many important places and persons, the actual routes of all three princesses followed the most pragmatic way of travel. Similarly as the route, the princess' entourage was being carefully selected as well. The future queen was supposed to travel with a

major cortege, both in terms of the number (counting at least six hundred persons) and the people's status.

In the chapter 2, the process of the bridal journeys is examined. I shed light on the means of travel, lodging, and other material considerations. Next, I focused on the festivities and rituals connected with the bridal voyages, especially on the rites of separation and incorporation of the bride, that is, the farewell to her family and the first meeting with her husband. Finally, I investigated the application of Carafa's counsels on the queen's behaviour during the journey, namely, learning how to get a personal prestige, how to hold a regular correspondence contact, how to care about the entourage members and deal with financial matters.

In the final chapter, I shifted focus on the Renaissance wedding poetry. The weddings of Bianca Maria and Bona Sforza gave rise to many pieces of the revived classical genre of *epithalamia*. Since this was the very first time this type of poetry was delivered to the non-Italian rulers, I enquired the way the humanists coped with non-classical territories and histories. The authors of the *epithalamia* songs deployed various ways to incorporate the Central-European kingdoms into the classical narrative, for instance an inner and outer artistic description of the land, or classicizing the local legends and heros. Furthermore, I tried to deconstruct a dynastic propaganda disguised in the *epithalamia* songs and orations, such as presenting the kings as the defenders of faith, showing magnificence, power and splendour of the bonding dynasties.

Prílohy

Príloha č. 1 Itineráry svadobných ciest

Beatrix Aragónska²⁶²

Dátum	Miesto	Detaily	Vzdialenosť (cca.)
15. 9. 1476	Neapol	svadba per procuram	
18. 9.	Neapol	odchod smer Benevento a Manfredonia	
2. 10.	Manfredonia	odchod	→165 km
13./14. 10.	Chioggia	pred prístátim búrka na mory, potom stretnutie s Eleonorou	→616 km
16. 10.	Ferrara	slávnostný vjazd	→80 km
21. 10.	Ferrara → Pontelagoscuro	nalodenie	6 km
	plavba po Páde cez Rovigo, Anguillara Veneta, Chioggia, Malamocco, San Clemente na Lido di Venezia		→150 km
30. 10.	Benátky		–
	cesta cez: Villach a Ptuj	stretnutie s Alžbetou	→220 km Benátky–Villach; 180 km Villach–Ptuj
10. 12.	Székesfehérvár	stretnutie s Matejom	→200 km
12. 12.	Székesfehérvár	korunovácia	–
	Budapest		

²⁶² Skompilované podľa Antonín Kalous, "Itinerář Jana Filipce (1431–1509)", v *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 34. Sborník prací historických XXII*, ed. Ivana Koucká (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008), 20–21; Péter E. Kovács, "Magyarország és Nápoly politikai kapcsolatai a Mátyás-korban", v *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, ed. Pál Fodor, Géza Pálffy, a István György Tóth (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2002), 236–239.

Dátum	Miesto	Detaily	Vzdialenosť (cca.)
30.11. 1493	Miláno	svadba <i>per procuram</i>	–
2. 12.	Miláno	odchod	–
(3. – 4. 12.)	Como	pobyt v Come, závody v člnoch	40 km
(5. 12.)	Bellagio	plavba po Comskom jazere, búrka, nocľah v Bellagiu	27 km
(6. 12.)	Bellano	plavba po Comskom jazere	8 km
7. 12.	Grebadoone Gravedone	plavba po Comskom jazere	12 km
8. 12.	Morbegno		20 km
12. 12. štvrtok	Bormio		90 km
13.12. piatok	Müstair	prechod cez horský priesmyk Umbrail, veľa snehu, nocľah kláštor Müstair	25 km
14.12. sobota	?		
15. 12. nedeľa	Mals	slávnostný vjazd	10 km
16. 12. pondelok	Nauders	najhoršia noc	25 km
17. 12. utorok	Ried (im Oberinntal)		25 km
18. 12. streda	Landeck		17 km
19.–20.12. štvrtok–piatok	Imst	štvrtok príchod do Imstu, požiar v dome churského biskupa, zahynulo 25 koní	20 km
21. 12. sobota	Stams	cister. kláštor	24 km
22. 12. nedeľa	Rietz		5 km
23. 12. pondelok	Innsbruck		33 km
9. 3. 1494	Hall	stretnutie s Maximiliánom	10 km
12. 3.	Innsbruck	slávnostný vjazd	–
16. 3.	Innsbruck	korunovácia	–

²⁶³ Skompilované podľa ASM, Potenze Sovrane, fond Carteggio Visconteo-Sforzesco, sign. 1467; RI XIV, 1 n. 2861, 2864, 2867, 2868, 2869, 2871, 2874, 2875, 2877, 2878, 2883, 2884; Calvi, *Bianca Maria Sforza-Visconti*, 36–65.

Dátum	Miesto	Detaily	Vzdialenosť (cca.)
6. 12. 1517 nedeľa	Neapol	svadba <i>per procuram</i>	–
26. 12. sobota	Neapol	odchod do Manfredonie	(165 km)
3. 2. 1518 streda	Manfredonia	odchod z Manfredonie	150 km
4. 2.	Lastovo	kotvenie	
5. 2.	Lastovo	čakanie na ďalšie lode	–
6. 2.	Hvar	na úsvite odchod z Lastova, kotvenie v Hvare	59 km
7. 2. nedeľa	Hvar	pristátie v Hvare, odchod v noci	147 km
8. 2.	Split, Šibenik	plavba pozdĺž	
9. 2.	Zadar	kotvenie (asi 4 míle severne od Zadaru)	
10. 2.	Rab	kotvenie	75 km
11. 2. ,	Krk	kotvenie	34 km
12. 2.	Krk	ostrý severný vietor v Kvarnerskom zálive, návrat ku Krku	–
13. 2.	Rijeka	kotvenie v noci	40 km
14. 2. nedeľa	Rijeka	vylozenie, omša v katedrále	–
22. 2. pondelok	Rupa?	sneženie, nocľah vo "Villa de Clana", 15 míľ od Rijeky	18 km
23. 2. utorok	Pivka	sneženie, dážď, hmla, sprievod miestodržiteľom z Ljubljany	24 km
24. 2. streda	Postojna, Planina	sneh a hmla	18 km
25. 2. štvrtok	Vrhnika	ťažký prechod cez rieku Uniča, nepohodlná cesta	15 km
26. 2. piatok	Ljubljana	cesta neprechodná pre ľad, preplávanie po rieke Ljubljanica, príchod do Ljubljany	19 km
3. 3. streda	Kamnik	odchod z Ljubljany, prechod rieky Sáva, nocľah v Kamniku	21 km
4. 3. štvrtok	Vransko	ťažký prechod cez rieku (Kamniška Bistrica), nocľah vo Vransku	26 km

²⁶⁴ Skompilované podľa Carmignano, "Viaggio della s. donna Bona regina da la sua arrivata in Manfredonia andando vero del suo regno de Polonia"; Isabella Nuovo, "“Na rosa de diamanti relucanti”: La magnificenza delle nozze di Bona", v *Bona Sforza regina di Polonia e duchessa di Bari*, ed. Maria Stella Calò Mariani a Giuseppe Dibenetto, roč. 1 (Roma: Nuova Comunicazione, 2000), 117–27.

5. 3. piatok	Celje	ľahká cesta	24 km
6. 3. sobota	Slovenska Bistrica	ťažko prechodná cesta	30 km
7.–8. 3. nedeľa–pondelok	Maribor	rovina, prechod cez rieku Dráva	19 km
9. 3. utorok	Leibnitz	odchod z Mariboru, noc v Leibnitzi	27 km
10.–11. 3. streda–štvrtok	Graz	preplávanie po rieke Mura, slávnostný vstup do Grazu, omša	33 km
12. 3., piatok	Frohnleiten	odchod z Grazu, nocľah vo Frohleitene	25 km
13. 3., sobota	Bruck an der Mur		17 km
14. 3., nedeľa	Krieglach	ráno omša, odchod z Brucku, nocľah v Krieglachu	24 km
15. 3. pondelok	Schottwien		28 km
16.–17. 3. utorok–streda	Neunkirchen, Wiener Neustadt	Bona a jej najbližší sprievod vo Wiener Neustadt, zvyšok pokračuje Traiskirchenu	33 (52) km
18. 3. štvrtok	Viedeň	slávnostný vstup	46 (21) km
21. 3. nedeľa	Viedeň	omša	–
23. 3. utorok	Viedeň	odchod z Viedne, zrútenie sa mostu cez Dunaj, návrat na jeden deň do Viedne	–
24. 3. streda	Wolkersdorf im Weinviertel	nocľah	22 km
25. 3. štvrtok	Mistelbach an der Zaya	nocľah	21 km
26. 3. piatok	Mikulov	nocľah	27 km
27. 3. sobota	Hustopeče	prechod cez rieku Dyje, nocľah v Hustopeče	17 km
28. 3. nedeľa	Hustopeče – Vyškov	omša ráno, nocľah vo Vyškove	42 km
29. 3. pondelok –5. 4. pondelok	Olomouc	slávenie Veľkej Noci	40 km
6. 4. utorok	Hranice	slávnostný vstup, nocľah	35 km
7. 4. streda	Nový Jičín	nocľah	21 km
8. 4. , štvrtok	Ostrava	nocľah	33 km
9. 4. piatok	Fryštát	nocľah	19 km
10. 4. sobota	Pszczyna	nocľah	33 km
11. 4. nedeľa	Oświęcim	večera a nocľah	20 km
12. 4. pondelok	Tenczynek	slávnostná večera a nocľah	30 km
13–14. 4.	Morawica	ubytovanie	12 km

utorok–streda			
15. 4. štvrtok	Krakov	prvé stretnutie so Žigmundom, slávnostný vstup do Krakova, nocľah na Waweli	14 km
16.–17. 4. piatok–sobota	Krakov	prípravy na svadbu, strenutia so Žigmundom	–
18. 4. nedeľa	Krakov	svadba a korunovácia	–
18.–23. 4. nedeľa–piatok	Krakov	slávnosti	–

Príloha č. 2

Mapa svadobných ciest Beatrix Aragónskej, Bianky Marie a Bony Sforzy

Beatrix: Manfredonia–Ferrara–Ptuj–Székesfehérvár

Bianca Maria: Miláno–Innsbruck

Bona: Manfredonia–Rijeka–Viedeň–Krakov

Príloha č. 3

Zoznam svadobných darov pre Beatrix Aragónsku od Mateja Korvína a uhorských šľachticov, a zoznam darov pre neapolských členov Beatricinho sprievodu.

Cose donate per la Maiesta del Signore Re d'Ungaria nele noze ala serenissima regina sua consorte

Una corona doro fornita di zoie richissima

Uno pomo et una bacchetta doro, dextima tutto cum la corona
de ducatis xviii m(ille) Alcuni dicono de molto piu

Dui formagli conbalasti diamanti et perle de valuta de ducatis v m(ille) o piu

Una collana debalasti rubini diamanti et perle
comparatum in vinesa ducatis xiii m(ille)

Una frontiera di perle allongarescha de valute
de ducatis iii m(ille)

Una vesta grande de panno doro de cremesi allungarescha
de valuta de ducatis iiii c(ento)

Dui Turche di panno doro foderatum de zebellini de valute de ducatis v c(ento)

Una coperta da letto de panno doro de cremesi foderatum de zibellini de valute de
ducatis iiii c(ento)

Cinque peze de panno doro de valut de ducatis ii m(ille)

Otto pratti grandi dazzeno da vivande de valute
de ducatis vi c(ento)

Otto carri cum sei cavalli per carro iiii.o doro lavoratum sottilimente coperti de
panno doro et iiii.o coperti destarlatto. Costano forniti tutti ducatiu viii m(ille)

Uno paramento da sala de panna doro de circa ca.ne c.o valute ducatis iiii m(ille)
La casa fornita splenditamente di letti et fornimenti di quelli tappeti et altre cose

Ducati mille contanti in oro per darli bona mano sua Maiesta in capodano ad suo
beneplacito. che de tutte spese gli occorrono e posto provisore et pagatore qui?

denari habundantemente.

Ha fatto ad sua Maiesta uno dono singularissimo che ha detto el Regno suo, et ogni sua cosa volere essere con essa per indivisi.

E stato presentato ad sua Maiesta da alcune terre sino ad questo di de Capodanno che ancho restano presentare grande parte dele terre del regno. Et tutti i baroni che lo faranno consumato el matrimonio ad tempo.

Ottantasette coppe darzento dorato lavorato suttilmente di grandezza grande et gravi de peso et molto belle.

Sette boccali grandi parte dorati de gran peso

Sei baccili darzento imparte dorati grandi et pesanti

Otto pratti grandi da vivande bianchi, che sono pezi c.o viii de peso de libr. circa vii c(ento), che per larzento oro et magisicio vagliono ducatis viii m(ille) o piu.

Tre peze de panne doro dallambassatori venetiani et ferraresi de valuta de ducatis mcc

Pelletarie, didossi, pance, armelini, zibellini, tappeti, coperte da letto per ducatos m(ille)

Piu altre cose minute adequali non se fa mentione.

Memoriale dele cose cha la Maiesta del signore re dUngaria et La serenissima Regina hanno dato alinfrascripto persone. et prima

Al signore Duca d'Andri lo re gli ha donato una coppa doro et tre de arzento, et tre cavalli.

Ala duchessa de Sore dui coppe et una turcha et un cavallo

Et la serenissima regina, una carretta et dui coppe et una gonnella de broccato dele soe, et tornasene la figlia.

Al conte de Terranova lo re gli a dati dui cavalli et dui coppe

La regina ha dato ala contessa una coppa et un cavallo et una gonella de seta dele

soe, et lo Re una turcha

Ad messer Thomaxi lo re dui cavalli et una coppa

La regina dui coppe

Al maiordomo olim lo re una turcha dela persona sua de broccato foderata de zebellini, et una coppa

La regina una coppa contento ducati dentro

Ad madamma Laura lo re gli ha dato una turcha et al figliola la cavallaria et uno cavallo.

La regina ad madamma Laura una coppa et un cavallo et una coppa al figlio.

Ad messer Ceccho Macedono lo re gli ha dato la cavallaria et un cavallo et una coppa.

La regina ala moglere un cavallo et una coppa et lo re una turcha

Ad misser Franci la cavallaria et una turcha foderata de martor. comuni? et un un cavallo et una coppa. Questi sonno stati li p(rese?)nti

Et ad tutti l'altri de nostra compagnia, ad ministreri quindici ducati per uno et non so che seta. Ali porterai 30, et ad zaima et ad Cola Matto uno scudo d'arme et dece ducati et seta ad ognuno secondo e stato l'homo.

Zdroj: ASM, Potenze sovrane, fond Carteggio Visconteo-Sforzesco, sign. 1467, n. 25.

Príloha č. 4

Zoznam členov italského dvora Bony Sforzy a ich platov (*Expedicio curie Italice tam officialum virorum quam eciam matronarum et virginum reginalis Maiestatis*), 17. august 1518

Meno	Profesia (lat.)	Profesia	Plat
Cola Carmignanus	theusaurarius	pokladník	37 fl., 15 gr.
Petrus	adjuna ipsius	jeho pomocník	7 fl., 15 gr.
Ludovicus	secretarius	sekretár	37 fl., 15 gr.
Cola	medicus	doktor	50 fl.
Baptista Riposterius	conservator argenti	strážca peňazí	10 fl.
Thoma	adjuna ipsius	jeho pomocník	5 fl.
Magister Petrus	aurifaber	zlatník	17 fl. 15 gr.
Dominus Iheronimus	magister coquine	šéfkuchár	20 fl.
Magister Johannes	acuamator – haphtarius	vyšívač	17 fl., 15 gr.
Eius frater [Julius]	(acuamator?)	(vyšívač)	7 fl., 15 gr.
Magister Steffanus	sartor	krajčír	25 fl.
Joannes	timpanista	timpanista	12 fl., gr. 15
Vincencius	timpanista	timpanista	10 fl.
?	cappellanus	kaplán	10 fl.
?	cappellanus	kaplán	10 fl.
?	staphirus	lokaj	7 fl., 15 gr.
?	staphirus	lokaj	7 fl. 15 gr.
?	servitor puerorum	sluha pre deti	2 fl. 15 gr.
Magister Joannes	cocus	kuchár	10 fl.
Magister Franciscus	cocus coadiutor	pomocný kuchár	6 fl. 7 ½ gr.
Ludovicus	cocus adiutor	pomocný kuchár	2 fl.
?	puer cocellus	pomocný kuchtík	0 fl. 15 gr.
Magister Franciscus	aromatarius	korenár	12 fl. 15 gr.
?	staffirus domine Beatricis	lokaj pani Beatrix	nichil
Magister Jacobus	cutassznyk	mečiar	15 fl.
Beatrix Tarla	matrona nobilis	vznešená matróna	25 fl.
Iphigenia	matrona nobilis	vznešená matróna	25 fl.
Lucrecia de Alophia	puella nobilis	vznešená panna	5 fl.
Beatrix de Rosella	puella nobilis	vznešená panna	5 fl.
Porca Archamona	puella nobilis	vznešená panna	5 fl.
Isabella de Dugnano	puella nobilis	vznešená panna	5 fl.
Laudonia Caractiola	puella nobilis	vznešená panna	5 f.
Faustina de Opizonibus	puella nobilis	vznešená panna	5 fl.
Laura	puella nobilis	vznešená panna	5 fl.
Violanta Greca	vetula custodiens puellas	staršia žena dohliadajúca na	7 fl. 15 gr.

		panny	
Laura Neapolitana	vetula custodiens puellas	staršia žena dohliadajúca na panny	7 fl. 15 gr.
Albina Neapolitana	puella cubicularia	dievča pre službu v spálni	3 fl. 22 ½ gr.
Samuella Armizana	puella cubicularia	dievča pre službu v spálni	3 fl. 22 ½ gr.
??	4 famuli coquine recepti de Almanian	4 kuchynskí pomocníci z Nemecka	8 fl.
Spolu	-	-	431 fl., 7 ½ gr.

Rovnaká suma zaplatená 14. mája, 28. októbra 1518 (sign 47, fol. 31v); 7. novembra 1519 (sign 49, fol. 29v) – pridaný: Hannibal (bez špec. profesie), 5 fl.

Zdroj: AGAD, ASK sek. 1, sign 47, fol. 17r–18v.

Literatúra: Pociecha, *Królowa Bona*, II: 49–106 passim.